

ลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอ

ปกใน

ลิลิตพระลอ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
อำมาตย์เอก พระยานิมิราชทรงวุฒิ
(สวน วินิจฉัยกุล)

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม
วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยานิมิราชทรงวุฒิ (สวน วินิจฉัยกุล) บิดาของ นายเสริม วินิจฉัยกุล ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งกำหนดในวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ บรรดาพนักงานในธนาคารแห่งประเทศไทยมีสมานฉันท์ร่วมกันจะพิมพ์หนังสือมอบให้ผู้ว่าการธนาคารฯ แจกเป็นที่ระลึกอนุสรณ์สักเรื่องหนึ่ง จึงมาติดต่อกับกรมศิลปากร ขอให้ช่วยเลือกหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เหมาะสำหรับจะพิมพ์ กรมศิลปากรจึงแนะให้พิมพ์เรื่อง “ลิลิตพระลอ” อันเป็นหนังสือหาฉบับยากอยู่ในเวลานี้

เรื่อง “ลิลิตพระลอ” นี้ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานอธิบายไว้ในหนังสือ “บันทึกสมาคมวรรณคดี” (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕) ว่าดังนี้:-

“หนังสือลิลิตมีมากเรื่องก็จริง แต่ที่นับถือกันว่าเป็นตำรามาแต่โบราณจนกาลบัดนี้ มี ๓ เรื่องเท่านั้น คือ

๑. เรื่องยวนพ่าย แต่งในสมัยอยุธยา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๒. เรื่องพระลอ แต่งในสมัยอยุธยาเหมือนกัน เป็นนิทานเรื่องทาง อาณาเขตลานนา (คือมณฑลพายัพ) ดูเหมือนพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ทรงพระราชนิพนธ์แต่ในเวลาเมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระราชโอรส

๓. เรื่องเตลงพ่าย สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส (เมื่อยังเสด็จดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส) ทรงพระนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

หนังสือลิลิต ๓ เรื่องนี้ ที่จะตัดสินว่าสำนวนเรื่องไหนแต่งดีกว่าหรือเลวกว่ากันนั้นไม่ได้ เพราะแต่งต่างสมัยกัน และกระบวนกลอนที่แต่งก็ต่างกันเพราะแต่งตามนิยมในสมัยที่แต่งนั้น ควรแต่ยกย่องว่าแต่งดีอย่างยอดเยี่ยมทั้ง ๓ เรื่อง ถ้าหากอุปมาว่ามีผู้ส่งของรางวัลมาสิ่งเดียว และขอให้เราเลือกเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน ๓ เรื่องนั้นรับรางวัล ก็จะต้องหาเกณฑ์อย่างอื่นมาประกอบกับสำนวนที่แต่งให้เป็นหลักตัดสิน ก็ธรรมดาการแต่งหนังสือนั้น ย่อมอาศัยปัจจัย ๒ อย่าง

คือสำนวนที่แต่งอย่าง ๑ กับเรื่องที่แต่งอย่าง ๑ ข้อนี้จะยกอุทาหรณ์ดังเช่นหนังสือกลอนนิราศภูเขาทองกับบทเสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร สุนทรภู่แต่ง ๒ เรื่อง แต่ใครอ่านก็ต้องชอบนิราศภูเขาทองยิ่งกว่าเรื่องพงศาวดาร เพราะนิราศภูเขาทองตัวเรื่องไม่บังคับสุนทรภู่จะว่าอย่างไรก็ว่าได้ แต่บทเสภานั้นเรื่องพระราชพงศาวดารบังคับอยู่ จะแต่งให้หรูหราออกไปนอกเรื่องไม่ได้ ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ฉันใด หนังสือที่แต่งไม่ว่าประเภทใดหรือใครแต่งก็เป็นทำนองเดียวกัน

ในลิลิต ๓ เรื่องที่กล่าวมา เรื่องยวนพ่ายกับเรื่องเตลงพ่าย ตัวเรื่องเป็นพงศาวดาร การแต่งมีบังคับ เสียเปรียบเรื่องพระลอซึ่งเป็นแต่นิทาน ผู้แต่งมีช่องที่จะกล่าวความให้จับใจได้กว้างขวางกว่ากัน เพราะฉะนั้นจึงนับถือกันมาว่าเรื่องพระลอวิเศษกว่าลิลิตเรื่องอื่นถึงยกย่องเป็นตำรามาแต่โบราณ แม้หนังสือเรื่องจินดามณีซึ่งพระโหราฯ แต่งเป็นตำราเรียนภาษาไทยเมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็คัดโคลงในเรื่องพระลอมาใช้เป็นแบบในหนังสือนั้น

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ลิลิตเรื่องเตลงพ่ายขึ้น และคนทั้งหลายนับถือกันว่าแต่งดีอย่างยิ่งอีกเรื่อง ๑ ถึงกระนั้นก็ไม่ทำให้ลดความนับถือเรื่องพระลอลงกว่าแต่ก่อน อาศัยเหตุทั้งปวงดังกล่าวมา ถ้าจำจะต้องตัดสินเอาเรื่องใดเป็นเอกในลิลิต ๓ เรื่องนั้นไซร้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะเอาเรื่องพระลอ และเชื่อว่าคงจะมีผู้เห็นพ้องกับข้าพเจ้าไม่น้อย

ใครเป็นผู้แต่งลิลิตพระลอ และแต่งเมื่อไร ปัญหานี้ดูเหมือนจะยังไม่เคยวินิจฉัยกันให้ถ้วนถี่ ข้าพเจ้าได้อ่านเรื่องพระลออีกครั้งหนึ่งเมื่อจะแต่งคำวินิจฉัยนี้ ขอเสนอความเห็นแก่ท่านทั้งหลายด้วย คือข้างท้ายลิลิตมีโคลงบอกชื่อผู้แต่งอยู่ ๒ บท บทหนึ่งว่า
"มหาราชเจ้า นิพนธ์"

หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่ง แต่อีกบทหนึ่งว่า "เยาวราชเจ้า บรรจง" หมายความว่าพระราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่ง ที่บอกแย้งกันดังนี้ส่อให้เห็นว่าผู้แต่งโคลง ๒ บทนั้น เป็น ๒ คน และมิใช่ตัวผู้แต่งลิลิตพระลอ โคลง ๒ บทเป็นของแต่งเพิ่มขึ้นต่อภายหลัง ส่วนผู้แต่งลิลิตเองได้กล่าวไว้ในโคลงบานแผนกข้างต้นเรื่องว่า

"เกลากลอนกล่าวกลการ กลกล่อม ใจนา
ถวายบำเรอท้าวไท้ ธิราชผู้มีบุญ"
หมายความว่าผู้อื่นแต่งถวายพระเจ้าแผ่นดิน มิใช่พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งเอง เหตุใดผู้แต่งโคลง ๒ บทข้างท้ายลิลิตจึงอ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินและพระเยาวราชทรงแต่ง จะลงเนื้อเห็นว่าอ้างโดยไม่มีมูลก็กระไรอยู่

พิจารณาดูสำนวนที่แต่งก็เห็นได้ ผู้แต่งลิลิตพระลอเป็นผู้รู้ราชประเพณีและการเมือง ต้องเป็นบุคคลชั้นสูงอยู่ในราชสำนัก ประกอบทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญอักษรศาสตร์ ผู้ที่ทรงความสามารถถึงปานนั้นมักเป็นเจ้านาย จะยกตัวอย่างเช่นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ เป็นต้น

จึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งลิลิตพระลอนั้น เมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรส และต่อมาได้รับรัชทายาทเป็นพระเจ้าแผ่นดิน โคลงข้างท้ายลิลิตบทที่ว่า “เยาวราชเจ้า บรรจง” แต่งก่อน โคลงบทที่ว่า “มหาราชเจ้า นิพนธ์” แต่งเมื่อภายหลัง เดิมก็เห็นจะแต่งเขียนลงในหนังสือพระลอฉบับของผู้แต่งโคลงนั้น ครั้นเมื่อรวบรวมฉบับชำระหนังสือเรื่องพระลอในกาลครั้งใดครั้งหนึ่ง (อาจจะเป็นเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นี้) พบโคลง ๒ บทนั้นจึงรวมเขียนลงไว้ในฉบับชำระใหม่ด้วยก็เลยติดอยู่

ปัญหาข้อที่ว่าหนังสือลิลิตพระลอแต่งเมื่อไร ข้อนี้ตัดสินได้ทันทีว่าแต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะหนังสือจินดามณีที่พระโหราฯ แต่งในรัชกาลนั้น ได้คัดเอาโคลงลิลิตพระลอ คือบทที่ว่า

“๏ เสียงฦๅเสียงเล่าอ้าง อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอยศใคร ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับใหล ลืมตื่น ฤๅพี่
สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถามเผือฯ”
มาใช้เป็นแบบโคลง ๔ เพราะเอกโทตรงตามตำราหมดทุกแห่ง นอกจากหนังสือจินดามณียังมีเค้าเงื่อนอย่างอื่นเป็นที่สังเกตอีก คือ

หนังสือบทกลอนแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา (ว่าตามตัวอย่างที่ยังมีอยู่) ต่างกันเป็น ๓ ตอน ตอนต้นนับแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาชอบแต่งลิลิตกันเป็นพื้น

มีลิลิตโองการแช่งน้ำพระพิพัฒนสัตยา ลิลิตเรื่องยวนพ่าย และลิลิตเรื่องพระลอเป็นตัวอย่าง สำนวนทันเวลากันทั้ง ๓ เรื่อง

พึงเห็นได้ว่าในสมัยนั้นยังไม่สู้ถือว่าคณะและเอกโทเป็นสำคัญเท่ากับคำ มาตอนกลางนับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมา ชอบแต่งโคลงและฉันท์กันเป็นพื้น มีโคลงพระศรีมโหสถและโคลงกำศรวล กับทั้งโคลงเบ็ดเตล็ดเป็นตัวอย่าง ส่วนฉันท์ก็มีเรื่องสมุทโฆษและเรื่องอนิรุทธเป็นตัวอย่าง ถึงตอนปลายนับตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ชอบแต่งกลอนเพลงยาวกันเป็นพื้น ซึ่งตัวอย่างยังมีอยู่มาก ในกรุงศรีอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย หาปรากฏว่าแต่งลิลิตเรื่องใดไม่

จึงเห็นว่าควรถือเป็นยุติได้ ว่าลิลิตเรื่องพระลอนั้นแต่งในกรุงศรีอยุธยาตอนต้นราวในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๙๑ จนถึง พ.ศ. ๒๐๗๖ ส่วนผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยากอยู่ ด้วยจะเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใดพระองค์หนึ่งก็ได้ทั้งนั้น เป็นอันรู้ไม่ได้แน่”

ในการพิมพ์หนังสือลิลิตพระลอคราวนี้ ได้ให้พิมพ์ไปตามต้นฉบับเดิมที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยมิได้แก้ไขแต่อย่างใด และฉบับที่พิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ นั้น สอบดูปรากฏว่าได้พิมพ์ตามฉบับโรงพิมพ์หลวง ครั้งรัชกาลที่ ๕ อีกต่อหนึ่ง ในฉบับพิมพ์ทั้งสองที่กล่าวนี้ เขียนชื่อเมืองของพระเพื่อนพระแพงเป็น ๒ อย่าง

คือตอนแรกเขียนว่า “เมืองสรวง” (ซ้ำกับชื่อเมืองของพระลอ) ดังนี้: “มีพระยาตนหนึ่งใหญ่ ธไซร้ทรงนามกร พิมพิสาครราช พระบาทเจ้าเมืองสรวง สมบัติหลวงสองราชา มีมหิมาเสมอกัน” แต่ในตอนหลังๆ เขียนว่า “เมืองสอง หรือ สรอง” ตลอด ในคราวพิมพ์คราวนี้ ได้ลองตรวจดูในฉบับเขียนในสมุดดำอันมีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ ปรากฏว่าตอนที่ฉบับพิมพ์ทั้ง ๒ เขียนว่า “เมืองสรวง” นั้น ในสมุดดำได้ตรวจดูถึง ๗ ฉบับ เขียนว่า
“เมืองสรอง” ดังนี้:

“มีพระยาตนหนึ่งใหญ่ ธไซร้ทรงนามกร พิมพิสาครราช พระบาทเจ้าเมืองสรอง สมบัติสองราชา มีมหิมาเสมอกัน” และต่อๆ ไปก็เขียนว่า “เมืองสรอง” ทุกแห่ง อนึ่ง โคลงบทสุดท้ายในเรื่องพระลอนี้ ที่ว่ามีผู้แต่งเพิ่มเติมขึ้นภายหลังนั้น โคลงบาทที่ ๑ ในฉบับพิมพ์ทั้งสองเล่ม เขียนว่า “จบเสร็จเยาวราชเจ้า บรรจง”

แต่ฉบับเขียนในสมุดดำที่ได้ตรวจดู ๗ ฉบับนั้น เขียนว่า “จบเสร็จมหาราชเจ้า บรรจง” เหมือนกันทุกฉบับ หามีฉบับใดเขียนว่า “.....เยาวราชเจ้า.....” ไม่เลยสักฉบับเดียว อันนี้จึงเป็นปัญหาใหม่ ที่นักศึกษาวรรณคดีจะต้องวินิจฉัยต่อไป แต่อย่างไรก็ดี ในการพิมพ์คราวนี้ กรมศิลปากรยังหาได้แก้ไขข้อความทั้ง ๒ แห่งนี้แต่อย่างใดไม่ คงปล่อยให้เป็นไปตามฉบับเดิมก่อน เพราะถ้าจะแก้หรือจะทำเชิงอรรถแล้ว ก็ควรจะทำตลอดทั้งเล่ม ซึ่งเวลางานกระชั้นเกินไป มีเวลาไม่พอที่จะทำเช่นนั้นได้ แต่ได้ตั้งใจไว้ว่าจะกระทำให้คราวพิมพ์ครั้งต่อไป

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีที่พนักงานในธนาคารแห่งประเทศไทย ได้กระทำโดยร่วมใจกันจัดพิมพ์หนังสือนี้แจกเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ ขอจงได้เป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้สำเร็จสิ่งอันพึงปรารถนาแก่พระยานิมิราชทรงวุฒิ ผู้ล่วงลับไป ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร
๖ มีนาคม ๒๔๙๖

บทที่ ๑

ร่าย

๑ ศรีสิทธิฤทธิไชย
ไกรกรุงอดุงเดชฟุ้งฟ้า หล้ารรัวกลัวมหิมารอาอานุภาพ ปราบทุกทิศ ฤทธิรุกราญ ผลาญพระนคร รอนลาวกาวตาวตัดหัว ตัวกลิ้งกลาดดาษดวน ฝ่ายข้างยวนแพ้พ่าย ฝ่ายข้างลาวประไลย ฝ่ายข้างไทยไชเยศร์ คืนยังประเทศพิศาล
สำราญราษฎร์สัมฤทธิ พิพิธราชสมบัติ
พิพัฒนมงคล
สรพสกลสิมา ประชากรเกษมสุข สนุกทั่วธรณี พระนครศรีอโยธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย อุดมยศโยคยิ่งหล้า ฟ้าฟื้นฟึกบูรณ์ ฯ

โคลง ๔

๒ บุญเจ้าจอมโลกเลี้ยง โลกา
ระเรื่อยเกษมสุขพูล ใช่น้อย
แสนสนุกศรีอโยธยา ฤๅร่ำ ถึงเลย
ทุกประเทศชมค้อยค้อย กล่าวอ้างเยินยอ ฯ
๓ รู้มลักสรพศาสตรถ้วน หญิงชาย
จักกล่าวกลอนพระลอ เลิศผู้
ไพเราะเรียบบรรยาย เพราะยิ่ง เพราะนา
สมปี่ลู้เสียงลู้ ล่อเล้าโลมใจ ฯ
๔ สรวลเสียงขับอ่านอ้าง ใดปาน
ฟังเสนาะใดปูน เปรียบได้
เกลากลอนกล่าวกลการ กลกล่อม ใจนา
ถวายบำเรอท้าวไท้ ธิราชผู้มีบุญ ฯ

ร่าย

๕ กล่าวถึงขุนผู้ห้าว นามท่านท้าวแมนสรวง เปนพระยาหลวงผ่านเผ้า เจ้าเมืองสรวงมีศักดิ์
ธมีอัคเทพีพิลาส ชื่อนางนาฏบุญเหลือ ล้วนเครือท้าวเครือพระยา สาวโสภาพระสนมถ้วนทุกกรมกำนัล มนตรีคัลคับคั่ง ช้างม้ามั่งมหิมา โยธาเดียรดาษหล้า หมู่ทกล้าทหาร

เฝ้าภูบาลนองเนือง เมืองออกมากมียศ ท้าวธมีเอารสราชโปดก ชื่อพระลอดิลกล่มฟ้า ทิศตวันออกหล้า แหล่งไล้สีมา ท่านนา ฯ

ร่าย

๖ มีพระยาหนึ่งใหญ่ ธไซร้ทรงนามกร พิมพิสาครราช พระบาทเจ้าเมืองสรวง สมบัติหลวงสองราชา มีมหิมาเสมอกัน ทิศตวันตกไท้ท้าว อคร้าวครอบครองยศ ท้าวธมีเอารสราชฦๅไกร ชื่อท้าวพิไชยพิษณุกร ครั้นลูกภูธรธใหญ่ไซร้ ธก็ให้ไปกล่าวไปถาม นางนามท้าวนามพระยา ชื่อเจ้าดาราวดี นางมีศรีโสภา เปนนางพระยาแก่ลูกไท้ ลูกท้าวธได้เมียรัก ลำนักเนตรเสนหา อยู่นานมามีบุตร สุดสวาทกษัตริย์สององค์ ทรงโฉมจันทรงามเงื่อน ชื่อท้าวเพื่อนท้าวแพง จักแถลงโฉมเลิศล้วน งามถี่พิศงามถ้วน แห่งต้องติดใจบารนี ฯ

ร่าย

๗ เมื่อนั้นไท้แมนสรวง พระยาหลวงให้หา หัวเมืองมาริปอง ว่าเมืองสองกษัตริย์กล้า อย่าช้าเราจะรบ ชิงพิภพเปนเมืองออก เร่งบอกให้เรียบพล นายกคณชุมกัน ครันเทียบพลเศิกเสร็จ
ท้าวธเสด็จพยุบาตร ลีลาสจากพระนคร คลี่นิกรพลพยู่ห์ สู่แดนศึกบมิช้า เดียรดาษพลช้างม้า เพียบพื้นภูมิน ฯ

ร่าย

๘ ส่วนนรินทรราชา
พิมพิสาครราช พระบาทครั้นได้ยิน ว่าภูมินทรแมนสรวง ยกพลหลวงมากระทั่ง ท้าวธก็สั่งพลออกรับ ตับตามกันเดียรดาษ พระบาทเสด็จบมิช้า พลหัวหน้าพะกัน แกว่งตาวฟันฉฉาด แกว่งดาบฟาดฉฉัด ซร้องหอกซัดยยุ่ง ซร้องหอกพุ่งยย้าย ข้างซ้ายรบบมิคลา ข้างขวารบบมิแคล้ว แกล้วแลแกล้วชิงข้า กล้าแลกล้าชิงขัน รุมกันพุ่งกันแทง เข้าต่อแย้งต่อยุทธ์ โห่อึงอุจเอาไชย เสียงปืนไฟกึกก้อง สเทือนท้องพสุธา หน้าไม้ดาปืนดาษ ธนูสาดศรแผลง
แขงต่อแขงง่าง้าง ช้างพะช้างชนกัน ม้าผกผันคลุกเคล้า เข้ารุกรวนทวนแทง รแรงเร่งมาหนา
ถึงพิมพิสาครราช พระบาทขาดคอช้าง ขุนพลคว้างขวางรบ กันพระศพกษัตรีย์ หนีเมื้อเมืองท่านไท้ ครั้นพระศพเข้าได้ ลั่นเขื่อนให้หับทวาร ท่านนา ฯ

ร่าย

๙ งารรักษาพระนคร
ท้าวพิไชยพิษณุกรกันเมืองได้ ไท้แมนสรวงเสด็จคืน ท้าวพิไชยยืนครองพิภพ ปลงศพพระราชบิดาแล้วไส้ ธก็ให้สองพงาหน่อเหน้า ไปอยู่ด้วยย่าเจ้าวังเดียว กับสองนางเฉลียวฉลาด พี่เลี้ยงราชธิดา โดยธตราชื่อชื่น ชื่อนางรื่นและนางโรย โดยรักษาสองอ่อนท้าว สองสมเด็จเสด็จด้าว สู่ห้องเรือนหลวง ท่านแล ฯ

ร่าย

๑๐ เมื่อนั้นไท้แมนสรวง พระยาหลวงผู้มีศักดิ์ ให้ไปกล่าวนางลักษณวดี นางมีศรีสวัสดิ์ลออ ให้แก่พระลอดิลก ยกเปนอัคมหิษี มีบริพารพระสนม ถ้วนทุกกรมกำนัล ประกอบสรรพสมบูรณ์ จึ่งนเรนทร์สูรราชบิดา สวรรคาไลยแล้วเสร็จ พระลอเสด็จเสวยราชย์ โฉมอภิลาสสระสม ดินฟ้าชมบรู้แล้ว โฉมพระลอเลิศแก้ว กว่าท้าวแดนดิน แลนา ฯ

โคลง ๒

๑๑ รอยรูปอินทรหยาดฟ้า มาอ่าองค์ในหล้า
แหล่งให้คนชม แลฤๅ ฯ
๑๒ พระองค์กลมกล้องแกล้ง เอวอ่อนอรอรรแถ้ง
ถ้วนแห่งเจ้ากูงาม บารนี ฯ
๑๓ โฉมผจญสามแผ่นแพ้ งามเลิศงามล้วนแล้
รูปต้องติดใจ บารนี ฯ
๑๔ ฦๅขจรในแหล่งหล้า ทุกทั่วคนเที่ยวค้า
เล่าล้วนยอโฉม ท่านแล ฯ
๑๕ เดือนจรัสโพยมแจ่มฟ้า ผิบได้เห็นหน้า
ลอราชไซร้ดูเดือน ดุจแล ฯ
๑๖ ตาเหมือนตามฤคมาศ พิศคิ้วพระลอราช
ประดุจแก้วเกาทัณฑ์ ก่งนา ฯ
๑๗ พิศกรรณงามเพริศแพร้ว กลกลีบบงกชแก้ว
อีกแก้มปรางทอง เทียบนา ฯ
๑๘ ทำนองนาสิกไท้ คือเทพนฤมิตไว้
เปรียบด้วยขอกาม ฯ
๑๙ พระโอษฐ์งามยิ่งแต้ม ศศิอยู่เยียวยะแย้ม
พระโอษฐ์โอ้งามตรู บารนี ฯ

ร่าย

๒๐ พิศดูคางสระสรม พิศศอกลมกลกลึง สองไหล่พึงใจกาม อกงามเงื่อนไกรสร พระกรกลงวงคช นิ้วสลวยชดเล็บเลิศ ประเสริฐสรรพสรรพางค์ แต่บาทางค์สุดเกล้า พระเกศงามล้วนเท้า พระบาทไท้งามสม สรรพนา ฯ

โคลง ๔

๒๑ ขับซอยอราชเที้ยร ทุกเมือง
ฦๅเล่าพระลอเลือง ทั่วหล้า
โฉมบาบพิตรเปลือง ใจโลก
สาวหนุ่มฟังเปนบ้า อยู่เพี้ยงโหยหน ฯ
๒๒ เล่าฦๅโฉมท้าวทั่ว เมืองสรอง
ขจรข่าวถึงหูสอง พี่น้อง
รทวยดุจวัลย์ทอง ครวญใคร่ เห็นนา
โหยลห้อยในห้อง
อยู่เหยี้ยมฟังสาร ฯ
๒๓ พระแพงพระเพื่อนเพี้ยง พิศวง
นับอยู่ในใจจง จอดไท้
มลักเห็นดอกกลหลง ฉงนเงื่อน อยู่นา
อกอ่อนรทวยไหม้ สรากหน้าตาหมอง ฯ
๒๔ นางโรยนางรื่นขึ้น ไปเยือน
เห็นราชสองหมองเหมือน ดั่งไข้
ทุกวันดุจดวงเดือน งามชื่น ไส้นา
หมองดั่งนี้ข้าไหว้ บอกข้าขอฟัง หนึ่งรา ฯ
๒๕ ผิวไข้พูลพยาธิไชร้ ยาหาย ง่ายนา
ไข้หลากทั้งหลายใคร ช่วยได้
ไข้ใจแต่จักตาย ดีกว่า ไส้นา
สองพี่นึกในไว้ แต่ถ้าเผาเผือ ฯ

โคลง ๒

๒๖ ข้าฟังเหลือที่พร้อง สองสมเด็จพระน้อง
กล่าวนี้กลใด ฯ
๒๗ ใดชัดใจแม่ณเกล้า สองสมเด็จพระเจ้า
บอกไว้งารเผือ ฯ
ร่าย

๒๘ เจ็บเผือเหลือแผ่นดิน นะพี่ หลากกระบิลในแหล่งหล้า นะพี่ บอกแล้วจะไว้หน้าแห่งใด นะพี่ ความอายใครช่วยได้ นะพี่ อายแก่คนใส้ท่านหัว นะพี่ แหนงตัวตายดีกว่า นะพี่ สองพี่อย่าถามเผือ นะพี่ เจ็บเผือเหลือแห่งพร้อง โอ้เอนดูรักน้อง อย่าช้ำจำตาย หนึ่งรา ฯ

ร่าย

๒๙ ข้าไหว้ถวายชีพิต เผือข้าชิดข้าเชื่อ เขือดังฤาเหตุใด ธมิไว้ใจเท่าเผ้า สองแม่ณหัวเจ้ามิได้เอนดูเผือฤา ฯ

โคลง ๔

๓๐ เสียงฦๅเสียงเล่าอ้าง อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอยศใคร ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับใหล ลืมตื่น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถามเผือ ฯ
๓๑ สิ่งนี้น้องแก้วอย่า โศกา ณแม่
เผือจักขออาสา จุ่งได้
ฉันใดราชจักมา สมสู่ สองนา
จักสื่อสารถึงไท้ หากรู้เปนกล ฯ
๓๒ ความคิดผิดรีตได้ ความอาย พี่เอย
หญิงสื่อชักชวนชาย สู่หย้าว
เจ็บเผือว่าแหนงตาย ดีกว่า ไส้นา
เผือหากรักท้าวท้าว ไป่รู้จักเผือ ฯ
๓๓ ไป่ห่อนเหลือคิดข้า คิดผิด แม่นา
คิดสิ่งเปนกลชิด ชอบแท้
มดหมอแห่งใดสิทธิ์ จักสู่ ธแม่
ให้ลอบลองท้าวแล้ อยู่ได้ฉันใด ฯ

ร่าย

๓๔ ภายในสองนางขอบ ว่ามิชอบภายนอก ดอกห้ามว่าผิดใหญ่ เขือคิดใช่ความดี มีผู้รู้น่ากลัว เสียตัวเขือลูกไท้ จะไว้ผิดในแหล่งหล้า จะไว้หน้าแห่งหนใด ข้าเดาใจสองสบพบกระแหน่สองศรี ใจกษัตรีย์มีเสียชอบ เราจะประกอบจงควร ซึ่งสองครวญจุ่งได้ ไว้

ความร้ายแก่เรานา ข้าก็ว่าสองพงาอยู่เกล้า สองท้าวเจ้าไป่รู้ ไว้เผือผู้อาสา ครานี้พี่บผิด ความคิดสองบได้ สองบพิตรจักไว้ สองพี่เลี้ยงเยียใด ฯ

ร่าย

๓๕ ข้าจะใช้ชาวในผู้สนิธ ชิดชอบอัชฌาไสย ไปซื้อขายวายล่อง แล้วให้ท่องเที่ยวเดิร สรรเสริญสองโฉมศรี ทั่วบุรีพระลอ ขับซอยอยศอ้าง ภฤลูกกษัตริย์เจ้าช้าง ชื่นแท้ใคร เทียม เทียบนา ฯ

บทที่ ๒

โคลง ๔

๓๖ ทุกเมืองมีลูกท้าว นับมี มากนา
บเปรียบสองกษัตรีย์ พี่น้อง
พระแพงแม่มีศรี สวัสดิ์ยิ่ง คณนา
พระเพื่อนโฉมยงหย้อง อยู่เพี้ยงดวงเดือน ฯ
๓๗ โฉมสองเหมือนหยาดฟ้า ลงดิน
งามเงื่อนอับสรอินทร์ สู่หล้า
อย่าคิดอย่าควรถวิล ถึงยาก แลนา
ชมยะแย้มทั่วหน้า หน่อท้าวมีบุญ ฯ
๓๘ หมื่นขุนถ้วนหน้าส่ำ หัวเมือง ก็ดี
อย่าใคร่อย่าคิดเคือง สวาทไหม้
สมภารส่งสองเรือง สองรุ่ง มานา
สองราชควรท้าวไท้ ธิราชผู้มีบุญ ฯ

โคลง ๒

๓๙ ยอยศสองอ่อนท้าว ฦๅทั่วทุกแดนด้าว
ลอราชได้ฟังสาร ฯ
๔๐ ฟังตระการอยู่เกล้า ให้เร่งเบิกเขาเข้า
มาสู่โรงธาร ท่านแล ฯ
๔๑ ฟังสารสองหนุ่มหน้า จอมราชควรคิดอ้า
อคร้าวหัวใจ ท่านนา ฯ
๔๒ มลักนึกในคแคล้ว ผิพี่มีบุญแก้ว
พี่เพี้ยงไปสม เจ้านา ฯ

ร่าย

๔๓ ชมข่าวสองพี่น้อง ต้องหฤทัยจอมราช พระบาทให้รางวัล ปันผ้าเสื้อสนอบ ขอบใจสู
เอาข่าว มากล่าวต้องติดใจ บารนี ฯ

โคลง ๒

๔๔ ฉันใดกูจักได้ สมพระนุชท้องไท้
อ่อนท้าวทั้งสอง ฯ
๔๕ ท้าวธจำนองโคลงอ้าง โคลงบพิตรเจ้าช้าง
ชื่อแท้ใดเทียม เทียบนา ฯ

โคลง ๔

๔๖ เรียมฟังสารอ่านอ้าง อันผจง กล่าวนา
ถนัดดั่งเรียมเห็นองค์ อะเคื้อ
สองศรีสมบูรณ์บง กชมาศ กูเอย
นอนแนบสองข้างเนื้อ แนบเชื้อชมเชย ฯ

โคลง ๒

๔๗ พระกรเกยผากไท้ มือลูบทรวงไล้ไล้
ทำเล่ห์ให้เขาเห็น ฯ

ร่าย

๔๘ เปนปฤศนาแล้วไส้ ธก็ให้เลี้ยงดูโดยขนาด เขาก็ลาพระบาทเมื้อเมือง หน้ารุ่งเรือง ชมชื่น ไปบอกแก่นางรื่นนางโรย โดยยุบลทุกสิ่ง จึ่งสองนางพี่เลี้ยง ทูลแดสองเนื้อเกลี้ยง ถี่ถ้วนสารแสดง ฯ

๕๐ จึ่งแสวงหายายมด ไปจรดผู้ยายำ จำเอาแต่ผู้สิทธิ์ รู้ชิดใช้กลคล่อง บอกทำนองทุกอัน ครันธช่วยลุไส้ ตูจะให้ลาภจงครัน จะให้รางวัลจงพอ ครั้นพระลอสมสองแล้ว อยู่ช่างยายมดแก้ว อะคร้าวใครปาน เปรียบเลย ฯ

โคลง ๓

๕๐ ยายฟังสารยายสั่นหัว ยายเคยลองแต่ตัวชั่วตัวช้า
ยายจักลองเจ้าหล้า บ่ได้หลานเอย ฯ

โคลง ๒

๕๑ ยายเคยใครอย่าไส้ ยายช่วยยายชักให้
ถ่องแท้ จักไป ฯ

ร่าย

๕๒ ยายว่าเยียกระใดเขาทุกผู้ ตูรู้จักเขาทั่วหน้า ย่อมชั่วช้ามิเปนกล เห็นแต่ตูสามคนแก่ แม่มดเถ้า แก่เจ้าแม่มดใหญ่ จะลองใครใครก็มา จะหาใครใครก็เต้า เว้นแต่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ธรู้ศิลป์รู้ศาสตร ธมีอำนาจมีบุญ คุณตูไกลท่านไท้ สองราชนั้นฤๅได้ อาจยื้อฤๅถึง เลยนา ฯ

ร่าย

๕๓ ดังจึงตูจะรู้จัก หมอสิทธิศักดิ์สามคน รู้พระมนต์มีฤทธิ์ ลูกศิษย์ปู่สมิงพราย ยายก็นำไปบอก ถึงจรอกหมอแล้วมา ข้าก็เข้าไปสู่ ปู่หมอเถ้าเจ้าหมอหลวง บำบวงบอกทุกประการ วานธช่วยกังวล หมอกล่าวกลยายมด ตูนี้ยศยังต่ำ ลองแต่ส่ำพอดี พอแรงผีแรงมนต์ เจ้าสากลผ่านหล้า หน้าผู้ใดจะลองลุ สองนางทุทรฮู ว่าธเอนดูรู้จัก ผู้มีศักดิ์มีสิทธิ์ ผู้มีฤทธิ์มีอำนาจ อาจลองธมาได้ ตูจะให้ลาภจงเต็มกอง ตูจะให้ทองเต็มโกฏิ ทั้งผู้บอกโสตรจะรางวัล เชิญบอกพลันอย่าช้า จงดูรู้จักหน้า ท่านให้เต็มใจ หนึ่งรา ฯ

ร่าย

๕๔ หมอว่าในใต้ฟ้า ทั่วแหล่งหล้าผู้ใด ใครจักเทียมจักคู่ ปู่เจ้าปู่สมิงพราย ธว่าให้ตายก็ตายทันเห็น ธว่าให้เปนก็เปนทันใจ จะลองใครใครก็มา จะหาใครใครก็บอยู่ จะไปสู่ท่านไส้ ไว้ตูจะนำไป เถ้าว่าทางไกลจรล่ำ วันนี้ค่ำสองนางเมือ พรุ่งเช้าเขือเขียวมา สองนางลาสองเถ้า ไปบอกแก่สองเจ้า สองอ่อนท้าวยินดี ยิ่งนา ฯ

โคลง ๔

๕๕ สองศรีเสาวภาคย์ได้ ฟังสาร
ถนัดดั่งพระภูบาล จักเต้า
คือสุริยส่องบัวบาน สรดร่อ กันนา
เกรงเกลือกเยียวความเร้า รั่วรู้ฤๅดี ฯ
๕๖ สองกรกลเกียดเกี้ยว กรรชิด
แสร้งใส่กลปกปิด เงื่อนไว้
ความขำซ่อนซอนมิด งำแง่ งามนา
เอาชอบลอบปนให้ แปลกร้ายเปนดี ฯ
๕๗ พี่เลี้ยงเห็นเล่ห์แล้ว ยินฉงน อยู่นา
สองใส่กลเหนือกล ใช่น้อย

ไหว้พระย่ายังยล หลานราช ฤๅแม่
สองอยู่สองเศร้าสร้อย
สรากหน้าตาหมอง ฯ
๕๘ หมอดูหมอว่าให้ รับขวัญ
ขวัญอ่อนเขจรจรัล จิ่มฟ้า
ขวัญเที่ยวทั่วแดนบรร พตป่า ดงนา
ให้รับขวัญอย่าช้า พรุ่งเช้าวันดี ฯ
๕๙ ย่าเจ้าฟังข่าวร้อน อาดูร เดือดนา
เขือเร่งเร็วไปทูล แด่ไท้
พระภูบดินทร์สูรย์ บิตุราช สองนา
ข้าพี่เลี้ยงไปไหว้ บอกท้าวทุกอัน ฯ
๖๐ ครั้นฟังธิราชร้อน รนใจ อยู่นา
หมอจักเอาอันใด เร่งให้
ไปรับเรียกขวัญใน เขาปู่ พระเอย
หมอสั่งเขือข้าได้ ซอบช้างตัวเร็ว ฯ
๖๑ เขือไปอุปกาศแล้ว เขือมา
ทูลแด่สองธิดา อยู่เกล้า
สองฟังหฤหรรษา ชมชื่น ใจนา
สองพี่เร็วไปเช้า ช่วยน้องจงพลัน ฯ
๖๒ เบิกเอาช้างต้นชื่อ เทียมลม ธพี่
กับพระพายุพลันสม ชื่อแท้
เทียมใจเลิศแลชม ฝีย่าง มันนา
เร็วเร่งเร็วนักแล้
เลิศด้วยเดิรพลัน ฯ

โคลง ๒

๖๓ ไก่ขันเขียวผูกช้าง มาเทียบทั้งสองข้าง
แนบข้างเกยนาง ฯ
๖๔ ไป่ทันสางสั่งไท้ พระแต่งจงสรรพไว้
เยียวปู่เจ้าเรามา ฯ
๖๕ เผือจักลาแม่ณเกล้า จักอยู่เยียวเจียนรุ่งเช้า
จักช้าทางไกล ฯ

ร่าย

๖๖ ขึ้นช้างไปผผ้าย มาคคล้ายโดยทาง ถับถึงกลางจรอกปู่ หมอเถ้าอยู่แลเห็น แสร้งแปร เปนโฉมมลาก
เปนบ่าวภาคบ่าวงาม สองถึงถามหาปู่ ปู่หัวอยู่ยแย้ม ข้อยว่าสองแสล้ม มาแต่ด้าวแดนใด ฯ

โคลง ๒

๖๗ สองคนึงนัยใคร่รู้ ลูกหลานปู่ฤๅผู้
อื่นโอ้ไป่งาม บารนี ฯ
๖๘ กามกรรหายยั่วข้าง คิดแต่จักช้าช้าง
ท่านไส้จักเปน ป่วยนา ฯ

ร่าย

๖๙ บนานเห็นเปนปู่ รูปเถ้าอยู่ดูหลาก สองประจากษตกใจ ใครจักปูนปู่ได้ ปู่ช่วยสอง ลูกไท้ แต่นี้ฤๅไปอื่นเลย ฯ

โคลง ๓

๗๐ เสียไฟเป่าหิ่งห้อย แรงปู่นี้รู้น้อย
เผือไป่รู้เลยนอ ฯ

ร่าย

๗๒ เชิญปู่หมอขึ้นขี่ ขับช้างปรี่ปรึงตาม ทั้งสามไปรร่าย บ่ายหน้าสู่เขาเขียว เหลียวแล ทางจรลิ่ว เหลียวแลทิวเทินป่า ฝ่าแฝกแขมแกมเลา ดงประเดาประดู่ หมู่ไม้ยางไม้ยูง ต เคียนสูงสุดหมอก พยอมดอกมุ่งเมฆ อเนกไม้หลายพรรณ มีวัลย์เวียนเกี้ยวกิ่ง ไม้แมก มิ่งใบรบัด ลมพานพัดรลอก ดอกดวงพวงเผล็ดช่อ กระพุ่มห่อเกสร สลอนบุษบาบาน ตระการกลิ่นหอมหื่น ชื่นซรุกลูกเหลืองล่อน ใบอ่อนต้นลำอ้อน กิ่งก้านแกมงาม ฯ

ร่าย

๗๒ ตามกันไปบหึง ถึงตีนเขาแต่ล่าง แลลิงค่างบ่างชนี ผีผิ่วร้องน่ากลัว หัวหูพองอยู่ค คร้าม เสือสางด้ามด้อมทาง แรดควายขวางขวัดอยู่ หมู่กระทิงเที่ยวป่า วัวลานล่าเลม ไพร หมู่หมีไปคคล้าย นางช้างผ้ายคคล่ำ บรู้กี่ส่ำตามสาร งูพพานพิษกล้า งูเหลือมคว้า รัดควาย เยียงผาผายปีนป่าย

ฝ่ายช้างพังเซราซรึก สัตว์พันฦกพันลาย หมอมิกลัวกลายจรคล่าย เข้าป่าไปคลายคล้าย ด่วนดั้นโดยทาง ฯ

ร่าย

๗๓ เอนดูสองนางตกใจกลัว รรัวหัวอกสั่น ลั่นททึกททาว สราวตามหมอผะผ้า เห็นแนวน้ำบางบึง ชรทึงธารห้วยหนอง จรเข้มองแฝงฝั่ง สรพรั่งหัวขึ้นขวักไขว่ ช้างน้ำไล่แทงเงา เงือกเอาคนใต้น้ำ
กล่ำตากระเหลือก กระเกลือกกลอกตากลม ผมกระหวัดจำตาย ฝ่ายหนปลายไม้แมก ฟังเสียงแสรกเง้างูด ทิ้งทูดบ่นพพึมเสียง เค้ากู่เคียงคู่ร้อง ก้องดงดุจตระหวาด ผาดฟังตกใจกลัว หมอเถ้าหัวไปพลาง โลมสองนางอย่าตกใจ บเปนใดดอกนะแม่ กระแหน่นี้นะเจ้า พระปู่เราหากทำเอง หมอมิกลัวเกรงสักสิ่ง ขับช้างวิ่งขึ้นเขา เคร่ากันไปบหึง ถับถึงแต่ตีนเขา หมอเถ้าลงจากช้าง ไว้สองนางอยู่แต่ไกล หมอจึ่งเข้าไปสู่ ปู่เจ้าปู่สมิงพราย ถงถวายกรกราบไหว้ บอกว่าพระหลานไท้ เพื่อนท้าวแพงทอง ฯ

โคลง ๒

๗๔ ทำงนสองเท่าฟ้า มาบำบวงให้ข้า
นำพี่เลี้ยงสองมา ฯ
๗๕ ปู่เจ้าว่าหมอไส้ ไปเรียกมาให้ใกล้
แทบนี้อย่าขาม ฯ
๗๖ หมอบอกความสองเจ้า พระปู่ให้สองเข้า
ไปสู่แล้วเชิญเขือ ฯ
๗๗ สองเห็นเสือกราบเฝ้า คร้ามกลัวก้มกรานเข้า
ไปกราบไหว้ทั้งสอง ฯ

บทที่ ๓

ร่าย

๗๘ ตามองเสือบพรับ เห็นเสือกลับเปนแมว แถวจราศศุภลักษณ์ มลักเห็นโฉมปู่เจ้า แปรรูปเถ้าหงอกสกาว คิ้วขาวขนตาเผือก กลับตระเลือกเปนบ่าว พึงมล่าวโฉมกล้องแกล้ง งามอรรแถ้งโถงเถง ทรงลักเลงเสสรวล สคราญครวญงามถนัด รบัดเปนกลางแก่ตระแหน่รูปลักษณดี มีมารยาทเสี่ยมสาร สองถวายสการบูชา อันแต่งมาทุกสิ่ง จึ่งทูลสารสองไท้ สองราชก้มกราบไหว้ พระบาทเจ้ากูมา ฯ

โคลง ๒

๗๙ ทุกขธิดาเท่าฟ้า เห็นแต่พระเจ้าข้า
พระปู่เจ้าองค์เดียว ฯ
๘๐ ขับเขียวมาแต่เช้า สองให้เชิญพระเจ้า
โปรดเปลื้องทุกข์หลาน ท่านเทอญ ฯ
๘๑ เชิญช่วยภารลุแล้ว เงินแลทองกองแก้ว
อเนกข้าขอถวาย ฯ
๘๒ กามกรรหายเหิ่มไหม้ พระช่วยพระชักให้
ลอราชพ้นความตาย ฯ

ร่าย

๘๓ ปู่ไป่ผายตอบถ้อย อยู่น่อยหนึ่งบมินาน ปู่ก็ธิญาณเล็งดู กูจะช่วยควรฤามิควร รู้ทั้งมวลทุกอัน ด้วยผลกรรม์เขาแต่ก่อน ทำหย่อนหย่อนตึงตึง ส่วนจะถึงบมิหยุด เท่าว่าจะพลันสุดพลันม้วย ด้วยผลกรรมเขาเอง แต่เพรงเขาทั้งสอง ทำบุญปองจะไจ้ ขอได้พึ่งบุญตู ปู่ดูเสร็จจึ่งว่า สองนางอย่ากล่าวอ้าง ถึงสินจ้างสินบล ตนกูจักไปสู่ ถึงที่อยู่สองเจ้า เขือเข้าไปก่อนกล่าว ข่าวดังนี้ให้ฟัง กูจะไปภายหลังบช้า ผิมิวันนี้อ้า พรุ่งนี้กูถึง ฯ

ร่าย

๘๔ สองพึงใจคำปู่ ไหว้รับอยู่บมิวาง สองนางสนองคำตอบ ขอบคำพระปู่เจ้า เสมออำมฤตร้อยเต้า มาโสรจให้สร่างเสบย ฯ

๘๕ พระเอยเขือข้ามา จักตายช้าตายมอด เนื้อนกหลอดหนทาง สางแสกทูดคูดเค้า ขอพึ่งบุญพระเจ้า จงพ้นความกลัว ฯ

โคลง ๒

๘๖ ปู่หัวอยู่ยะแย้ม ข้อยว่าสองแสล้ม
อย่าร้อนใจเขือ ฯ
โคลง ๓

๘๗ สองนางเมือเห็นวัน จงทันออกปากป่า
ไปว่าหลานแก้วถ้า ถ้าท่านทูลสาร ฯ

ร่าย

๘๘ มินานนางโรยนางรื่น ไหว้ปู่ชื่นชมลา กับหมอมาขึ้นช้าง เลียบเดิรข้างตีนเขา คืนไต่เต้าตามทาง เหลียวหลังพลางจะไจ้ ชมไม้ไหล้สอาด เหมือนปราสาทพิศาล คือพิมานมนเทียร อาเกียรณแกมดอกแดง แสงดุจปัทมราค ภาคใบเขียวสรด คือมรกตรุ่งเรือง ดอกเหลืองเพียงทองสุก ขาวดุจมุกดาดาษ โอภาสพรรณพิจิตร พิพิธภูมิลำเนา งามเอาใจใช่น้อย คล้อยลงถึงดินต่ำ เลงสบส่ำพฤกษา งามพอตาตาดู เพราะพอหูหูฟัง นกประนังกันร้อง เพราะไพรก้องป่าก้อง เพรียกพื้นพงพี ฯ

ร่าย

๘๙ เสียงโนรีสารีกา สัตวาฝูงดุเหว่า
แขกเต้าเคล้าคลิ้งโคลง นกเอี้ยงโองคู่เคียง เสียงแซ้งแซวภูรโดก โคกม้าม่ายนางนวลกะสาสรวลกระสันต์ กางเขนผันแผ่แพน แอ่นอกจอกจิบกด ขุนยูงชดขนฟ้อน กระหย้อนหางฟฟาย นางยูงรายรอบเฝ้า ทรายทองเคล้าคู่เคียง ระมั่งเมียงม่ายคู่ เกลื่อนกล่นอยู่คคล่ำ บรู้กี่ส่ำกี่สาร เห็นตระการสรนุก จริวจราวซุกจรจรัล บรู้กี่พรรค์ปูปลา นกหกดาดาษอยู่ หงส์เหิรสู่สระสรง เป็ดน้ำลงลอยล่อง ทุงทองท่องจรจรัล จากพรากพรรค์ฟุบฟอง คับแคครองคู่หว้าย ดอกบัวผ้ายจับบัว ภมรมัวเมาซราบ อาบลอองเกสร สลอนบุษบาบาน ตระการดอกบัวแดง แฝงบัวขาวคลี่คล้อย สร้อยสัตบรรณบงกช ธรวยรสกลิ่นจงกล นิโลตบลโกมุท อุบลบุษบัวเผื่อนฉลับ ป่ากล้วกลับกลายสรนุก สำราญสุขเปรมปรีดิ์ ช้างเร็วลีผาดผัง ถึงวังใกล้ปราสาท รับขวัญราชธิดา ขวัญสองมาสมสู่ อยู่กับองค์อ่อนไท้ ไฟแดดอย่ารู้ไหม้ ไข้อย่ารู้ถึง แม่เลยฯ

โคลง ๒

๙๐ คำนึงใดอย่าแคล้ว ลุลาภโดยใจแก้ว
อยู่เคล้าฤๅคลา หนึ่งเลย ฯ
ร่าย

๙๑ ส่วนธิดาทั้งสอง ตั้งเตียงทองรองราชอาสน์ พิดานดาษดัดบน เทียบขนนเขนย
ตระสัก ม่านปักแพร้วแพรพรรณ สรรพของหอมหาได้ สรรพดอกไม้หาถ้วน ล้วนแก้ว
ต่างเข้าตอก ช่อดอกไม้เงินทอง ของกินสรรพอาหาร ตระการแกล้มเหล้าเข้า แต่งไว้รับปู่
เจ้า ว่าแต่งไว้รับขวัญ ฯ

โคลง ๒

๙๒ ไป่ทันว่าจะแจ้ว พระปู่เจ้ามาแล้ว
ก่อนแล้ถึงเรือน ฯ
ร่าย

๙๓ เห็นหาวเหมือนจรคลุ้ม ชรอุ้มบนเวหา สองสงกาจะไจ้ สองประนมมือไหว้ ร้อยปู่
เจ้าเรามา ฯ

โคลง ๒

๙๔ แลหาสองพี่เลี้ยง เห็นแต่ไกลมาเพี้ยง
ดั่งได้กินเมือง ฯ
๙๕ ประนังเนืองนั่งเฝ้า ข้าจึ่งลงช้างเข้า
มากราบไหว้สองนาง ฯ
๙๖ สองแลพลางสองไหว้ ใดดั่งนี้ร้อยไท้
ปู่เจ้าเราฤๅ ฯ
๙๗ เขาว่าคือท่านแท้ พระปู่เสด็จมาแล้
อย่าได้สงกา ฯ
๙๘ มาจะอาราธนปู่เจ้า กรประนมตั้งเกล้า
กราบไหว้ทั้งหลาย ฯ
๙๙ ปรายเข้าตอกดอกไม้ ถวายธูปเทียนทองไหว้
กราบเกล้าสดุดี ฯ
๑๐๐ พระมียศยิ่งฟ้า ขอพระเอนดูข้า
ท่านให้เห็นองค์ ท่านนา ฯ

โคลง ๔

๑๐๑ สองผจงอาราธนไหว้ อารักษ์
ขอท่านแสดงสิทธิศักดิ์ อย่ากั้ง
ขอเปนที่พำนัก นิตยแด่ เผือนา
ขอพระปู่เจ้าตั้ง แต่งให้เปนตัว ฯ
๑๐๒ บัดเดี๋ยวพระปู่ให้ เห็นองค์ ท่านนา
งามรูปงามโฉมยง อะเคื้อ
บผอมบพีทรง บหนุ่ม งามนา
บแก่ผมผิวเนื้อ ปากคิ้วตาตรู ฯ
๑๐๓ สองเจ้าเห็นปู่เจ้า สองชม ชื่นนา
สองกราบกรบังคม เคี่ยมไหว้
สองถวายเครื่องอุดม สบสิ่ง แลนา
ผจงแต่งบูชาไท้ ปู่เจ้าจงเอา ฯ
๑๐๔ ปู่เห็นสองเจ้าเพ่ง ภักดี อยู่นา
ใจปู่ปองปรานี หนุ่มเหน้า
ปู่เอากระยาศรี ผจงแต่ง ถวายนา
เห็นปู่รับสองเจ้า พี่น้องยินดี ฯ
๑๐๕ แล้วสองกราบไหว้บ๋า บวงสรวง ท่านนา
ความยากแถลงทั้งปวง ถี่ถ้อย
ขอพระช่วยชูทรวง ทุกข์เทวษ ไส้พ่อ
ลุลาภเขือข้าค้อย ท่าได้โดยจง ฯ
๑๐๖ จักถวายแก้วเก้าโกฏิ เงินทอง
แลสิ่งแลเกวียนทอง ลากให้
วัวควายเผือกเขาทอง หงส์ห่าน หมูนา
เป็ดไก่เหล้าเข้าไหว้ ปู่เจ้าแทนคุณ ฯ
๑๐๗ ปู่ฟังปู่ว่าอ้า อดสู บารนี
สองอย่าบลบานตู เกลียดจ้าง
ภักดีสิ่งเดียวดู ดียิ่ง ดีนา
ความโรคเขือจักร้าง อย่าร้อนใจเขือ ฯ
๑๐๘ ใช่กลผีไส้ขาด
ลเมอมา อยากนา
เร่ร่อนขวนขวายหา เตร่ต้อง
ขุกเท็จกล่าวมารษา จำท่าน บลนา
ทำบาปมาเลี้ยงท้อง ร่างร้ายฤๅอาย ฯ
๑๐๙ เรานี้เราเทพเจ้า จอมผา ไส้นา

เขาใส่สมญาเรา ปู่เจ้า
แรงบุญส่งสนองมา พูลเพิ่ม แลแม่
เสวยพิภพล้านเข้า ชั่วฟ้าล่มกัลป์ ฯ
๑๑๐ สิทธิฤทธิเรืองเดชด้วย ผลบุญ ส่งนา
สร้างกุศลเปนทุน ปร้อน
สมบัติดั่งมีกุล ไหลหลั่ง มานา
สรรพพิภพช้ำช้อน เลิศล้วนสมบูรณ์ ฯ
๑๑๑ ปู่เห็นสองเจ้าปู่ ปรานี นักนา
จักช่วยสองกษัตรีย์ อย่าร้อน
จักเชิญพระลอลี ลาสู่ สองนา
สองแม่อย่าไข้ข้อน อยู่ถ้าฟังสาร ฯ
๑๑๒ สองไหว้สองกราบเกล้า สองถาม
ยังเท่าใดขุนงาม จักเต้า
ปู่เฉลยใช่คนทราม คนชั่ว ณแม่
ขุนขี่เกล้าหน่อเจ้า แผ่นผู้มีบุญ ฯ
๑๑๓ หมอเถ้าหมอแก่แก้ คุณความ มากนา
จักกำหนดโดยถาม ไป่ได้
หลานเอยค่อยพยายาม ฤๅรอด เราเลย
บร่างนานนักไท้ ธิราชผ้ายถึงเรา ฯ

โคลง ๒

๑๑๔ สองนงเยาว์เคร่าถ้า แม้ว่าเห็นพระช้า
จึ่งให้ไปเตือน ปู่เทอญ ฯ
๑๑๕ เตือนสองสระเกศแก้ว พระประสิทธิ์ให้แล้ว
ปู่เจ้าลาสอง ฯ
๑๑๖ มองตาเมิลปู่ผ้าย หายบัดเดี๋ยวเห็นคล้าย
คลาศเพี้ยงลมลิว ฯ

ร่าย

๑๑๗ เฉียวฉิวถึงที่อยู่ ปู่เอาไม้เลี้ยงไม้ไล่ ไม้ไผ่ไขว่ลูกลม เขียนพระตนกลมอยู่กลาง เขียนสองนางข้างแลองค์ สองอนงค์กอดรูปท้าว โนมน้าวชักชวนมา ยันต์มายารายรอบ รายขอบทั้งสี่คู่ ปู่ชุบณมนต์เมิลไม้ ยางใหญ่ได้เจ็ดอ้อม ปู่ปั้นมือตีค้อม ยอดตั้งติดดิน ฯ

ร่าย

๑๑๘ ครั้นยางยินคำปู่ ใจพระลออยู่บมิกลม ปู่เอาลูกลมปักปลายยาง วางมือบัดเดี๋ยวดาย ปลายไม้ผายยยัน ใบไม้ผันยย้าย คล้ายลุกตรงตระบัด ลมพัดลูกลมผัน กลกังหันคคว้าง ลอบพิตรเจ้าช้าง ปั่นเพี้ยงลมผัน ฯ

โคลง ๔

๑๑๙ ฝันเห็นพระเพื่อนไท้ แพงทอง
สองแนบนอนแนมสอง ตราบไท้
สองศรีสอดกรตระกอง กอดราช แลนา
ชวนชักไปไล้ไล้ สู่บ้านเมืองสอง ฯ
โคลง ๒

๑๒๐ พระทองผทมตื่นขึ้น สทื่นเที้ยรสอื้น
ประหว่าโอ้โหยหา ฯ
ร่าย

๑๒๑ บ่คลาสมปฤดีบพิตร พระสนมสกิดกันดู เห็นพระภูธรพิการ จึ่งเอาสารพิกล ดลแด่ภควดี ชนนีนาถรู้ข่าว ร้อนผผาวหฤไทย ธไปยังลูกบพิตร ท้าวธเห็นผิดแก่ตา ธก็ว่าบาบงกชจอมใจ พ่อเปนใดแก่อกแม่ ท้าวก็ทูลแด่แม่ณหัว วันนี้ตัวข้าสั่น ใจข้าปั่นผัดผัน คืนนี้ฝันเห็นถนัด ว่าสองกษัตริย์เพื่อนแพงทอง นอนแนบสองข้างข้า หน้าแนบหน้าอิงอร สองสอดกรกอดเกื้อ โลมลูบเชื้อเชิญไป ใจข้าไหวดังจะผก อกข้าปั่นดังจะคว่ำ ทุกข์บรู้กี้ส่ำแสนเศร้า จักใคร่เต้าไปหา เยียวลูกลาแม่ณเกล้า ขอบพิตรพระเจ้า ท่านท้าวเอนดู ลูกรา ฯ

บทที่ ๔

โคลง ๔

๑๒๒ ออกท้าวฟังลูกไท้ ทูลสาร
ถนัดดังใจจักลาญ สวาทไหม้
น้ำตาท่านคือธาร แถวถั่ง ลงนา
ไห้บรู้กี่ไห้ สรอื้นอาดูร ฯ
๑๒๓ ตีอกโอ้ลูกแก้ว กลอยใจ แม่เอย ฯ
เจ้าแม่มาเปนใด ดั่งนี้
สมบัติแต่มีใน ภพแผ่น เรานา
อเนกบรู้กี้ โกฏิไว้จักยา พ่อนา ฯ
๑๒๔ นายแก้วจักอยู่เร้ง ไปหา
เร็วเร่งพระโหรมา อย่าช้า
หาหมู่หมื่นแพทยา หมอภูต มานา
หาแม่มดถ้วนหน้า หมู่แก้กฤติยา ฯ
๑๒๕ นายขวัญหาจุ่งถ้วน ทั้งหลาย
ทุกหมื่นขุนมุลนาย ช่วยไส้
เถมิลไพรเร่งขวนขวาย ยาป่า มานา
ยาเทศทั้งปวงไว้ ฝ่ายข้างชาวคลัง ฯ
๑๒๖ คลังกูคลังลูกแก้ว กูนา
จักจ่อมจ่ายเยียวยา หน่อเหน้า
สิ้นทั้งแผ่นดินรา แม่ลูก ก็ดี
สิ้นแต่สินจงเจ้า แม่ได้แรงคืน ฯ
๑๒๗ ขวนขวายถึงขนาดพร้อม เพรียงกัน
หมอว่าใดทำสรรพ์ สิ่งนั้น
บนานพระลอพลัน สรว่าง เสบยนา
ถ้วนหมู่หมอมาหั้น ท่านให้เหลือเฟือ ฯ
๑๒๘ ออกท้าวธิราชได้ แรงรมย์
นางพระยาพระสนม ชื่นหน้า
มนตรีไพร่เมืองชม สดชื่น เสบยนา
ลอบพิตรเจ้าหล้า สว่างคลุ้มหายมัว ฯ

โคลง ๒

๑๒๙ สองบัวบุษปอยู่ถ้า ฟังข่าวพระลอช้า
อกร้อนคือไฟ ฯ
๑๓๐ ให้ไปเตือนปู่เจ้า ปู่ว่ามีหมอเถ้า
แก่แก้คุณเรา มากนา ฯ

ร่าย

๑๓๑ ปู่ก็เอาธงสามชาย รายยันต์มากกว่าเก่า เขียนพระลอเจ้าอยู่กลาง เขียนสองนางแนบสองข้าง กอดเจ้าช้างรัดรึง ชักทึงท้าวชวนเต้า แล้วปู่เป่าตะเคียนใหญ่ เก้าอ้อมใช่สามาญ ปลายไม้กรานก้มลง ปู่เอาธงปักผลักขึ้น ต้นไม้ฟื้นฟฟื้น ใบไม้สั่นฟฟัด ลัดลุกขึ้นยืนตรง ลมลิ่วธงททัด พัดถูกธงททาว ลมสร้าวเสียวเฉียวฉิว ปลิวกระพือยาหยูก ถูกพระองค์ท่านไท้ ถนัดดังสองนางไล้ ลูบให้แลเห็น องค์นา ฯ

ร่าย

๑๓๒ ท้าวธเปนหนักเล่ากว่าก่อน ดังเห็นสองอ่อนแก่ตา มาชักไท้ธสู่หย้าว มาเชิญท้าวธสู่เรือน ใจท้าวธเฟือนฟฟั่น สั่นพระองค์ทท้าว น้าวพระองค์ยยัน ผันพระพักตรบพิตรไปยังทิศตวันออก เขาจึงบอกนาฏบุญเหลือ ธรีบเมือยังลูกไท้ ให้มาพลางรันทด สลดฤไทยพระองค์ ทรุดนั่งลงแลพระพักตร พระลอลักษณดิลก ทาบตือกร้องไห้ มือทุ่มทรวงไล้ไล้ ลูกแก้วกับตนแม่เอย ฯ

โคลง ๔

๑๓๓ เจ้าไข้ทุกข์แม่เพี้ยง ภูเขา ลูกเฮย
เจ้าเคลื่อนทุกข์บางเบา สว่างร้อน
มาเห็นพ่อเงียบเหงา หนักกว่า ก่อนนา
ทุกข์เร่งซ้อนเหลือซ้อน ยิ่งฟ้าทับแด ฯ
๑๓๔ หญิงชายเหลือแหล่งหล้า ฤๅยล ยากนา
เห็นแต่เราสองคน คู่ม้วย
ฉันใดพ่อกับตน เปนดั่ง นี้นา
แม้พ่อตายตายด้วย พ่อแล้จอมใจ แม่เอย ฯ
๑๓๕ นายขวัญนายแก้วเร่ง ขวนขวาย หนึ่งรา
หาหมู่หมอทั้งหลาย ทั่วหน้า
มาเร็วเร่งยาสาย สมรแม่ เร็วรา
เดิรด่วนอย่าได้ช้า ช่วยด้วยหัวใจ ฯ
๑๓๖ หาสิ้นสบส่ำถ้วน มดหมอ

ทั้งแผ่นดินฤๅหลอ อยู่ได้
มาแก้พระเลืองลอ ฤๅเคลื่อน คลายเลย
พระแม่ไท้เห็นไท้ ลูกท้าวพิศวง ฯ
๑๓๗ ท่านไท้ชุมถ้วนมิ่ง มนตรี ท่านนา
เผยม่านผายเสาวนี ท่านพร้อง
สมเด็จปิ่นภูมี ศวรราช เรานา
ยาบหายไข้ข้อง สวาทแค้นคาใจ ฯ
๑๓๘ ตรวจไตรหาหน้าหมู่ มดหมอ
ดีจะยังเหลือหลอ อยู่บ้าง
สิ่งใดจะพึงพอ คิดเร่ง คิดนา
ใดชอบทำอย่าร้าง เร่งเทิ้ญเร็วทำ ฯ

ร่าย

๑๓๙ มนตรีจำพระกฤษฎีกา ตรวจหาหมอทุกผู้ จึ่งรู้ว่าหมอสิทธิไชย นั้นออกไปอยู่ป่า รู้มลักกว่าทั้งหลาย คุณพันลายพันลึก ตรึกไตรศาสตราคม บันสมสิทธิสามรรถ ชำงัดโดยคุณโดยฤทธิ์ ธประกาสิตเสร็จสรรพ เขาเร่งรับปู่เข้ามา ปู่ตั้งลากูณฑ์พิธี พลีเทพผู้มีฤทธิ์ ศักดิ์สิทธิมนตราคม บันสมทำโดยศาสตร์ ให้พระลอราชหายหลง ให้ท้าวธสรงอุทกมนต์ เจ้าสากลสว่างเสบย เสวยโอสถประสิทธิ์ อันมีฤทธิ์พิเศษ สระพระเกศพระสกนธ์ ตั้งมณฑลสามชั้น บั้นในไว้อารักษ์ กลางไว้ยักษ์บริบาล ทวารนอกไว้ปิศาจ อากาศไว้ภูตคณา อยู่รักษาทุกแห่ง แล้วแต่งการเอิกเกริก เบิกสมโภชพิธี เบิกบายศรีทำขวัญราชพระบาทให้รางวัล สรรพอุปโภคพิพิธ แก่หมอสิทธิไชย หมอถัดไปโดยลำดับ ให้สำรับเสื้อผ้า ให้แก่หมอถ้วนหน้า ผู้อยู่เฝ้ารักษา ท่านนา ฯ

โคลง ๔

๑๔๐ เอนดูสองราชไท้ ธิดา ท่านนา
ท่านบเห็นไหยหา อกไหม้
พระลอราชจักมา ฤๅไป่ มาเลย
สองราชละห้อยให้ แต่ถ้าภูบาล ฯ
๑๔๑ จึ่งใช้สองพี่เลี้ยง ไปพลัน
ถามปู่เปนฉันใด ดั่งนี้
ข้าไปบังคมคัล พระปู่ แลนา
พระปู่เฮยยังกี้ เมื่อท้าวจักมา ฯ
๑๔๒ ปู่เลงเห็นทั่วแล้ว ทุกอัน นาแม่
บอกข่าวเขาแก้กัน แต่งเฝ้า

มดหมอจักเทียมทัน เขายาก นักนา
ไว้ปู่จักกลอยเถ้า ต่อด้วยเขาเอง ฯ

โคลง ๒

๑๔๓ เขืออย่าเกรงเกลือกช้า สองจักพลันเห็นหน้า
พระบาทท้าวจักถึง แม่แล ฯ

ร่าย

๑๔๔ ปู่รำพึงถึงเทพดา หากันมาแต่ป่า มาแต่ท่าแต่น้ำ มาแต่ถ้ำคูหา ทุกทิศมานั่งเฝ้า พระปู่เจ้าทุกตำบล ตนบริพารทุกหมู่ ตรวจตราอยู่ทุกแห่ง ปู่แต่งพระพนัสบดี ศรีพรหมรักษ์ยักษ์กุมาร บริพารภูตปิศาจ ดาเดียรดาษมหิมา นายกคนแลคน ตนเทพยผู้ห้าวท้าวผู้หาญ เรืองฤทธิ์ชาญเหลือหลาย
ตั้งเปนนายเปนมุล ตัวขุนให้ขี่ช้าง บ้างขี่เสือขี่สีห์ บ้างขี่หมีขี่หมู บ้างขี่งูขี่เงือก ขี่ม้าเผือกผันผาย บ้างขี่ควายขี่แรด แผดร้องก้องน่ากลัว ภูตแปรตัวหลายหลาก แปรเปนกากภาษา เปนหัวกาหัวแร้ง แสร้งเปนหัวเสือหัวช้าง เปนหัวกวางหัวฉมัน ตัวต่างกันพันลึกลคึกกุมอาวุธ เครื่องจะยุทธยงยิ่ง เต้นโลดวิ่งระเบง คุกเครงเสียงคะครื้น ฟื้นไม้ไล่หินผาดาษดากันผาดเผ้ง รเร้งร้องก้องกู่เกรียง เสียงสเทือนธรณี เทียบพลผีเสร็จสรรพ ปู่ก็บังคับทุกประการ จึ่งบอกสารอันจะใช้ ให้ทั้งยามนต์ดล บอกทั้งกลอันจะทำ ให้ยายำเขาเผือด มนตราเหือดหายศักดิ์ ให้อารักษ์เขาหนี ผีเขาแพ้แล้วไส้ กูจึงจะใช้สลาเหิร เดิรเวหาไปสู่ เชิญพระภูธรท้าว ชักมาสู่สองหย้าว อย่าคล้าคำกู สั่งนี้ ฯ

โคลง ๔

๑๔๕ น่าดูพลปู่เจ้า จอมผา
อึงอัดอัมพรคลา คลาศเต้า
ผีผาภูตคณา นับโกฏิ เกรียงแฮ
ไคลคลี่พลคลาเต้า ด่วนได้โดยโพยม ฯ
๑๔๖ พิศเพี้ยนผีพวกพ้อง เพียงพล มารแฮ
เต็มป่าพฤกษ์ไพรสณฑ์ แหลกหลู้
บนานก็มาดล แดนราช
ผีฝ่ายแดนขุกรู้ เร่งเร้งเรียกกัน ฯ

ร่าย

๑๔๗ มากลากลาศกันแดน ผีแขกแค้นเข่นขุก ผีแดนรุกรบพุ่ง แล่นไล่ยุ่งโลดเต้น บ้างหลบบ้างหลีกเร้น บได้ตอบตี ฯ

โคลง ๔

๑๔๘ ผียยุ่งรบกับด้วย ผีแขวง แดนนา
ผีทุ่มผีไล่แทง ผาดผ้าย
ผันแผงแผดรบแรง ร้องเร่ง พลนา
ผีแขกรุกราญร้าย รบเร้ารอนผลาญ ฯ

ร่าย

๑๔๙ ผียยุ่งรบกัน ครรชิตฤทธิราวี ผีทุ่มผีไล่แทง รบแรงผันเผ็งแผด ผีเจ้าแจดจ้ายจ้าย ร้องเร่งพลคล่ำคลาย ผาดผ้ายรุกราญ ฯ

๑๕๐ ผีบันดาลไฟคคลุ้ม ให้ควันกลุ้มเวหา ด้วยแรงยาแรงมนต์ ผีแดนทนทานยาก จึ่งฝากข่าวแก่ลม กึกก้องอมพรมี่ ลัดพลัดปรี่ปรึงมา บอกแก่เทพดาเสื้อเมือง ฟ้าหล้าเหลืองอุบาทว์ อากาศคลุ้มเปนควัน ฟ้าเครงครรชิตผ่า ใจเมืองบ้าดังจะผก หัวอกเมืองดังจะพังเทพดาฟังฟฟั่น ตกใจสั่นระรัว กลัวฤทธิ์พระปู่ ผู้มีเดชเกรียงไกร หมอสิทธิไชยเล็งเห็น ทีนี้เข็ญเกิดใหญ่ ปู่หมอใคร่ใจดู ครูกูชี้ให้เห็น อันเปนนั้นปรตยักษ์ ด้วยสิทธิศักดิ์ผีสาง จึ่งทูลแด่ออกนางชนนี ฟังคดีอัศจรรย์ ว่าจะกันกันบได้ ให้มาเห็นเข็ญปลาด ทุกประการาฏพิลาป สองมือทาบตีอกไห้ ใครจักช่วยเจ้าได้ ลูกแก้วกับตน แม่เฮย จอมใจแม่ฮา ฯ

บทที่ ๕

โคลง ๔

๑๕๑ ปู่หมอใดดั่งนี้ อกกู
เชิญปู่เล็งแลดู ก่อนไส้
ปู่เอยเอนดูตู เชิญช่วย ตูรา
ปู่ช่วยลุจักให้ กึ่งแล้เมืองหลวง ฯ
๑๕๒ ปู่ดูปู่ว่าพ้น แรงนัก แม่ฮา
เทพดาสิทธิศักดิ์ ท่านใช้
ผีสางสุรารักษ์ เราพ่าย หนีนา
ยาท่านเติมมาให้ เสื่อมข้างยาเรา ฯ
๑๕๓ ที่สู้ดูที่สิ้น จักกัน แลนา
ทุกเทพผีสางสรรพ์ พ่ายแพ้
ยังยาหยูกทุกอัน เราเสื่อม ไปนา
มนต์แลยาจักแก้ ท่านได้ฉันใด ฯ
๑๕๔ ปรานีออกท้าวราช มารดา ท่านนา
ฟังเร่งแสนโศกา หมื่นไหม้
น้ำตาบ่เสบยตา แถวถั่ง ลงนา
ไห้บ่รู้กี่ไห้ แหบแห้งหัวใจ ฯ

ร่าย

๑๕๕ ผีภายในแล่นออก แลนา ผีภายนอกแล่นเข้า แลนา เทพดาปู่เจ้าสั่ง แลนา มาทำดั่งปู่สอน แลนา ให้ย่อหย่อนทุกสิ่ง แลนา จึ่งให้สารไปกล่าว แลนา จึ่งให้ข่าวไปถึง แลนา สมึงพรายผู้เถ้า แลนา ปู่เจ้าฟังแล้วไส้ แลนา ปู่จึ่งใช้สลาเหิร แลนา เดิรเวหาไปสู่ แลนา ตกลงอยู่รคน แลนา ปนหมากเสวยท้านไท้ แลนา ครั้นท่านได้หยิบเสวย แลนา บนานเลยลอราช แลนา ใจจะขาดรอนรอน แลนา ถึงสายสมรพี่น้อง คิดบลุเลยข้อง ขุ่นแค้นอาดูร ฯ

โคลง ๔

๑๕๖ ท้าวทูลธิราชไท้ ชนนี
ไหว้บาทบงกชศรี ใส่เกล้า
ข้าพระอยู่มามี ใจเหนื่อย พระเอย

จักใคร่ลาพระเจ้า เที่ยวเหล้นพนาสณฑ์ ฯ
๑๕๗ ออกท้าวฟังลูกไท้ ทูลลา ท่านนา
เจ้าแม่เปนใดนา ดั่งนี้
มดหมออยู่รักษา สงวนราช นะพ่อ
สุดกำลังเขาชี้ ยากแท้ทุกอัน ฯ
๑๕๘ ผีสางเขาส่งซ้ำ เติมมา มากนา
มนตรมายายำ หยูกซ้ำ
วันใดราชลีลา ยกย่าง ไปนา
อกแม่ผอมไข้ขว้ำ หล่มหล้มพระองค์ ฯ
๑๕๙ พระลอลาบ่ได้ ทนทุกข์ อยู่นา
บัดนั่งบัดนอนลุก ละห้อย
ไอศวรรย์บ่เปนสุข เสวยโศก ไส้นา
โหยคนึงเสน่ห์สร้อย บ่ได้สร่างเสบย ฯ
๑๖๐ นางเมืองนั่งแนบเฝ้า จอมกษัตริย์
ถนอมบาทบงกชรัตน์ ใส่เกล้า
พระสนมรำเพยพัด ไกวแกว่ง วีนา
พระราชชนนีเล้า ลูบไล้โลมขวัญ ฯ
๑๖๑ พระลอบสร่างเศร้า ศรีหมอง อยู่นา
หลับมเมอหาสอง หนุ่มหน้า
เคลิ้มไคล้หวาดใจปอง ปองไป่ ลุเลย
คิดคนึงโอ้อ้า ใคร่กลั้นใจตาย ฯ
๑๖๒ ตื่นขึ้นวอนว่าข้า จักไป
ประพาสชมไพรพลาง ไล่ช้าง
ชมพนมพนาไลย พลางไล่ มฤคนา
ชมป่าดงพงกว้าง เถื่อนถ้ำสระศรี ฯ
๑๖๓ ออกท้าวฟังลูกไท้ ปรารมภ์ อยู่นา
ปากว่าจะไปชม ช่อไม้
ครั้นไปจะไปสม สองนาฏ แลนา
ใส่เล่ห์วอนไจ้ไจ้ จักห้ามฉันใด ฯ
๑๖๔ หาโหรหาถ้วนมิ่ง มนตรี
หาปู่สิทธิชัยลี ลาสเต้า
แถลงคำแก่นกษัตรีย์ ทุกสิ่ง แลนา
โหรว่าจักห้ามเจ้า แผ่นหล้าฤๅฟัง ฯ
๑๖๕ สิทธิไชยทูลแด่เจ้า จอมกษัตริย์
แม้นเทพมาทัดทัด บ่ได้
มนตรีว่าเห็นขัด ทุกสิ่ง แลนา

จักส่งสารถึงไท้ สืบสร้องกลความ ฯ

โคลง ๓

๑๖๖ ธขอบคำความมนตรี กลกล่าวดีชอบแท้
แก้อื่นบได้แก้ ดั่งนี้เห็นควร ฯ

โคลง ๒

๑๖๗ จึ่งเสด็จยวรยาตรเต้า กล่าวแก่พระลอเจ้า
พ่อเฮ้ยปรานี แม่รา ฯ

ร่าย

๑๖๘ แม่ฟังคำพ่อว่า ใคร่เล่นป่าชมเขา แม่เดาใช่คำจริง พ่อคำนึงอื่นไส้ พระบอกจงจริง
ให้ แม่รู้เต็มใจ หนึ่งรา ฯ

โคลง ๒

๑๖๙ ข้ารำพึงอื่นแท้ จะบอกความจริงแล้
พระห้ามขัดใจ ลูกนา ฯ
๑๗๐ สิ่งใดพอใจแก้ว ยังห่อนฤๅให้แคล้ว
ขัดข้องใจขุน แม่นา ฯ
๑๗๑ เปนตามความชอบแล้ว จักแต่งตามใจแก้ว
ก่ำพร้าฤๅขืน อื่นเลย ฯ
๑๗๒ พระเอยหัวใจข้า คิดใคร่ไปเห็นหน้า
เพื่อนไท้แพงทอง ฯ
๑๗๓ ความปองลูกบ่ได้ บร้างเห็นหน้าไท้
ธิราชแล้นะหัว ลูกเอย ฯ
๑๗๔ ลาบัวบาทเจ้าหล้า ไปสู่สองแล้วข้า
จึ่งผ้ายคืนมา ฯ

โคลง ๔

๑๗๕ เจ้าไปแล้วเจ้าจัก คืนเมือ ลูกเอย
เนื้อสู่เสือฤๅเสือ จักไว้

ฟังคำพ่อคิดเหลือ เหลือที่ คิดนา
คิดบ่ได้ล้วนได้ แต่ร้อนฤาเสบย ฯ
๑๗๖ โดยธคิดชอบถ้อย คลองความ
จักแต่งไปสู่ถาม พี่น้อง
จักรับพงางาม สองสู่ พระนา
ได้ง่ายฤาขัดข้อง เท่าเส้นยองใย ฯ
๑๗๗ ดำริห์โดยราชนี้ เยียวนาน
เยียวพ่อสองเยาวมาลย์ ห่อนให้
ทางไกลเที่ยวทูลสาร ยลยาก พระเอย
ข้าพระไปเองได้ ง่ายแท้ทุกอัน ฯ
๑๗๘ พ่อไปแล้วนะเจ้า คืนมา รอดฤา
บรอดเลยราชา อย่าผ้าย
ยาอีกสิ่งมนตรา คมยิ่ง ยานา
ผีก็ร้ายคนร้าย รอดได้กลใด ฯ
๑๗๙ เมืองเราอุบาทว์ร้าย แรงนัก ลูกเอย
เขาส่งผีสางศักดิ์ ข่มแล้ว
ฤาบาปิ่นไตรจักร จักรอด ฤาพ่อ
หล้มแผ่นดินหล้มแก้ว แม่หล้มไอศวรรย์ ฯ
๑๘๐ รอยท้าวทูลบาทเบื้อง บุญขจร
พระปู่เขาเรารอน ขาดเกล้า
เขาคุมเคียดจักหลอน ทำโทษ แทนนา
ฤาพ่อจักไปเข้า สู่เงื้อมมือเข็ญ ฯ
๑๘๑ ถึงกรรมจักอยู่ได้ ฉันใด พระเอย
กรรมบ่มีมีใคร ฆ่าข้า
กุศลส่งสนองไป ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจำตกช้า ช่วยได้ฉันใด ฯ
๑๘๒ ผิไปถึงแล้วและ ถึงกรรม์ ก็ดี
ตกนรกแสนศัลย์ หมื่นไหม้
เสวยสุขโสดเสวยสวรรค์ เพราะอยู่ ก็ดี
บอยู่เลยลาไท้ ธิราชแล้วจักไป ฯ
๑๘๓ ทาบตีอกไห้พ่าง เมือมรณ์
คำแม่สอนสุดสอน บ่ได้
รอยกรรมราชจักหลอน จักล่อ พระฤา
รู้เท่ารู้เว้นไว้ กลัดกลุ้มม้วมนท์ ฯ
๑๘๔ จำศีลบท่อยถ้วน เจ็ดวัน ลูกเอย
คลังคลี่ทานผลปัน เท่าฟ้า

ขอมีลูกใจธรรม์ ชายชอบ ใจนา
แม่จึ่งได้เจ้าหล้า แม่แล้สุดใจ แม่เอย ฯ
๑๘๕ สิบเดือนอุ้มท้องพระ ลออลักษณ์
สงวนบ่ลืมตนสัก หนึ่งน้อย
ตราบพระปิ่นไตรจักร เสด็จคลอด มานา
ถนอมอาบอุ้มค้อยค้อย ลูบเลี้ยงรักษา ฯ
๑๘๖ แลวันสามคาบป้อน เปนนิตย์
บมิให้ใครทำผิด แผกเจ้า
แสนสงวนคู่ชีวิต ฤๅใคร่ กลายเลย
เทียรผดุงคุ้งเท้า ตราบรู้เสวยเอง ฯ
๑๘๗ บัญจงกับเข้าแต่ง ของเสวย
บมิได้เลินเล่อเฉย หนึ่งน้อย
สรรพเครื่องพระลูกเฮย ไตรตรวจ แต่งนา
บวางใจกึ่งก้อย แก่ผู้ใดทำ ฯ
๑๘๘ แต่น้อยแม่พร่ำเลี้ยง รักษา พ่อนา
จนเจริญชนมา ตราบได้
สมบัติผ่านภูวดา ถวัลยราช
ฤๅพ่อจำจากให้ แม่นี้ตรอมตาย ฯ
๑๘๙ คงชีพหวังได้พึ่ง ภูมี พ่อแล
ม้วยชีพหวังฝากผี พ่อได้
ดังฤๅพ่อจักลี ลาจาก อกนา
ผีแม่ตายจักได้ ฝากให้ใครเผา ฯ
๑๙๐ สุดใจสุดแม่ห้าม ภูธร
สอนบ่ฟังแม่สอน จักเต้า
หนักใจหนักอาวรณ์ ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
แม่อยู่ตั้งแต่เศร้า โศกร้อนฤๅเสบย ฯ
๑๙๑ ลูกเอยจากแม่โอ้ กรรมใด นาพ่อ
ตั้งแต่คิดเด็จไป สู่สร้อย
แม่เดียวอยู่อาไลย ทนเทวษ แลนา
มาแม่จะชมน้อย หนึ่งให้คลายใจ ฯ
๑๙๒ ชมปรางชมผากเผ้า ริมไร เกศนา
เชยปากตาตรูไตร เพริศพริ้ง
ชมพักตรดั่งแขไข ขวัญเนตร
บพิตรพ่องามสิงคลิ้ง จูบแก้มเชยกรรณ ฯ
๑๙๓ จูบนาสิกแก้วแม่ หอมใด ดุจนา
จูบเคียงคางคอใจ จักขว้ำ

จูบเนื้อจูบนมใส เสาวภาคย์ พระเอย
จูบไหล่หลังอกซ้ำ จูบข้างเชยแขน ฯ
๑๙๔ จักเชยพระลูกถ้วน สรรพางค์
พระลูกประนมกรพลาง จึ่งพร้อง
พระควรจูบแต่กลาง กระหม่อม ไส้นา
แก้มเกศพระเจ้าต้อง สั่งข้าพระควร ฯ
๑๙๕ ลูกรักแก้วแม่เอ้ย ปรานี แม่รา
พระบาทบงกชศรี ใส่เกล้า
ฤๅบาปิ่นภูมี ทัดแม่ ใยพ่อ
ขอจูบบัวบาทเจ้า สั่งเจ้าจอมใจ ฯ
๑๙๖ พระรักพระว่าไว้ เหนือหัว
ข้าบาทบงกชกลัว บาปได้
พระคุณโปรดเปนตัว สอนสั่ง มานา
ข้าไป่แทนคุณไท้ เท่าเส้นใยยอง ฯ
๑๙๗ รอยกรรมจักจากเจ้า จอมกษัตริย์
รอยบาปเพรงจำพลัด ออกท้าว
พระคุณไป่แทนชัด ใจดั่ง นี้นา
ยาหยูกเขาโน้มน้าว ลูกให้ใหลหลง ฯ

ร่าย

๑๙๙ เมื่อนั้นอนงคเทพี ชนนีนาฏราชรันทด
สลดหฤไทยดั่งจะหว่า ท้าวธก็ว่าเจ้าลอลักษณ์ ลูกรักเจ้าแม่นา รักยิ่งตายิ่งตัว รักยิ่งหัวยิ่งชีพ แต่นี้จอมทวีปแม่จะจาก พรากแม่พรากพระบุรี ศรีกษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง พระมิ่งแม่จงจำ ยำคำแม่อย่าคลา รีตท้าวพระยาอย่าคลาด อย่าประมาทลืมตน อย่ารคนคนเท็จ ริรอบเสร็จจึ่งทำ คิดทุกคำจึ่งออกปาก อย่าให้ยากแก่ใจไพร่ ไต่ความเมืองจงตรง ดำรงพิภพให้เย็น ดับเข็ญนอกเข็ญใน ส่องใจดูทุกกรม อย่างมชมความเท็จ ริรอบเสร็จเกื้อทางธรรม์ ทีจะกันกันจงหมั้น ทีจะคั้นคั้นจงเปนกล ส่องต้นหนคนใช้ เลือกหาใจอันสัตย์ ดัดมนตรีโดยยุกติ์ ปลุกใจคนให้หาญ ผลาญเพรียงไพร่เพรียงเมือง อาญาเรื่องเรื้อยราษฎร์ กันนิกรกาจเกื้อไพรี ดับกลีอย่าให้ลุก อย่าชิงสุกก่อนห่าม อย่าล่ามม้าสองปาก อย่าลากพิษตามหลัง อย่าให้คนชังลักแช่ง แต่งตนให้คนรัก ชักชวนคนสู่ฟ้า เบื้องหน้าเทพยอยศ จงปรากฏชอบแล้ว อย่าได้แคล้วรำพึง คำนึงอย่ารู้มลาย จงอย่าหายยศพ่อ ต่อม้วยฟ้าหล้าสวรรค์ กัลปประลัยอย่ารู้ลาญ ภูบาลเจ้าจงจำ ตามคำแม่โอวาท พ่อสุดสวาทแก่แม่เฮย จงสวัสดิ์แก่เจ้าเทอญ ฯ

บทที่ ๖

โคลง ๔

๑๙๙ จงเจริญศรีสวัสดิเรื้อง เดชา
ทุกข์โศกโรคไภยา อย่าพ้อง
ศัตรูหมู่พาลา พาลพ่าย ฤทธิ์พ่อ
เสวยสุขอย่าเคืองข้อง ขุ่นแค้นอารมณ์ ฯ
๒๐๐ ขอลุสมสบสร้อย สองนาง
ขออย่าลุเล่ห์ทาง เสน่ห์นั้น
ขอคิดอย่าใจจาง คำแม่ สอนนา
ขอพ่อเร็วคืนกั้น ขอบแคว้นไกรกรุง ฯ
๒๐๑ ขอฝากฝูงเทพไท้ ภูมินทร์
อากาศพฤกษาสินธุ์ ป่ากว้าง
อิศวรนรายณ์อินทร์
พรหเมศ ก็ดี
ช่วยรักษาเจ้าช้าง อย่าให้มีไภย ฯ
๒๐๒ ได้คืนชีพิตเจ้า จอมกษัตริย์
จักแต่งธงธวัชฉัตร เพริศแพร้ว
เทียนทองระย้ารัตน งามชื่น ตาแฮ
เป็ดไก่บายศรีแก้ว แต่งแก้สบสถาน ฯ

โคลง ๒

๒๐๓ ท้าวฟังสารท่านไท้ บังคมก้มกราบไหว้
รับถ้อยคำสอน ฯ
๒๐๔ รับพรใส่เศียรไว้ แก้เกศเช็ดบาทไท้
ท่านท้าวชนนี ท่านนา ฯ
๒๐๕ กรชลีเหนือเกล้า ลาสมเด็จท้าวเจ้า
สู่ห้องโรงธาร ฯ

ร่าย

๒๐๖ โองการสั่งมนตรี ผู้ภักดีต่างใจ อยู่ระไวต่างองค์ ดำรงรั้งรักษา ภาราเราจงบำรุง
ผดุงราษฎร์อย่าให้เคือง ศัตรูเมืองเร่งบำบัด หนึ่งจอมกษัตริย์แก่นไท้ ถนอมบาทบงกช

ไว้ เหมือนเมื่อเที้ยรกูยัง ฯ

ร่าย

๒๐๘ แล้วตรัสสั่งขุนพล พวกพหลเหี้ยมหาญ เร่งเตรียมการพยุหบาตร
จัตุรงคราชเรืองรบ ครบทุกหมู่ทุกหมวด ตรวจให้สรรพโดยเขบ็จ จัดให้เสร็จโดยขบวร
กูจักยวรยาตรเต้า ในวันรุ่งพรุ่งเช้า แต่งตั้งเตรียมพลัน ฯ

โคลง ๒

๒๐๘ เสร็จผายผันสู่ห้อง เรือนหลวงโลมลาน้อง
อยู่เจ้าจงดี แม่ฮา ฯ
๒๐๙ เรียมจะลีลาสเต้า อยู่แม่อยู่อย่าเศร้า
ไป่ช้าคืนสม แม่แล ฯ
๒๑๐ ลักษณวดีกรมทรวงสร้อย ทุกข์แทบเลือดตาย้อย
เนตรน้ำนองนูน ฯ
๒๑๑ นบนิ้วทูลเจ้าหล้า พระองค์อาจละข้า
บาทไว้ผู้เดียว พระเอย ฯ
๒๑๒ ทางไกลเปลี่ยวสัตว์ร้าย ผีคนองหลอนคล้าย
ทำเล่ห์ให้เห็นตัว ฯ
๒๑๓ กลัวศัตรูฝ่ายหน้า หลังพระเสียใจข้า
ดุจดับแก้วสองดวง ฯ
๒๑๔ ขอห้ามหวงเจ้าหล้า อยู่ปกเกศเกล้าข้า
พระบาทท้าวอย่าไป ฯ

โคลง ๔

๒๑๕ สิ่งใดในโลกล้วน อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรัง ตรึงแน่น อยู่นา
ตามแต่บุญบาปแล้ ก่อเกื้อรักษา ฯ
๒๑๖ จากนุชเรียมขุ่นไข้ อารมณ์ เรียมนา
จากที่สมไปสม เกลือกแคล้ว
ผิจักอยู่อกกรม เกรียมสวาท นาแม่
จำพี่จำจากแก้ว ไป่ช้าคืนสม ฯ
๒๑๗ พระไปแม้พระได้ สมสอง

ไหนจะคืนคงครอง ครอบเกล้า
อย่าคิดอย่าจงปอง สองปล่อย มาฤๅ
สองจักลองโลมเล้า อยู่ว้าวังชัง ฯ
๒๑๘ จำจากใช่จากด้วย ชังสมร แม่นา
จากแม่รักฤๅรอญ ขาดได้
เด็จบัวแม่เด็จอร ยังเยื่อ ใยนา
ไปบ่ลืมน้องไท้ อย่าร้อนรนทรวง ฯ
๒๑๙ สุดทานสุดทัดท้าว สุดบุญ
ทรงโศกพักตรซบซุน ร่ำไห้
เหนือบาทยุคลขุน ครวญคร่ำ ไปนา
สยายเกศเช็ดบาทไท้ ธิราชไว้เปนเฉลิม ฯ
๒๒๐ เห็นโศกเพิ่มโศกท้าว กลอยนาง
พลางพระโลมนุชพลาง ปลอบน้อง
อย่าโศกจะเปนลาง ในพฤกษ์ ไพรนา
ดับทุกข์ดับเทวษข้อง ขุ่นแค้นเสียโฉม ฯ
๒๒๑ เสร็จโลมเสร็จสั่งเจ้า จอมสนม
สนมอยู่อย่าเกรียมกรม อกไหม้
ปวงนางรับคำคม บัวบาท ท่านนา
ซบสอึกสอื้นไห้ แซร่ซร้องแรงโรย ฯ
๒๒๒ เสียงโหยเสียงไห้มี่ เรือนหลวง
ขุนหมื่นมนตรีปวง ป่วยซ้ำ
เรือนราษฎร์ร่ำตีทรวง ทุกข์ทั่ว กันนา
เมืองจะเย็นเปนน้ำ ย่อมน้ำตาครวญ ฯ
๒๒๓ เห็นไห้ทุกหมู่ถ้วน หญิงชาย
ใจสั่นรันทดกาย ท่านไท้
สูเอยอย่ากรรหาย เหิมโศก นักนา
ทุกข์นักมักเกิดไข้ มักไข้พลันตาย ฯ

ร่าย

๒๒๔ โศกเสื่อมคลายใจราช เสร็จสั่งนาฏสั่งสนม ถ้วนทุกกรมกำนัล ท้าวธบทันไสยา แสงจันทราโอภาส ดาราดาษดารก ตกต่ำคล้อยเจียนรุ่ง ผกายพฤกษ์พุ่งอัมพรา ไก่ตื่นตาปรบปรือ ปีกกระพือขันเร้า เสียงดุเหว่าเกริ่นร้อง เสด็จสู่ห้องบังคน นางถวายชลเอางาร ภูบาลสู่ที่สรง ชำระพระองค์บนาน ทรงสุคนธ์ธารกลิ่นลลุง ปรุงปนทองธารทรง ผจงสนับเพลาบวร ภูษาภรณ์เลื่อมลาย รัตพัสตรพรายไพจิตร พิศชายไหวยาบ ชายแครงคาบเครือวัลย์ พิพิธพรรณเสื้อสนอบ รัดอุระรอบเรืองรอง สังวาลตรองตาบประดับ

ทับทรวงแสงร่วงรุ้ง พลอยเพ็ชรพุ่งยรรยง ทรงทองกรจำรัส พาหุรัดรูปมังกรกลาย ธำมรงค์พรายเพริศแพร้ว มกุฎแก้วแสงใส ทรงพิไชยอาวุธเสร็จ บพิตรเสด็จนวยนาด ดั่งพระยาราชไกรสร จากศิขรคูหารัตน์ บัดถึงเกยบมินาน ขุนช้างชาญควาญขับ ประทับเทียบเกยแก้ว ทรงคอคชสารแล้ว เคลื่อนแคล้วพลพฤนท์ ฯ

โคลง ๒

๒๒๕ แตรสังข์พิณพาทย์ฆ้อง เสียงประโคมครื้นก้อง
แหล่งหล้ากรุงไกร ฯ

โคลง ๔

๒๒๖ พระยาไชยนุภาพล้ำ เลิศเหลือ
ชาญชำนิเศิกเสือ ปราบแผ้ว
งามสรรพลักษณเจือ ใจราช สงวนนา
ข่ายภู่รัตคนแพร้ว เพริศพร้อมดาวทอง ฯ
๒๒๗ สองขอยอยศไท้ มหิมา
ดูดั่งองค์อมรา สู่หล้า
พาหนดุจคเชนทรา จอมเทพ เปรียบฤๅ
พลดั่งพลหยาดฟ้า แหล่งหล้าสรรเสริญ ฯ
ร่าย

๒๒๘ ธงหน้าเดิรนำพล ธงโบกบนสัญญา เคลื่อนพลดาโดยด่วน ถ้วนทุกหมู่ทุกหมวด ขุนตำรวจสารวัด จัดแจงเดิรคู่เคียง ม้าเดิรเรียงเดิรราย ขยายระยะโดยควร นายถือทวนหมายมาด ภู่แดงดาษปลิวปลาย สพายแล่งศรมหิมา เครื่องอาชายรรยง งามบรรจงเพริศแพร้ว ล้วนแก้วก่องแกมมาศ อัศวชาติสินธพ แลเลิศลบเผ่นผยอง ลองเชิงร้องเครงครืนสู้ศึกยืนบมิพ่าย นายขี่ขับเข้มแขง ล้วนตำแหน่งยศเจ้าหล้า ขุนม้าหมื่นม้าครัน พันม้านายม้ามาก พิศโสภาคย์โสภา มากดาษดาแต่งแง่ แผ่ตนตามเจ้าหล้า แห่ไปหน้าก็มาก แห่หลังหลากเหลือหลาย แห่ฝ่ายซ้ายดาษดา แห่ฝ่ายขวาดาษเดียร พิศเพียนพร้อมงามสรรพ คณนานับบมิถ้วน ล้วนม้าลักษณม้าเลิศ เฉกโฉมเฉิดแหล่งหล้า พิศยิ่งงามถ้วนหน้า ยิ่งม้าเมืองบน ฯ

ร่าย

๒๒๙ แลพวกพลยรรยง ธงนำพลยยับ ดับกองร้อยกองพัน แห่กองกันกองแล่น แห่แหนแน่นขุนหมื่น ดูระรื่นมหิมา คณนาไปสล้าง พวกพลด้างพลดาบ พลกำซาบธนู ดูพลหอก

พลห้าว ดูพลง้าวพลงาม พลเขนตามเสโลห์ โตมรสลอนปืนไฟ ย่อมพลไกรโอ่อ่า งามสง่าพรรณราย ไพร่เดิรนายเดิรดับ สำหรับถ้วนขุนหาญ ขี่สารสูงแกล้วกล้า ดาบหน้าสลาบครุฑควร เดิรโดยขบวนแหนแห่ นายแวงแหล่เหลือหลาย นายแวงซ้ายแวงขวา นายแวงหน้าแวงหลัง แวงจัตุลังคบาท รักษาราชนฤบดี นายแวงสี่ตีนช้าง ข้างพระคชกรรกง แวงองครักษ์ตำรวจ กวดขันแหนแห่ห้อม ล้อมพระคชสำหรับ ขับทวิรถรัตนาสน์ พลหน้าดาษดูยง อลงกฎกุญชร บวรวิภูษา เครื่องราชาธิราช งามถึงขนาดเพริศพร้อม งามเครื่องงามพลห้อม เสด็จไท้พระบาท ท่านนา ฯ

ร่าย

๒๓๑ ดูดาษกลิ้งกลดพรรณราย บดชุมสายพรายพรรณ มยุรฉัตรชั้นเพราพริ้งเพริศ กรรชิงเฉิดตรูตราโลก พัดโบกพัดจามร พัดภูธรยยาบ สองตราบข้างยยับ ประดับกษัตริย์กำนัล สรรพโภคพิพิธติดตาม คานหามเก้าอี้ บรู้กี้หมู่สังกัด ขนัดนายพลแกล้วกล้า แห่หนหน้าเหลือแหล่ แห่หนหลังเหลือหลาย แห่หนซ้ายเหลือตรา แห่หนขวาเหลือไกร นอกทางไปสองฝ่าย เปนข่ายขอบกรรกง ยรรยงศัพทไกรเกรียง เสียงแตรสังข์พาทย์ฆ้อง กึกก้องเสทือนธรณิน ไท้ธิบดินทรลีลา มีมหิมาอาจอง ดูยรรยงกว่าชิ่นแล ฯ

โคลง ๔

๒๓๑ พระองค์โอภาสเพี้ยง ศศิธร
เสด็จดุจเดือนเขจร แจ่มฟ้า
ดวงดาวดาษอัมพร เรียงเรียบ
ดูดุจพลเจ้าหล้า รอบล้อมเสด็จโดย ฯ
๒๓๒ พระเลงแลราษฎร์รั้ว เรือนสวน เรือกนา
พิศไร่นานึกอวร อ่อนไท้
ป่านี้รูปรอยครวญ ถึงพี่
อกอ่อนรทวยไหม้ ครํ่าแค้นใครโลม ฯ

บทที่ ๗

๒๓๓ จักไปบใคร่แคล้ว เทพี พี่เอย
จักใคร่คืนคิดศรี ฝ่ายหน้า
ไปดีอย่าไปดี ใดดั่ง นี้นา
คิดเร่งอ้างว้างว้า ห่วงหน้าคิดหลัง ฯ
๒๓๔ หนหลังเสาวภาคย์ล้วน ความรัก
ยาหยูกเขาขลังนัก ฝ่ายหน้า
จักคืนพระลอลักษณ์ ฤๅใคร่ คืนเลย
ตัดฝ่ายคืนเจ้าหล้า แต่ตั้งจักไป ฯ

ร่าย

๒๓๕ คลี่ไคลพลคล้ายคล้าย แลนา เร่งผ้ายเร่งคลาศคลา แลนา ล่วงแดนนาแดนไร่ แลนา ไต่ทางหลวงทางหลาย แลนา กลายถิ่นฐานบ้านนอก แลนา ต้นหนบอกตำบล แลนา ให้หยุดพลเอาทัพ แลนา ไพร่พรึบจับการจวน แลนา แต่งตามขบวรเขบ็จ แลนา ท้าวธเสด็จพพลาทอง แลนา เสนานองนั่งเฝ้า ลอบพิตรพระเจ้า ท่านท้าวมหิมา ฯ

ร่าย

๒๓๖ พี่เลี้ยงข้าถนอมบาท ชาวมหาดเปนกำนัล เฝ้าคั่งคัลโดยกำหนด พระสุริยลดลงต่ำ จะใกล้ค่ำระเรื่อย ลมฉ่ำเฉื่อยฉุนสมร พระภูธรคำนึง ถึงพระราชเทพี ลักษณวดีเพื่อนภิรมย์ โฉมสนมหนุ่มหน้า มือลูบอกโอ้อ้า ด่วนร้างเรียมตรอม อยู่แล ฯ

โคลง ๔

๒๓๗ เห็นเดือนดุจดั่งหน้า เพาพงา พี่เอย
เรียมเรียกนงนุชมา พี่ถ้า
เลงแลเหล่าเห็นตรา กต่าย เปล่านา
เดือนยะแย้มแย้มหน้า ใคร่กลั้นใจตาย ฯ
๒๓๘ เห็นดาวเดียรดาษห้อง เวหา
เหมือนหมู่สาวสนมมา ใฝ่เฝ้า
พิศดูย่อมดารา เรียงรอบ ไปนา
โอ้อ่อนสาวสนมเหน้า หนุ่มร้างแรมสมร ฯ

โคลง ๒

๒๓๙ นอนเดียวเปลี่ยวอ้างว้าง กรกอดอกไห้ช้าง
จากชู้เมียไกล อกนา ฯ
๒๔๐ พิศไพรเพยียรวดเร้า หอมกลิ่นกลกลิ่นเจ้า
พี่ฟุ้งหอมขจร บารนี ฯ
๒๔๑ นกสมสมรปากป้อน ถนัดดั่งเจ้าเยียวอ้อน
อ่อนให้เรียมโลม ฯ
๒๔๒ คิดถึงโฉมอ่อนอ้า ถนัดดั่งจะเห็นหน้า
หนุ่มเหน้าสุดใจ พี่เอย ฯ
๒๔๓ ฉันใดสองพี่เลี้ยง บปากสักคำเพี้ยง
ดั่งใบ้ฤๅควร นะพี่ ฯ
๒๔๔ วานช่วยสรวลแก้หน้า ชาวนอกฉันนี้อ้า
พี่เอ้ยวานดู หนึ่งรา ฯ

โคลง ๔

๒๔๕ เห็นบ้านบดุจบ้าน เมืองเรา พี่เอย
เรือนโรงรุกรุยเขา รูปร้าย
บเห็นที่จักเอา สักหยาด เลยพี่
เห็นดั่งนี้สู้หม้าย อยู่แล้ฤๅแล ฯ
๒๔๖ พระเอยอาบน้ำขุ่น เอาเย็น
ปลาผอกหมกเหม็นยาม อยากเคี้ยว
รุกรุยราคจำเปน ปางเมื่อ แคลนนา
อดอยู่เยียวดิ้วเดี้ยว อยู่ได้ฉันใด ฯ
๒๔๗ ยามไร้เด็ดดอกหญ้า แซมผม พระเอย
หอมบ่หอมทัดดม ดั่งบ้า
สุกกรมรำดวนชม เชยกลิ่น พระเอย
หอมกลิ่นเรียมโอ้อ้า กลิ่นแก้วติดใจ ฯ
๒๔๘ สองนายสนองนาถถ้อ ไปมา
พระหากเจรจาใจ จอดน้อง
หัวใจหนึ่งโหยหา สองเพื่อน แพงนา
ใจหนึ่งนึกนางห้อง หนุ่มหน้าพระสนม ฯ

โคลง ๒

๒๔๙ พระตนกลมแก่นไท้ กรกอดหมอนม่ายไหม้
สวาทว้าหัวใจ ฯ
๒๕๐ เดือนสุทธิใสส่องฟ้า ลอบพิตรเจ้าหล้า
ท่านท้าวเสด็จไป ฯ

ร่าย

๒๕๑ คลี่ไคลพลผาดผ้าย แลนา คลับคล้ายถึงท่งนา แลนา คลับคลาถึงท่งหญ้า แลนา หัวหน้าเข้าพงเลา แลนา พลเทาถึงพงแฝก แลนา พงแขมแซกคาพง แลนา ถึงป่าดง ป่าแดง แลนา เห็นระแหงแหล่งไล้ แลนาเห็นหมู่ไม้หนั่นหนา แลนา ราชาชมชื่นชี้ แลนา คือไม้หมู่นี้นี้ ชื่อโอ้นามใด แลนา ฯ

โคลง ๒

๒๕๒ พนจรใจจำหมั้น ทูลชื่อไม้นั้นนั้น
แด่ไท้ทุกอัน ฯ
๒๕๓ ครั้นธรู้ตระหนักแล้ว ลอราชชมไม้แก้ว
เหมือนดังแก้วกลอยใจ พี่นา ฯ

โคลง ๔

๒๕๔ แอ่นเคล้าเหมือนแม่เคล้า คลอคลึง พี่นา
หอมกลิ่นเรียมคิดถึง กลิ่นเจ้า
สุกกรมพยอมพึง ใจพี่ พระเอย
เหมือนกลิ่นอรหนุ่มเหน้า พี่ต้องติดใจ บารนี ฯ
๒๕๕ นางแย้มเหมือนแม่แย้ม ยินดี ร่อนา
ต้องดุจมือเทพี พี่ต้อง
ช้องนางคลี่เกศี นุชคลี่ ลงฤๅ
รักดุจเรียมรักน้อง ร่วมรู้รักเรียม ฯ
๒๕๖ ยมโดยประดุจเจ้า จงโดย
ใบโบกคือนุชโชย เรียกข้า
เรียมเห็นเกดเรียมโหย หาเกศ นุชแม่
วัลย์โอบเอวไม้อ้า อ่อนอ้อมเอวเรียม ฯ
๒๕๗ เล็บมือนางนี้ดั่ง เล็บนาง เรียมนา
ชมม่านนางหวังต่าง ม่านน้อง
ชมภูสไบบาง นุชคลี่ ลงฤๅ

งามป่านี้ไม้ปล้อง แปลกปล้องคอศรี ฯ

ร่าย

๒๕๙ พระลอเสด็จลีลา ชมพฤกษาหลายหลาก สองปลากข้างแถวทาง ยางจับยางชมฝูง ยูงจับยูงยั่วเย้า เปล้าจับเปล้าแปลกหมู่ กระสาสู่กระสัง รังเรียงรังรังนาน ไก่ครานไต่หงอนไก่ ไผ่จับไผ่คู่คลอ ตอดตอจับไม้ตอด ตับคาลอดพงคา คล้าคลาจงจับคล้า หว้าจับหว้าลอดแล คับแคจับแคป่า ดอกบัวล่าชมบัว กระเวนวังนัวกระเวนดง ช่างทองลงจับทองยั้ว แขกเต้าตั้วเต้าแขก ไต่ไม้แมกไปมา บ่รู้กี่คณาชมผู้ ชมพิหคเหิรรู้ เรียกร้องหากัน ฯ

โคลง ๔

๒๕๙ กาจับกาฝากต้น ตุมกา
กาลอดกาลากา ร่อนร้อง
เพกาหมู่กามา จับอยู่
กาม่ายมัดกาซร้อง กิ่งก้านกาหลง ฯ
๒๖๐ ตาเสือเสือผาดผ้าย หนีทาง
กวางแนบหูกวางฟาน ฟิดเร้น
ช้างน้าวหมู่บงทราง ซอนอยู่
ช้างลอดอ้อยช้างเหล้น ป่าลี้ลับดง ฯ
๒๖๑ ลางลิงลิงลอดไม้ ลางลิง
แลลูกลิงลงชิง ลูกไม้
ลิงลมไล่ลมติง ลิงโลด หนีนา
แลลูกลิงลางไหล้ ลอดเลี้ยวลางลิง ฯ

ร่าย

๒๖๒ หวดเหียงหาดแหนหัน จันทน์จวงจันทน์แจงจิก ปริงปรงปริกปรูปราง คุยแคคางค้อเค็ด หมู่ไม้เพล็ดไม้พลอง หมู่ไม้ฟองไม้ไฟ ไม้ไผ่ไพไม้โพ ไม้ตะโกตะกู ไม้ลำภูลำแพง หมู่ไม้แดงไม้ดัน ไม้สมพันสารภี ไม้นนทรีทรบูน คูนกำกูนกำยาน ไม้พิมานขล้อขลาย ไม้กำจายกจับบก ไม้กทกรกสักสน คณนามีหมู่ไม้ กล่าวแต่พอจำได้ กว่านั้นยังเหลือ แลนา ฯ

โคลง ๒

๒๖๓ ไม้เครือไม้กุ่มก้อม ค้อมเกี้ยวกลลำย้อม
ยอดม้วนใบงาม บารนี ฯ
๒๖๔ ดอกดวงซามช่อช้อย หอมตลบอบสร้อย
เร่งน้อยใจถึง แม่ฮา ฯ
๒๖๕ คำนึงหลังห่วงหน้า ใจพี่เพี้ยงเปนบ้า
เพื่อร้างแรมสมร มาแล ฯ

ร่าย

๒๖๖ พระพเนจรหล่ำ ได้หลายค่ำหลายวัน ถึงแดนอันจนิยต กำหนดพระราชสีมา ตั้งพ
พลาทัพหลวง ทั้งปักปวงป่าดาดาษ งามถึงขนาดควรชม ถ้วนทุกกรมมนตรี เฝ้าภูมี
เดียรดาษ พระลอราชเจ้าช้าง จึ่งเอื้อนโองการอ้าง ดังนี้เสนา ฯ

โคลง ๒

๒๖๗ จักลีลาไปช้า สูทั้งหลายนี้อ้า
กลับบ้านสำราญ ก่อนเทอญ ฯ
โคลง ๔

๒๖๘ มานานจรหล่ำแล้ ถึงแดน
ควรส่งพลแสนคืน สู่หย้าว
ทุกคนเอนดูแคลน ครวญลูก เมียนา
กูคนึงถึงท้าว เพื่อนไท้แพงทอง ฯ
๒๖๙ มนตรีต่างเนตรไหว้ บทมาลย์
จบบาทธุลีธาร ใส่เกล้า
ขอพระจงอยู่บาน ใจก่อน พระเฮย
สามสี่วันพระเจ้า จึ่งให้พลเมือ ฯ
๒๗๐ นานนักกว่าชิ่นแล้ มนตรี
ไปพรุกควรพอดี อย่าช้า
ครั้นนานราชธานี เราเปลี่ยว อยู่นา
เยียวออกท้าวเจ้าถ้า ข่าวถ้าฟังสาร ฯ
๒๗๑ ซร้องนิ้วนบบาทไท้ บุญขจร
ไหว้อยู่สลอนต่าง ดอกไม้
เสมอสัตวภูธร ชุบปลูก ไส้พ่อ
ทุกสิ่งเหนือหน่อไท้ ก่อเกื้อทุกอัน ฯ
๒๗๒ ขอโดยเสด็จราชไท้ ทรงธรรม์

คืนขอบเสวยไอศวรรย์ ผ่านหล้า
ผิไปแลถึงกรรม์ ดีกว่า คืนพ่อ
ยากสิ่งใดไส้ข้า คิดได้อาสา ฯ
๒๗๓ ไปหน้าคิดใคร่ไส้ คืนหลัง
เกรงแผ่นดินเกรงหัง ออกท้าว
สูเคยเมื่อกูยัง ครองแผ่น ดินนา
ครองแผ่นดินทุกด้าว อย่าให้ใครแคลน ฯ
๒๗๔ ฝากเมืองช้างม้าไพร่ พลหลวง
ฝากนอกในทั้งปวง แหล่งหล้า
อย่าลืมหมั่นไตรตวง ผิดชอบ ดูนา
ฝากออกท้าวเจ้าฟ้า ฝากแก้วกลอยสมร ฯ
๒๗๕ สั่งมนตรีถี่ถ้วน ทุกกรม
รับราชโองการสม ใส่เกล้า
น้ำตาถั่งอารมณ์ รักราช แลนา
ขอบพิตรพระเจ้า อย่าช้าเสด็จมา ฯ
๒๗๖ สูถึงพระบาทไท้ ชนนี ท่านนา
ทูลว่าจอมกษัตรีย์ ลูกไท้
เสวยสวัสดิ์สำราญมี สุขอยู่ ไส้นา
โอนมกุฎเกล้าไว้ พระบาทเจ้ากูมา ฯ
๒๗๗ แล้วสูไปไหว้แจ่ม จอมกษัตริย์ พี่เอย
ทูลว่ากูเสวยสวัสดิ์ ห่อนไข้
จักพลันสู่สมรัตน ชาเยศ ไส้นา
อย่าลห้อยไห้ให้ อยู่ถ้ารับเรียม ฯ

บทที่ ๘

ร่าย

๒๗๘ ธก็ให้เตรียมแต่ง แบ่งปันคนผู้สนิธ อันเชื้อชิดภูบาล ประมาณร้อยหนึ่งไว้ โดยเสด็จไท้ธิบดี ธก็สั่งมนตรีแลไพร่ฟ้า ช้างม้าคลี่คืนเมื้อ โองการเชื้อสองพี่ คิดที่เราจะไป ก็ให้ผูกกระไดข่าวคอย ผู้รู้รอยชาวด่าน หว่านความรักชักชิด ครั้นเข้าสนิธไมตรี จึงบอกคดีโดยปอง ให้เงินทองผ้าเสื้อ เผื่อใจจักเข้ามา จงเจรจาให้ชอบใจ เปนภายในชักชิด ว่าบพิตรประสาท ให้พระราชทานรางวัล เงินทองครันอิ่มอก อย่าปิดปกกังวล บอกยุบลให้เห็น ตัวธเปนขุนด่าน พี่เลี้ยงท่านเปนหมื่นแขวง นายแวงเปนหัวพัน ชาวกำนันเปนไพร่ ไขว่ชื่อถ้วนทุกคน เรียกกันกลชาวด่าน บล่านทางเลียบคอย ไขรอยปิดเงื่อนงำ ความขำบให้แพร่ง จงแต่งแงให้เปนกล พบผู้คนทักทาย กลายถิ่นฐานบ้านป่า เขาถามว่าจงถนัด บอกจงชัดชื่อเสียง มาแต่เวียงเลียบด่าน แล้วท่านจะคืนเมือง ยังจะเคืองฤาจะคล่อง บอกจงถ่องจงแท้ โดยยุบลนี้แล้ อย่าได้อำอวม ฯ

โคลง ๒

๒๗๙ บุญพระสรวมตูข้า พระแต่งกลบเกลื่อนหน้า
ชอบแท้ทุกอัน ฯ
๒๘๐ พระจะพลันไปไส้ ไว้แต่สองนายให้
ท่านท้าวเสด็จไป ฯ
๒๘๑ ถึงทวารไพรฝ่ายนั้น ดูดุจชวนกันดั้น
ป่าด้นดงหา ฯ
๒๘๒ ตูไหว้ลาพระณเกล้า ไว้แต่สองนายเฝ้า
พระบาทแล้วเขาไป ฯ

ร่าย

๒๘๓ เมื่อนั้นท้าวไคลคลา ล่วงแดนนาแดนราษฎร์ สองนายนาถนำทาง ธวางเพศท้าวผู้มีบุญ ทำทรงขุนด่านแล้ว ทรงเสื้อผ้าหมวกแก้ว บให้เห็นองค์ ท่านนา ฯ

โคลง ๒

๒๘๔ เสด็จโดยด่านดงกว้าง ยลรอยคนร้อยช้าง
กษัตริย์ด้วยเปนสาม ฯ

ร่าย

๒๘๕ ตามสองนายนำนาถ ท้าวธลีลาสคลาไคล เสด็จไปโดยอันดับ เอาทับทุกตำบล ดล ทวารไพรที่อยู่ ชาวด่านหมู่สำคัญ ชวนกันบอกโดยธสั่ง ทำกลดั่งธสอน เห็นภูธรเสด็จ พัก ชาวป่าทักไต่ถาม เข้าบอกนามชื่อเสียง ขุนด่านเวียงมาเลียบด่าน แล้วท่านจะคืนไป เขาก็ไรเอาคำนัน บังคันท้าวธทุกคน ตำบลทวารไพรหั้น ถึงตำบลนั้นนั้น ท่านผ้ายบหึง ฯ

ร่าย

๒๘๖ ถึงแม่น้ำกาหลง ปลงช้างชิดติดฝั่ง นั่งสำราญรื่กัน แล้วธให้ฟันไม้ทำห่วง พ่วงเปน แพสรรพเสร็จ ธก็เสด็จข้ามแม่น้ำแล้วไส้ ให้แผ้วที่ประทับ ดุจสำหรับขุนด่าน แล้วท่าน เสด็จสรง สีเผ้าผงชำระ สะพระเกศเสร็จแล้ว ใจราชคิดแคล้วแคล้ว ถึงท่านไท้มารดา ท่านนา ฯ

โคลง ๒

๒๘๗ คิดปรานีออกไท้ รอยราชละห้อยไห้
ถึงลูกแลนะหัว ลูกเอย ฯ
โคลง ๔

๒๘๘ เจ็บรักเจ็บจากช้ำ เจ็บเยียว ยากนา
เจ็บใคร่คืนหลังเหลียว สู่หย้าว
เจ็บเพราะลูกมาเดียว แดนท่าน
เจ็บเร่งเจ็บองค์ท้าว ธิราชร้อนใจถึง ลูกฤๅ ฯ
๒๘๘ เจ็บถึงบิตุราชแล้ว ถึงกู เล่านา
เจ็บอยู่คนเดียวดู ละห้อย
เจ็บเยียวราชศัตรู ดูหมิ่น แคลนนา
เจ็บเร่งเจ็บค้อยค้อย ชอบม้วยเมือมรณ์ ฯ
๒๙๐ ร้อยชู้ฤๅเท่าเนื้อ เมียตน
เมียแล่พันฤๅดล แม่ได้
ทรงครรภ์คลอดเปนคน ฤๅง่าย เลยนา
เลี้ยงยากนักท้าวไท้ ธิราชผู้มีคุณ ฯ
๒๙๑ อย่าไปพหน้าจัก คืนเมือ ฤๅพี่
หาสมเด็จบุญเหลือ เลิศไท้
จรทกจรเทิญเขือ วานช่วย ริรา

บาปสิ่งใดจำให้ ลูกร้อนใจถึง ฯ

ร่าย

๒๙๒ บัดนั้นจึ่งสองนาย ถวายกรกชประนม บังคมทูลบมิช้า ว่าข้าบาทสรวมชีพ เจ้าจอมทวีปโองการ พระภูบาลจักเต้า เข้ายังเมืองมิ่งคืน ข้าบาทยืนยลชอบ อย่าเยียวลอบไปเลย ควรเสวยสวัสดิ์ครองด้าว ด้วยสมเด็จน้องท้าว ท่านไท้ชนนี ท่านเทอญ ฯ

โคลง ๔

๒๙๓ จักไปจักเปลี่ยวข้าง ทรชน
ครั้นจะคืนเยียวคน กล่าวร้าย
ว่าท้าวปิ่นสากล ใจขลาด นักนา
พูลโทษทุรยศหว้าย ว่าร้ายแหนงตาย ฯ

โคลง ๓

๒๙๔ สองนายเกลี้ยงกล่าวทูล ว่านเรสูรท่านไท้
ใครจะเอื้อมติได้ เท่าเผ้าฤๅมี พระเอย ฯ

โคลง ๔

๒๙๕ จักไปสักน้อยหนึ่ง จึ่งคืน นาพี่
หน้าก็ยืนหลังยืน ชอบได้
เกรงเยียวแต่ผีขืน จำอยู่ ไส้นา
เยียวบ่คืนเห็นไท้ ธิราชผู้มีคุณ ฯ
๒๙๖ มากูจะเสี่ยงน้ำ นองไป ปรี่นา
น้ำชื่อกาหลงไหล เชี่ยวแท้
ผิวกูจะคลาไคล บรอด คืนนา
น้ำจุ่งเวียนวนแม้ รอดไส้จงไหล ฯ
๒๙๗ ครั้นวางพระโอษฐน้ำ เวียนวน อยู่นา
เห็นแก่ตาแดงกล เลือดย้อม
หฤไทยรทดทน ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
ถนัดดั่งไม้ร้อยอ้อม เท่าท้าวทับทรวง ฯ
๒๙๙ บให้คนรู้เรื่อง ฝืนใจ อยู่นา
ขึ้นจากสรงเสด็จใน อาสน์ไท้

ยังสุวรรณพพลาไชย ใดดั่ง นี้นา
ปิดม่านละห้อยไห้ ออกท้าวบุญเหลือ ลูกเอย ฯ
๒๙๙ พระตายจงลูกได้ เห็นผี ท่านนา
ผีลูกตายกษัตรีย์ แม่ได้
เผาศพลูกอย่ามี อุจาด ราแม่
ฤๅบ่ร้างเผาผีไท้ บ่ร้างได้เผาผี ลูกเลย ฯ

โคลง ๒

๓๐๐ ลูกตายก็ตายแล้ว เจ็บบตายเห็นหน้าแก้ว
เกิดเกล้ากูมา ฯ
๓๐๑ น้ำตาไหลหลั่งไห้ เปนเลือดตกอกไหม้
ออกท้าวฤๅเห็น ลูกเลย ฯ
๓๐๒ ลางเข็ญเห็นแห่งน้ำ อกลูกเพี้ยงผกขว้ำ
ออกท้าวใจบุญ ลูกเอย ฯ
๓๐๓ เปนขุนยศยิ่งฟ้า ฤๅบาปจำหว้ายหล้า
หล่มหล้มตนเดียว ฯ
๓๐๔ จะเหลียวเหลียวบ่ได้ เหยียบแผ่นดินผิดไส้
อยู่เต็มบาทา พระเอย ฯ

โคลง ๔

๓๐๕ เคยเปนจอมโลกเจ้า ไอศวรรย์
ร้อยเอ็ดเมืองราชคัล คั่งเฝ้า
มาตกถึงกลางอรร ณพแต่ เดียวนา
เยียวบ่เห็นหน้าเจ้า ลูกแล้บเห็น ลูกเลย ฯ

ร่าย

๓๐๖ ท้าวธเปนทุกข์เท่าฟ้า คิดหยั่งหน้าหยั่งหลัง ระวังองค์บพิตร ปิดบให้คนเห็น เปนทุกข์ดุจเริงรื่น แซ่งทำชื่นเผยม่าน เรียกชาวด่านริปอง สูนำสองพี่เลี้ยง เพี้ยงหฤไทยไปดู ที่ควรกูจะหยุดยั้ง ที่จะกั้งจะปิด ให้จงชิดจงชอบ ที่จะลอบจะเล็ด จงเปนเขบ็ดเปนกล ที่สถลมารคจงถ่อง ท่องทางคดจงซื่อ ท่องทั้งชื่อดำบล ที่จะชุมพลช้างม้า ดูทั้งหน้าทั้งหลัง ระวังทั้งใกล้ทั้งไกล ตาไปใจส่องแล้ สองพี่พิศจงแท้ ถี่ถ้วนเขบ็จการ ฯ

โคลง ๒

๓๐๗ รับสารกษัตริย์สั่งแล้ว ไหว้บาทบงกชแก้ว
จึ่งผ้ายลีลา ฯ
๓๐๘ มิคลาคำสั่งท้าว ดูที่ทางทุกด้าว
ถี่ถ้วนใจจำ ฯ
๓๐๙ นำสองนายสู่สร้อง ทำเปนพี่น้อง
ด้วยหมู่บ้านเทียมทาง ฯ
๓๑๐ เอาสินสกางสอดจ้าง แขงดังเหล็กเงินง้าง
อ่อนได้โดยใจ ฯ
๓๑๑ เปนฝ่ายในสนิธแล้ว กระแหน่นายขวัญแก้ว
กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ฯ
๓๑๒ บอกอาการถี่ถ้อย เขาว่าอย่าแคลนน้อย
หนึ่งไว้งารตู ฯ

ร่าย

๓๑๓ ข้าก็เข้าไปดูอุทยาน หมู่พยาบาลสวนไท้ ให้สินจ้างชักชิด เงินทองปิดปากไว้ ใช้ใดได้ทุกประการ ข้าก็ไปดูทวารเวียงวัง ดูทั้งเรือนสองกษัตริย์ ที่ขัดข้าเห็นถ่อง ที่คล่องข้าเห็นถี่ ทุกที่ข้าเห็นถ้วน ม้วนทั้งมวลข้าใส่ใจ ห่อนให้ใครเห็นได้ ซ่อนเงื่อนงำแง่ไว้ เกียจกั้นเปนกล ฯ

ร่าย

๓๑๔ แล้วไต่หนทางเสร็จ
เตร็จบ้านทางชื่อซร่อง สองนายท่องทางป่า ง่าเงยไปคล้ายคล้าย จรผ้ายไปถึงหั้น ดั้นทางไปบหึง ถึงสมเด็จเจ้าตน ไหว้ทูลกลกระแหน่ เห็นที่แง่ที่มิด ทูลโดยกิจแล้วล้วน เขียนขีดขบวรถวายถ้วน ถี่ถ้อยทุกประการ ฯ

ร่าย

๓๑๕ พระภูบาลตรัสตรอง ไว้ช้างสองม้าสี่ ให้อยู่ที่นายด่าน ท่านก็เลือกคนสามสิบทัศอาจสามรรถโดยเสด็จ คนเจ็ดสิบไว้เล่า อยู่ด้วยเหล่าช้างม้า เจ้าหล้ายั้งสำราญ หยุดท่าวารวันดี ฝ่ายสองศรีพี่เลี้ยง ฟังราชโองการเกลี้ยง กล่าวถ้าทูลสนองท่านนา ฯ

โคลง ๔

๓๑๖ เมื่อนั้นสองราชไท้ ธิดา
สองอยู่คอยหนหา ท่านไท้
พี่นางรื่นโรยรา ช้าไป่ มาเลย
รักเร่งวานไปไหว้ ปู่เจ้าเราเตือน ฯ
๓๑๗ ข้าไปเตือนปู่เจ้า จอมผา แม่ฮา
ปู่ว่าพระลอมา ฝั่งน้ำ
กาหลงฝ่ายแดนรา ชาคร่ำ ครวญนา
มาจะให้ไปซ้ำ ชักท้าวเสด็จพลัน ฯ

บทที่ ๙

ร่าย

๓๑๘ ปู่กระสัลถึงไก่ไพรพฤกษ์ ปู่ลำภุกไก่ไก่ก็มา บรู้กี่คณากี่หมู่ ปู่เลือกไก่ตัวงาม ทรงทรามไวยทรามแรง สร้อยแสงแรงพพราย ขนเขียวลายยยับ ปีกสลับเบญจรงค์ เลื่อมลายหงส์สิบบาท ขอบตาชาดพพริ้ง สิงคลิ้งหงอนพรายพรรณ ขันขานเสียงเอาใจ เดือยงอนใสสีระรอง สองท้าวเทียมนพมาศ เพียงฉลุชาดทารง ปู่ก็ใช้ผีลงแก่ไก่ ไก่แก้วไซร้บมิกลัว ขุกผกหัวองอาจ ผาดผันตีปีกป้อง ร้องเรื่อยเฉื่อยฉาดฉาน เสียงขันขานแจ้วแจ้ว ปู่ก็สั่งแล้วทุกประการ มินานผาดโผนผยอง ลงโดยคลองบหึง ครั้นถับถึงพระเลืองลอ ยกคอขันขานร้อง ตีปีกป้องผายผัน ขันเอื้อยเจื้อยไจ้ไจ้ แล้วไซ้ปีกไซ้หาง โฉมสำอางสำอาจท้าวธผาดเห็นเปนตระการ
ภูบาลบานหฤไทย งามพอใจพอตา มิหันทาธารทำรง ทรงมกุฎภูษาสรรพ จับพิไชยอาวุธราชพล บัดดลธลุกไล่ หวังได้ไก่ตัวงาม ยกทัพตามจอมราช ครั้นคลาศไก่อยู่ท่า เห็นธช้าไก่ขันเรียก
ไก่กระเหวียกตาดู ครั้นภูธรจะทัน ไก่ค่อยผันค่อยผายระร่ายรายตีนเดิร ดำเนิรหงส์ยกย่าง ครั้นเห็นห่างไก่หยุด ครั้นจะสุดแดนป่า ครั้นจะผ่าแดนบ้าน ไก่ทำคร้านมารยา เห็นไก่ช้าธก็สราว ไก่เหิรหาวหายเนตร ภูเบตร์ดูอับทิศ บพิตรคิดพระองค์ โอ้กูมาหลงแก่ไก่ไก่ผีไขว่เอากู ท้าวธเหลียวดูพี่เลี้ยง สองพี่กล่าวคำเกลี้ยง ถี่ถ้วนทั้งมวล ฯ

ร่าย

๓๑๙ แต่นี้ควรระมัด ประหยัดอย่าลืมตน บอกทุกคนทุกผู้ ให้รู้แล้วจึ่งไป คลาไคลถึงบ้านมิตร เขาสกิดกันบอก ชาวบ้านนอกมาไหว้ อัญเชิญไท้ธเข้าสู่ อยู่ณที่ควรเสด็จเสร็จเขาถวายโภชนาหาร เชิญธสำราญคืนหนึ่ง ซึ่งไว้นั้นสิบคน ถึงตำบลบ้านหน้า ไว้คนห้าแลช้าง ฝ่ายข้างโดยเสด็จไท้ นับถ้วนได้สิบห้า หน้าโน้นไว้สิบคน ถึงตำบลหนึ่งเล่าแต่สวนเปล่าบมีคน พฤกษาสนลำเลือน มีเรือนเปล่าสงัด เขาเชิญกษัตริย์อาไศรย บมิไกลสวนอ่อนไท้ เขาประนมมือไหว้ นั่งเฝ้าเรียงรัน ฯ

ร่าย

๓๒๐ เขาถวายคำนัลคำนับ สำรับโภชนาหาร น้ำอบธารสรงเสวย ฟูกผ้าเขนยสอาด ผ้าไหมลาดปกรอง ถามสองนายทุกประการ เครื่องภูบาลแต่งเสร็จ ส่วนสมเด็จนฤเบศร์ท่านแปรเพศเปนพราหมณ์ ทรงนามเจ้าศรีเกศ ใคร่เห็นประเทศมาชม มาแต่สยมภูวนาถ สองนายชาติคฤหัสถ์ ชื่อนายรัตน์นายราม ปรามกันทั่วทุกคน อย่าลืมตนลืมปาก เพื่อ

เหตุฝากความรัก เขาชักเชิญสองนายและไพร่ ไปล่ไปยังเหย้าเรือน เลือนอาหารเล่าเข้า เขาว่าเชิญชาวเจ้า พี่น้องมาเอา ฯ

ร่าย

๓๒๒ เขาเลี้ยงดูทุกคน โดยดำบลทุกแห่ง อยู่บัดแบ่งยามเย็น ท้าวธใคร่เห็นสวนน้อง นาฎ พระบาทเสด็จบมิช้า เขาก็นำเจ้าหล้า ท่านท้าวเสด็จไป ฯ

โคลง ๓

๓๒๒ ข้ากระใดอยู่เฝ้า บอกข่าวพระลอเจ้า
สู่สร้อยสวนขวัญ ฯ
๓๒๓ ชวนกันไปนั่งไหว้ เชิญบพิตรท่านไท้
ประพาสเหล้นอุทยาน ฯ
๓๒๔ ภูบาลบานหน้าไท้ ชมดอกไม้ต้นไม้
ลูกไม้พอใจ บารนี ฯ
๓๒๕ เสด็จดูในแหล่งหล้า แย้มโอษฐ์ปราไสอ้า
ขอบน้ำใจสู บารนี ฯ
๓๒๖ สวนใครหนอใคร่รู้ สวนสมเด็จท้าวชู้
ท่านแล้พระทอง ฯ
๓๒๗ จึ่งจำนองโคลงอ้าง ถวายแด่บพิตรเจ้าช้าง
ท่านผู้มีบุญ แลนา ฯ

โคลง ๔

๓๒๘ ข้าไหว้พระบาทผู้ อุดม
เชิญบพิตรเสด็จชม ช่อไม้
อุทยานสำราญรมย์ สองราช แลพ่อ
สรรสนุกไม้ไหล้
แหล่งเหล้นสองศรี ฯ
๓๒๙ พระชมการะเกดแก้ว หอมหา ยากนา
หอมหื่นกลเกศา รวดเร้า
พระชมมุลิลา ลานสวาท
ชมดอกไม้เกี้ยวเกล้า เพื่อนไท้แพงทอง ฯ
๓๓๐ นางแย้มเหมือนแม่แย้ม ยวลสมร
ใบโบกกลกวักกร เรียกไท้

ช้องนางคลี่สร่ายขจร โบกเรียก พระฤๅ
เชิญราชชมไม้ไหล้ กิ่งก้มถวายกร ฯ
๓๓๑ นกหกจับแมกไม้ เรียงรัน
ร้องรี่รับขวัญขวัญ ท่านท้าว
กระสากระสรวลศัลย์ ถึงราช
จับมสังแซ่งน้าว คู่เคี้ยงเรียงรมย์ ฯ
๓๓๒ แขกเต้าเต้นเต้าแขก ขอรัก
เรียกพระผู้จอมจักร ปิ่นเกล้า
สัตวาส่งเสียงชัก เชิญราช แลพ่อ
คล้าคู่คลึงคล้าเคล้า ค่อยเคล้าคลอสมร ฯ
๓๓๓ เชิญไท้ธิราชท้าว ชมสระ
ชมดอกบัวบานระดะ คลี่คล้อย
ปูปลาเต่าจราจระ จรัลดาษ เดียรนา
แมลงภู่คลึงเคล้าสร้อย เสียดสร้อยเสาวคนธ์ ฯ

โคลง ๒

๓๓๔ พระเสด็จดลนั่งแล้ว พระคำนึงน้องแก้ว
เพื่อนไท้แพงทอง ฯ

โคลง ๓

๓๓๕ สองนายเชิญธบรรทม ค่ำแล้วลมลาดไม้
โหยละห้อยท้าวไท้ ค่อยพร้องโคลงครวญ ฯ

โคลง ๔

๓๓๖ สองอวรอรเพี้ยงชีพ ชีพิต พี่เอย
เรียมจากบุรีฤทธิ์ รีบเต้า
บเห็นพงาผิด ใจพี่ พระเอย
โอ้คำนึงน้องเหน้า คร่ำแค้นครวญสมร ฯ
๓๓๗ ใฝ่ใคร่ดวงดอกสร้อย เสาวคนธ์
รสลำดวนหอมกล กลิ่นแก้ว
พระพายรำเพยดล แดคร่ำ ครวญนา
เดือนส่องแล้วฟ้าแผ้ว ไป่ผ้ายสมศรี ฯ
๓๓๘ มลุลีหอมหื่นฟุ้ง มลิวัน

ปรูประยงค์หอมหรรษ์ หื่นห้า
หอมกลกลิ่นจอมขวัญ ขวัญพี่ พระเอย
หอมห่อนเห็นหน้าหน้า ใคร่กลั้นใจตาย ฯ
๓๓๙ หื่นหอมรสสร้อยเปล่า แดดาย
แลพิหคเหลือหลาย แหล่งไล้
นกเอยส่งสารถวาย ถึงนาฎ พระนา
ให้พระนุชน้องไท้ แม่รู้ข่าวเรียม ฯ
๓๔๐ สาลิกาวานส่งสร้อย สารกู หนึ่งรา
แถลงแด่สองพธู พี่น้อง
ทรหนอยู่ทรหู หาอ่อน
อวรนา
เห็นแต่นกหกร้อง ร่ำร้องรนสมร ฯ
๓๔๑ สัตวาวานช่วยร้อน เร็วไป หนึ่งรา
บอกข่าวพระลอไกล กลิ่นชู้
เสด็จมาอยู่อาไศรย สวนราช นี้นา
ให้จงสองท้าวรู้ ที่ร้อนแรมศรี ฯ
๓๔๒ โนรีเร็วเร่งผ้าย ผันผยอง หนึ่งรา
ไปสู่มนเทียรทอง อ่อนไท้
ทูลสารอัญเชิญสอง กษัตริย์แม่ มานา
มาระเมียรไม้ไหล้
แหล่งเหล้นอภิรมย์ ฯ
๓๔๓ ภูระโดกดุเหว่าร้อง เสียงใส บารนี
เสียงเสนาะเอาใจ ใช่น้อย
สูรักเร่งเร็วไป ถึงอ่อน
อวรนา
เชิญแม่มาสวนสร้อย สว่างร้อนใจเรียม ฯ
๓๔๔ นกหกบินร่อนร้อง ไปมา อยู่นา
ซอนซอกจับพฤกษา เสียดเร้น
บทูลข่าวธิดา ถวายแด่ เรียมเลย
บ้างไต่ไม้บ้างเต้น รี่ร้องจอแจ ฯ

ร่าย

๓๔๕ พระลอเลงแลนก ฟังวิหคเปนดาย สองนายนวดพระบาท ถวายอภิวาทบังคม ทูลว่าอย่าปรารมภ์เดือดไหม้ พรุ่งจะสมน้องไท้ เพื่อนท้าวภิรมย์ ฯ

โคลง ๒

๓๔๖ เชิญธบรรทมแท่นแก้ว จักจั่นเสียงแจ้วแจ้ว
กล่อมท้าวสว่างรมย์ ฯ
๓๔๗ ลมขจรคันธดอกไม้ ท้าวธคิดกลิ่นไท้
ออกท้าวทั้งสอง ฯ
๓๔๘ เดือนระรองส่องหล้า พระจะเชยชมหน้า
หนุ่มหน้าบัวศรี ฯ

ร่าย

๓๔๙ พระลอมีหฤไทย
รไมยาภิรมย์ ชื่นชมคำพี่เลี้ยง สองพี่กล่าวกลอนเกลี้ยง กล่อมท้าวนิทรา ฯ

ร่าย

๓๕๐ ข้าก็ซบหลับกับพระบาท พระลอราชธก็ฝัน ทั้งนายขวัญนายแก้ว หลับแล้วฝันต่าง ต่าง พ่างพระบาทยุคล ตนท้าวธก็ตื่นตระบัด ดัดพี่เลี้ยงเจ้าหล้า บอกฝันพลันบช้า ช่วยแก้ความฝัน ฯ

โคลง ๔

๓๕๑ พี่ขวัญพี่แก้วพี่ ชวนกัน ฟังรา
เขือกล่อมกูกูฝัน ดั่งนี้
ฝันทรงสังวาลย์วรรณ
นุชนาฏ นางงาม
สองอุรคะเกี้ยวกี้ ตื่นขึ้นขวัญหาย ฯ
๓๕๒ น้องฝันเห็นกอดแก้ว กลอยใจ
ฝันว่าอ่อนเสด็จใน แท่นแก้ว
มะเมอตื่นหลงใหล หาอ่อน อวรนา
ฝันว่าน้องต้องแร้ว ราคหมั้นตรึงสมร ฯ
๓๕๓ ฝันทรงภูษิตเจ้า
ใสสุทธิ์
พระเกศทัดธารบุษป กลิ่นฟุ้ง
ไปทิศอุไทยอุด ดมยิ่ง นั้นนา
ฝันว่าอ่อนเล่นถุ้ง ทั่วท้องสระศรี ฯ

๓๕๔ หัตถ์ขวาฝันเคล้นดอก โกมล
กรกอดดอกจงกล ฝ่ายซ้าย
ตะเพียนหวั่นไหวชล ชมช่อน ไส้นา
ลิงโลดพรวนทองหว้าย หว่างสร้อยสระศรี ฯ

ร่าย

๓๕๕ สองนายทายฝันไท้ ท้าวธจะได้ดั่งจินดา พระราชาอย่าเศร้า พรุ่งจักสมน้องเหน้า หน่อท้าวมีบุญ แลนา ฯ

โคลง ๔

๓๕๖ นายแก้วทูลกล่าวแก้ ความฝัน
ฝันราชชูชมจันทร์ แจ่มฟ้า
แขสองส่องแสงพรรณ ทั้งคู่ งามนา
พระจะสมน้องหน้า หนุ่มหน้าบัวสมร ฯ
๓๕๗ นายขวัญฝันไท้ดุจ ศศิธร
สาวเทพทูลบทจร กึ่งเกล้า
ฝันพระชื่นชมอร ลุลาภ แลพ่อ
พระจะสมน้องเหน้า หน่อท้าวทันใจ ฯ

ร่าย

๓๕๘ ในเมื่อข้าสองนาย ถวายซึ่งศุภนิมิต บพิตรหย่อนอารมณ์ ชมฝันสองพี่เลี้ยง ดุจดั่งสองเนื้อเกลี้ยง มากล่อมท้าวสว่างรมย์ ฯ

ร่าย

๓๕๙ เอนดูอุดมดวงดอกไม้ สองเพื่อนไท้แพงกษัตริย์ เสด็จในรัตนบรรทม ปรารมภ์ใจอ้างว้าง กรกอดอกไห้ช้าง เพื่อชู้นานถึง ฯ

ร่าย

๓๖๐ คิดคำนึงบลุ ทุเทาแก้มสร่ายเกศ สองเปนเทวษพิศวง หลงหาราชจะไจ้ ไห้บรู้กี้คาบ อาบไนยนามพุธารา โศกาดูรพิลาป ค่อยกระซาบคำเกลี้ยง แก่พี่เลี้ยงทั้งสอง ความเผือปองคลาศแคล้ว แม้บสมชู้แก้ว พรุ่งนี้เผือตาย ฯ

ร่าย

๓๖๑ สองนางถวายบังคม ประนมยุคลนางนาฎ โลมสองราชธิดา ว่าสองพงาพระพี่ ใช่ที่พ้นกำหนด เชิญค่อยงดอยู่ท่า มิร้างนานจักช้า ชู้ท้าวมาสม แม่แล ฯ

โคลง ๓

๓๖๒ สองอย่าปรารมภ์กระสัล แม้มิวันพรุ่งเช้า
ลอราชจักเสด็จเต้า สู่สร้อยสวนขวัญ ฯ

ร่าย

๓๖๓ ฉันใดพี่จึ่งรู้ ผู้ใดใครมากล่าว ข่าวบพิตรเจ้าหล้า เร็วพี่บอกอย่าช้า ท่านท้าวเสด็จมา แม่นฤๅ ฯ

บทที่ ๑๐

ร่าย

๓๖๔ สองราประนมมือสนอง ว่าพระทองแม่ณเกล้า ธผู้เถ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ ให้รู้นิมิตสกุณ อันเปนคุณเปนโทษ ทีนี้โสดเกษมศรี จักมีพลันบช้า ใจเผือข้าชื่นชม ดุจพระตนกลมเจ้าช้าง มาอิงอ่อนอ้อมข้าง สองอยู่เกล้าแก่ตา พี่นี้ ฯ

ร่าย

๓๖๖ สองชายายินชอบ ขอบคำสองพี่นาง ควรไว้กลางกระหม่อม สองพี่ย่อมมีคุณ แก่เขือปุนเปรียบฟ้า เผือพี่น้องนี้ถ้า แต่ตั้งจะสนองคุณเขือ ฯ

โคลง ๔

๓๖๖ แต่น้อยสองพี่เลี้ยง สองเผือ
คุณพี่ทั้งสองเหลือ ที่อ้าง
ทีนี้โสดสองเขือ ควรช่วย เผือนา
ลุลาภสมเจ้าช้าง
เลิศแล้คุณเขือ ฯ

โคลง ๒

๓๖๗ กล่าวดีเจือใจแล้ว สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
กล่าวเล้าโลมสอง อรนา ฯ

ร่าย

๓๖๘ พระทองอย่าปรารมภ์ เชิญธบรรทมให้สำราญ มินานเลยแม่ณเกล้า ลอราชจักพลันเต้า แขกท้าวทั้งสอง ฯ

ร่าย

๓๖๙ อย่าหมองใจหนุ่มหน้า บรรทมท่าพระลอ เผือจะซอกล่อมแก้ว กล่าวแล้วสองนางนอน พี่เลี้ยงกรกอดบาท ซอกล่อมนาฏแม่ณเกล้า นอนแม่นอนเทอญนะเจ้า พี่เอ้ยทั้ง

สอง อ่อนนา ฯ

โคลง ๔

๓๗๐ แท่นทองถเถือกแก้ว จรูญจรัส
แพรฟูกปักหมอนรัตน เพริศแพร้ว
ขนนเขนยพิดานดัด ดาวดาษ เฉลานา
มุ้งม่านผจงกั้งแก้ว แก่นไท้ทั้งสอง ฯ
๓๗๑ เชิญสองพระพี่น้อง บรรทม
ขวัญอ่อนอย่าปรารมภ์ ร่ำร้อน
พระลอจะพลันสม สองราช แลแม่
สองแม่อย่าไข้ข้อน อยู่ถ้าเชยชม ฯ
๓๗๒ ลมพัดเชิญท่านท้าว เสด็จมา หนึ่งรา
ลมแล่นเวหาหา ท่านไท้
พฤกษเทพบดีอา รักษ์เร่ง พระรา
ดาวดาษเดือนต่างไต้ ส่องท้าวเสด็จดล ฯ
๓๗๓ สองฟังสองพี่เลี้ยง สองซอ
ซอว่าพระเลืองลอ จักเต้า
ไพเราะแก่หูพอ ใจนาฏ แลนา
เสียงเสนาะสองเจ้า พี่น้องนิทรา ฯ

โคลง ๒

๓๗๔ สองธิดาหลับแล้ว สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
ซอกล่อมท้าวกลอยหลับ เล่านา ฯ

ร่าย

๓๗๕ ดับนั้นสี่นางฝัน เห็นอัศจรรย์นิมิต ติดใจจำชมชื่น ตื่นตระบัดอ่อนไท้ พระเพื่อนคิดจำได้ กล่าวแก้ความฝัน ฯ

โคลง ๔

๓๗๖ ฝันว่าได้ดอกฟ้า มามือ
หอมยิ่งหอมงามฤๅ เปรียบได้
มาลาดิลกคือ เฉลิมโลก ไส้แฮ

เปนปิ่นทิพยทัดไว้ กึ่งเกล้าสองเผือ ฯ

โคลง ๒

๓๗๗ ยินดีเหลือที่อ้าง แพงนุชนอนแนบข้าง
ค่อยแก้ความฝัน ฯ

โคลง ๔

๓๗๘ ฝันว่าสุริเยศท้าว เสด็จมา
เปนปิ่นปักเกศา กึ่งเกล้า
พระจันทรส่องพักตรา ต่างแว่น ทองนา
ดาวดาษทายทัดเกล้า ดุจสร้อยแซมผม ฯ

ร่าย

๓๘๐ สองพี่ชมฝันไท้ ท้าวธจะได้ดั่งใจจง ความจำนงลุลาภ อาบสหัสธารา เปนนาง
พระยานางเมือง แก่พระลอเลืองดิลกโลก เรืองยศโยคเชยชม พระตนกลมเจ้าช้าง ลอรา
ชมาอ้อมข้าง สองอ่อนท้าวสมสมร แม่นา ฯ

โคลง ๒

๓๘๐ จงลุโดยพรพี่เลี้ยง ฟังทั้งสองพี่เพี้ยง
พี่ให้เสวยสวรรค์ พี่เอย ฯ

ร่าย

๓๘๑ นางโรยหรรษ์ชมชื่น นางรื่นยกยอกร ไหว้บทอรสองหน่อไท้ สองพี่เลี้ยงสองไหว้
สองแม่แล้ทูลแถลง ฯ

โคลง ๔

๓๘๒ พี่เลี้ยงพี่รื่นแก้ ฝันถวาย
ฝันอ่อนเอาดาวราย รอบเกล้า
ฝันงูกระหวัดสาย สมรแกล่ กลืนนา
ลอราชจักพลันเต้า แขกท้าวทั้งสอง ฯ

๓๘๓ นางโรยสนองนาฏข้า กลอยฝัน
ฝันอ่อนเสวยไอศวรรย์ ฟากฟ้า
สองเสวยอมฤตปัญจ์ รสร่วม กันนา
ลอบพิตรเจ้าหล้า พรุ่งนี้มาถึง แม่แล ฯ

ร่าย

๓๘๔ ฝันพึงใจแก้แล้ว ราตรีแผ้วพระฮาม ยามอรุณอร่ามเรื่อฟ้า พระพี่พระน้องถ้า รุ่งเพี้ยงพันปี ฯ

ร่าย

๓๘๖ เสียงปักษีดุเหว่า เขากทาเหล่าภูรโดก โคกม้าม่ายเมียงกัน สุโนกขันแจ้วแจ้ว ไก่แก้วขันไจ้ไจ้ ครั้นรุ่งรางจักได้ ไปเยียนราชด้าวสวนขวัญ ฯ

ร่าย

๓๘๖ พระจันทรส่องแสงเสร็จ พระสุริยเสด็จอุไทย นกตระไนนกลาง เฉวียนฉวางจับจอมไม้ แสดงข่าวไท้เสด็จคลา ฟังเสียงกากระภอก บอกข่าวท้าวเสด็จดล ตนพี่เลี้ยงสองนาง ชมลางดีจะไจ้ ไหว้สองกษัตริย์บพิตร ทูลว่าได้นิมิตสกุณี ประจักษ์ดีแก่ตาข้า รอยจะพบเจ้าหล้า ธิราชแล้ณหัว พี่เอย ฯ

โคลง ๒

๓๘๗ สองชัวชมชื่นแท้ สองพี่เร็วเชิญแล้
อย่าช้าเร่งไป หนึ่งรา ฯ

ร่าย

๓๘๙ ข้ากระไดกระแหน่ แต่งแง่แผ่ตนท่า สองพระธิดาจอมราช ขึ้นช้างคลาศไคลคลา ส่วนพระราชาครั้นเช้า สั่งผู้เฝ้าสวนศรี แม้มีผู้มาถามหาว่าใคร มาอาไศรยสูจงบอก ชายชาวนอกสองคน พราหมณ์ตนหนึ่งเปนสาม ตามกันมาคะคลอน มาขอนอนยังรุ่ง มุ่งเมิลสวนไม้ไหล้ ถอนใจใหญ่โหยหา ครั้นเช้าลาคลาไคล พึ่งออกไปเมื่อกี้ ครั้นสั่งแล้วดั่งนี้ ท่านท้าวเสด็จไป ฯ

ร่าย

๓๘๙ สองนายระไวระวัง เหลียวหลังเห็นสองนาง ไต่ทางตามกันมา ปลงคชาสู่อุทยาน มินานถามผู้เฝ้า มีผู้เข้ามาฤๅ เขาบอกไปคือธสั่ง สองนางชั่งใจดู สูเห็นสูมากล่าว เถ้าฤๅบ่าวปูนใด โฉมปานใครสูว่า เขาว่าอย่าเทียมเทียบ ชีว่าเทพสิเปรียบไป่ปาน หนุ่มสคราญงามนัก น่าใคร่รักแห่งพราหมณ์ ผู้มาตามทั้งสอง โอ้อย่าปองบมิปูน สองฟังฉูนใจเคียด หึน่าเกลียดใจรา มาแต่งแง่ให้ช้า ผิว่าแว่นเร็วอ้า บร้างได้กินใจ หนึ่งเลย ฯ

โคลง ๒

๓๙๐ สองเจ็บใจละห้อย แอะอาตมมาช้าหน้อย
หนึ่งให้เสียใจ บารนี ฯ
๓๙๑ เยียฉันใดกูจักได้ เห็นเล่านาให้ให้
ลาภแล้สองรา ฯ
๓๙๒ บุญมีมาอย่าช้า ใช่อื่นเลยเจ้าหล้า
กับพี่เลี้ยงทั้งสอง ฯ
๓๙๓ มองหนหาตาแห้ง เห็นแต่ไกลกล้องแกล้ง
ไต่เต้าตามกัน ฯ
๓๙๔ มาพลันแลดูนี้ สูบอกแก่ตูกี้
นี้ฤๅชาวเรา ฯ
๓๙๕ เขาเห็นเขาว่าแท้ สองนายมาพู้นแหล้
เพื่อนเจ้าชีพราหมณ์ แลนา ฯ

โคลง ๓

๓๙๖ สองนางงามแว่นไว ชายเข้าไปใกล้แล้ว
แสร้งใส่กลให้แคล้ว บให้เขาเห็น ฯ

โคลง ๒

๓๙๗ ที่นี้เปนง่ายแท้ ลุลาภสองเราแหล้
เพื่อนเอ้ยเต็มใจ บารนี ฯ
๓๙๘ สองลงในสระเร้น จะลอบลักดูเหล้น
อย่าให้เห็นเรา ฯ
๓๙๙ สองนายมาบมิช้า ครั้นชุ่งจะใกล้อ้า
ค่อยผ้ายโชยชาย ฯ
๔๐๐ ทอดกรกรายย่างเยื้อง เข้าสู่อุทยานเบื้อง

ฝ่ายสร้อยสวนขวัญ ฯ
๔๐๑ เห็นคนจรัลเมื่อกี้ หายแห่งใดบัดนี้
บให้เห็นตัว ฯ
๔๐๒ น่าใคร่หัวหลากแท้ เราเลียบเล็งดูแหล้
เปล่าถ้วนทุกพาย ฯ

ร่าย

๔๐๓ สองนายลงในสระ สองนายพะสองนาง ค่อยหัวพลางยยิ้ม คอยเมื่อสองมาปิ้ม ดอก
แสร้งถามขา ฯ

โคลง ๔

๔๐๔ สองนายมาแต่ด้าว แดนใด
มาบ่เกรงกลัวใจ อาจแท้
ดังฤๅจึ่งลงใน สระราช นี้นา
เร็วเร่งขึ้นพลันแม้ ไม่ขึ้นเปนความ ฯ
๔๐๕ พี่จะขึ้นเจ้าอย่า ขับหนี
มาแต่เมืองไกลลี ลาศเต้า
เห็นสระสนุกมี ใจใคร่ ชมนา
เรียมบ่ได้รู้เจ้า อย่าเผ้อคุกคาม ฯ
๔๐๖ เรียมมาสวนนี่ไส้ นฤมล พี่เอย
แลบ่เห็นสักคน หนึ่งเฝ้า
เห็นสระสนุกชล จักอาบ ตนนา
ฤๅและมามีเจ้า ว่าให้เรียมอาย ฯ
๔๐๗ เรียมลาสองแม่แล้ ทรามรัก พี่เอย
จะอยู่จะอายนัก กว่านี้
เปนชายแลหญิงผลัก หนีหน่าย ตนนา
เพราะบ่เห็นแก้วกี้ จึ่งได้มาลง ฯ
๔๐๘ พี่ขุนไปด่วนขึ้ง นักหนา เล่านา
ผิดคาบเดียวพันครา ด่วนพ้อ
เยียวชายชั่วหลงมา แลว่า ไส้พ่อ
ผิดเพื่อบเห็นน้อ โทษข้าขอษมา ฯ
๔๐๙ เยียวเห็นแลเคียดไส้ ใจบุญ พี่เอย
ผิบ่เห็นฤๅฟุน เท่าเผ้า
ฟังอ่อนอมฤตฉุน ใจชื่น ชมนา

ได้กล่าวผิดใจเจ้า จุ่งเจ้าอดออม ฯ
๔๑๐ พี่ขุนจะอาบน้ำ เชิญลง อาบรา
ลงอาบในสระสรง สว่างร้อน
ขัดสีธุลีผง สะเหงื่อ ไคลนา
แล้วเก็บฝักบัวปล้อน เปลือกสิ้นกินพลาง ฯ

ร่าย

๔๑๒ สองนายฟังสองนาง ผลัดผ้าพลางลงอาบ
ทำสุภาพเลมียด คำเลอียดเอาใจ เผื่ออาบในสระแล้ว เสมออาบน้ำทิพยแก้ว แลน้องณ
หัว พี่เอย ฯ

โคลง ๔

๔๑๒ กินบัวอร่อยโอ้ เอาใจ บารนี
สโรชข่าวฉันใด ใคร่รู้
เชิญพี่จุ่งไปใน บัวฝ่าย นั้นนา
ได้อมฤตรสสู้ อย่าแล้ไปสวรรค์ ฯ
๔๑๓ แม่โรยรักอย่าได้ โรยใจ หนึ่งรา
นำแขกเราไปใน ฝ่ายนั้น
จะเก็บจะกินใด โดยท่าน เถิดแม่
เจ้าช่วยเก็บให้หั้น จุ่งให้เต็มใจ ฯ
๔๑๔ นางโรยนางเรียกด้วย คำงาม
ขวัญอ่อนดังขวัญกาม ยั้วแย้ม
ใบบัวหนั่นหนาตาม กันลอด ไปนา
หอมกลิ่นบัวรสแก้ม กลิ่นแก้มใครบัว ฯ
๔๑๕ ใบบัวบัวข้าขอบ ใจบัว
ดอกดั่งจะหัวรัว เรียกเต้า
เชยชมภิรมย์ชัว ชมซาบ บัวนา
ถนัดดั่งเรียมชมเจ้า พี่เหล้นกับตน ฯ

บทที่ ๑๑

๔๑๖ บัวนมบัวเนตรหน้า บัวบาน
บัวกลิ่นขจรหอมหวาน รสเร้า
บัวสมรละลุงลาญ ใจบ่า นี้นา
บัวบาทงามจวบเท้า เกศแก้วงามจริง ฯ
๔๑๗ โกมุทกาเมศแก้ว โกมล พี่เอย
หอมกลิ่นจงกลกล กลิ่นแก้ว
จงกามินีปน รสร่วม กันนา
จงกอบอย่ารู้แคล้ว ก่อเกื้อกรีฑา ฯ
๔๑๘ สนุกบัวซ้อนดอก บัวพระ พี่นา
ปลาช่อนปลาไส้สระ ดอกไม้
สลิดโพตะเพียนพะ กันชื่น ชมนา
พรวนเพรียกแนมหลิ่งไส้ เหยื่อหย้ามฟูมฟอง ฯ
๔๑๙ สนุกข้างนี้แนบ จอมใจ พี่เอย
สองสนุกกันใน ฝ่ายนั้น
ทำขวัญสนุกใด จักดุจ นี้นา
หนีซอกซอนซ้ำหั้น เชิดชู้เทียมรงค์ ฯ
๔๒๐ สรงสนุกน้ำแล้วกลับ สนุกบก เล่านา
สองร่วมใจกันยก ย่างขึ้น
ขึ้นพลางกอดกับอก พลางจูบ
สนุกดินฟ้าฟื้น เฟื่องฟุ้งฟองกาม ฯ
๔๒๑ สองนางนำแขกขึ้น เรือนสวน
ปัดฟูกปูอาสน์ชวน ชื่นชู้
สองสมพาสสองสรวล สองเสพย์
สองฤดีรสรู้ เล่ห์พร้อมเพรียงกัน ฯ
๔๒๒ เสร็จสองสมพาสแล้ว กลกาม
สองอ่อนสองโอนถาม ชื่อชู้
สองมาแต่ใดนาม ใดบอก ราพ่อ
ให้แก่สองเผือรู้ ชื่อรู้เมืองสอง ฯ

ร่าย

๔๒๔ สองนายฟังสองนาง แสร้งบอกพรางบบอกชื่อ เผือนี้ชื่อเจ้ารามรัตน์ นัดกันมาจะค้า พลัดมาท่าทางทบ พอประสบเจ้าพราหมณ์ ทรงนามเจ้าศรีเกษ ใคร่เห็นประเทศมา

ด้วย พอประสบหน้าสร้วย พี่แล้จอมสมร ฯ

ร่าย

๔๒๔ เผืออยู่ในรมยนคร มโนหรราชธานี บุรีรมยบอกแจ้ง จะอยู่ด้วยกล้องแกล้ง แต่นี้ฤๅไปจากเลย ฯ

โคลง ๒

๔๒๕ สองตกใจละลั้ง ละเลิดผิดอันตั้ง
ต่อรื้อฉันใด ฯ
๔๒๖ ธมาในเมืองนี้ มีเครื่องค้ามากี้
สิ่งข้าขอถาม ฯ

โคลง ๓

๔๒๗ ขุนงามอยู่ไกลกัน บทันนัดกันได้
สองแม่ถามไจ้ไจ้ สะทื้นสะเทิ้นไปมา ฯ

โคลง ๒

๔๒๘ บอกเร็วราเครื่องค้า บบอกได้อีหน้า
ใคร่ให้ราหัว บารนี ฯ
๔๒๙ พรางตัวเองดั่งนี้ หน้าใช่หน้าสับปลี้
มาไขว่ถ้อยเอาเผือ ฯ

ร่าย

๔๓๐ เครื่องค้าเหลือผู้ซื้อ กะหมั่ง สินตัวยื้อมิถึง
กะหมั่ง มิบอกจรึงบอกพราง กะหมั่ง ทรงขุนนางอะเคื้อ กะหมั่ง เนื้อชาววังใช่ช้า โฉมใช่โฉมคนค้า หน้าใช่หน้ากริกกริว ฯ

โคลง ๒

๔๓๑ มาจะหัวให้หายหิว
หยากเข้า เชิญบอกอันจริงเจ้า

แก่น้องอย่าอำ หนึ่งรา ฯ
๔๓๒ สองสนองคำอ่อนพร้อง จะบอกจริงแก่น้อง
อย่าเย้ยหยันตู ฯ
๔๓๓ พระภูธรอยู่เกล้า
ลอราชพระเสด็จเต้า
เผือพี่เลี้ยงมาตาม ฯ
๔๓๔ ขุนงามบอกข่าวไท้ เสมอดังสองนางได้
ผ่านเผ้าไอศวรรย์ ฯ

โคลง ๔

๔๓๕ ตวันเจียนจากฟ้า มามือ
จักใคร่ถือเดือนถือ ก็ได้
เมรุทองละลองปือ ปือรอด ไปนา
ขอท่านเชิญท้าวไท้ ธิราชเจ้าเสด็จมา ฯ
๔๓๖ พระเสด็จมาอยู่ด้าว แดนใด พี่เอย
มาอยู่ในสวนใคร ใคร่รู้
พระองค์ท่านเสด็จใน สวนเปล่า เขานา
พระเปลี่ยวบมีผู้ เพื่อนไท้เสด็จเดียว ฯ
๔๓๗ ตือกออกปากโอ้ พระภู เบศร์เฮย
มาอยู่ฉันใดดู ละห้อย
บเคยยากอกตู จักหว่า แลพ่อ
โหยสอื้นค้อยค้อย คร่าวน้ำตาไหล ฯ
๔๓๘ เอนดูสองท่านผ้าย ไปพลัน
ถึงบาทบงกชคัล เคี่ยมไหว้
ขอเชิญปิ่นไอศวรรย์ เสด็จยาตร มานา
เผือจะเชิญสองไท้ ธิราชพู้นมาพลัน ฯ
๔๓๙ แต่จักท่าไหว้บาท บงกช
น้อมศิรามพุชจรด กิ่งเกล้า
ขอรับบอมฤตรส พจนาตถ์ ไปนา
ถึงพระนุชน้องเหน้า ท่านถ้าฟังสาร ฯ
๔๔๐ สองนายกรกอดเกี้ยว สองนาง
มือสอดเสียดเอวบาง ลูบท้อง
พิศพลางจูบชมพลาง เรียมสั่ง สองแม่
มิใคร่ไคลคลาศน้อง หนึ่งเล้ยกับตน ฯ
๔๔๑ สองนางซบแนบเนื้อ สองนาย

พระลูกเอยจักผาย คลาศแคล้ว
พระไปจากเสมอตาย ทีหนึ่ง แลพ่อ
รักเร่งมาพลันแก้ว ช่วยน้องอย่านาน ฯ
๔๔๒ ไปสองสามย่างแล้ว เหลียวมา เล่านา
เจ้าพี่เอยเรียมคลา คลาศแคล้ว
เผือไปแต่ตัวหา จอมราช ไส้นา
ใจอยู่เชยชมแก้ว พี่ไส้กับตน ฯ
๔๔๓ เผือข้านับอยู่ไส้ ขุนงาม ลูกเอย
อยู่แต่ตัวใจตาม ท่านแท้
ไปมาอย่านานทราม รักร่วม เราเฮย
เชิญเร่งเร็วพลันแม้ อยู่ช้าเผือตาย ฯ

โคลง ๒

๔๔๔ สองนายไปบมิช้า ถึงสมเด็จเจ้าหล้า
กราบเกล้าทูลสาร ฯ
๔๔๕ ทูลอาการทุกข้อ บรรยายแต่ต้นหน้อ
มาถี่ถ้วนความใน ฯ

โคลง ๔

๔๔๖ เผือข้าพบพี่เลี้ยง สองศรี
ใจจอดจอมกษัตรีย์ อยู่เกล้า
ขอเชิญปิ่นภูมี ศวรราช
จงบพิตรพระเจ้า อย่าช้าเสด็จจร ฯ
๔๔๗ พระลอลีลาสคล้อย ไคลคลา
งามดุจสีหลีลา จากถ้ำ
สองนางอยู่คอยหา เห็นราช มานา
ลุกแล่นรับแลล้ำ หยาดฟ้าลงดิน ฯ
๔๔๘ สองถึงสองกราบไหว้ บทมาลย์
เชิญบพิตรภูบาล อยู่เกล้า
ยังรมยพิมานสถาน ประพาส พระเอย
เรือนสำราญน้องเหน้า ท่านไท้ทั้งสอง ฯ

โคลง ๒

๔๔๙ พระลอสนองพี่เพี้ยง สองพระนุชเนื้อเกลี้ยง
สุขอยู่รื้อฉันใด ฯ
๔๕๐ สองจอมใจอ่อนไท้ องค์บไข้ใจไข้
ละห้อยโหยหา ท่านนา ฯ

ร่าย

๔๕๑ พระราชาลีลาส พระบาทขึ้นเรือนสอง กุณฑีทองน้ำหอม ถนอมล้างพระบาทยุคล พิมลฟัสเช็ดบาท เหยียบผ้าลาดเสด็จดล บนบรรยงกไสยาสน์ เสด็จเหนืออาสน์อิงองค์ พระบาทบงกชพัก ทักปราไสสองนาง สองไหว้พลางจึ่งทูล
ข้าแต่นเรสูรอยู่เกล้า พระเจ้าเคยขึ้นช้างลงม้า คานหามท่ารับราช ผ้าลาดแล้วเกือกทอง รองพระบาทซ้ำซ้อนอ่อนเรียบ ดังฤๅมาเหยียบดินเดิรเพียงไพร่ ไต่ทางป่าท่าดงรก อกเผือข้าดังจะคราก อ้าลำบากพระองค์ ซบเศียรลงกราบไหว้ พระบาทฤๅมาได้ ยากพ้นประมาณ ดังนี้ ฯ

โคลง ๒

๔๕๒ ภูบาลสนองพี่เลี้ยง สองพี่ปรานีเพี้ยง
พระญาติผู้พึงใจ ฯ
๔๕๓ ยากนักใดดุจด้วย เพราะใคร่เห็นหน้าสร้วย
สองอ่อนท้าวแลนา ฯ
๔๕๔ ปรานีราอย่าช้า รักเร่งให้เห็นหน้า
หน่อท้าวทั้งสอง ฯ

โคลง ๔

๔๕๕ พระทองเสด็จอยู่นี้ อย่าคลา
สองพี่ขุนรักษา อยู่เกล้า
เผือข้าชลีลา พระบาท แลพ่อ
หับกุญแจเร้นเจ้า แผ่นหล้าลับองค์ ฯ
๔๕๖ หัวอกจักครากแล้ เขือเห็น
นับอยู่ในใจเปน ดั่งบ้า
สองเขือพี่อย่าเย็น ใจเร่ง ไปรา
เอาข่าวถึงน้องหน้า หนุ่มเจ้าจอมสมร ฯ
๔๕๗ แม้สองเจ้าตั้งใคร่ เห็นกัน นาพี่
เชิญพระนุชมาพลัน อย่าช้า

แม้นานอ่อนฤๅทัน เห็นชีพ เรียมเลย
ฝากแต่พระศพถ้า อ่อนให้เผาผี ฯ
๔๕๘ สองไหว้พระบาทแล้ว สองลา
สองสั่งสองนายตา ค่อยเคล้า
ตาสองลอบแลหา เมียงม่าย กันนา
จวนจวบตาท้าวเจ้า ลอบต้องตาเขา ฯ
๔๕๙ สองนางจรจากห้อง โหยหวล สวาทนา
เมียงแต่หางตาสรวล สั่งชู้
สองนายลูบอกครวญ ครางแต่ ใจนา
เจียรจากดังนี้ผู้ อื่นนั้นฤๅมี ฯ

ร่าย

๔๖๑ ข้าลีลาถึงนอก ครั้นออกแล้วทั้งสอง กุญแจทองใส่ทวาร เอาลูกดาลไปด้วย อิ่มอกย้วยไคลคลา ลีลาขึ้นช้างผ้าย คลับคล้ายเข้าทวารเวียง จิตต์จ่อเมียงสองเจ้า ลงช้างเข้ายังวัง ทอดตายังปราสาท เห็นสองราชกษัตรีย์ ในช่องสีหบัญชร ดุจอับสรสู่หล้า เยี่ยมหน้าดุจดวงเดือน เหมือนแว่นฟ้าทั้งคู่ ต่างตาดูอยู่คอยทาง เห็นสองนางพี่เลี้ยง หน้าชื่นสดใสเพี้ยง พ่างท้าวเสด็จมา ฯ

โคลง ๒

๔๖๑ มาสองราจะร้อง ถามเถิดฤๅพระน้อง
จุ่งได้แรงใจ หนึ่งเรา ฯ
๔๖๒ คิดนึกไปชอบเหรื้อง ความรั่วรู้ทุกเบื้อง
พระย่ารู้ฤๅดี ฯ
๔๖๓ มาจะตีตนตายจุ่งแล้ว สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
ยกย่างช้าเยียใด ดั่งนี้ ฯ
๔๖๔ ทวารวังในว่าใกล้ ฤๅแลวันนี้ไส้
ขยดออกรื้อดูไกล บารนี ฯ

ร่าย

๔๖๕ ถึงบันไดสองขึ้น แลนา ถึงพ่างพื้นปราสาท แลนา เข้าใกล้บาทยุคล แลนา ไหว้เจ้าตนทูลข่าว แลนา บอกกล่าวถ้วนทุกอัน แลนา รับขวัญยอมือไหว้ บัดนี้ขวัญน้องไท้ มาสู่แล้วณหัว พี่เอย ฯ

โคลง ๔

๔๖๖ จอมขวัญพระพี่เอ้ย บุญสอง
โฉมราชงามคือทอง แท่งแท้
คือเทพดาผยอง มาสู่ พระนา
ในโลกนี้สุดแล้ แต่ท้าวองค์เดียว ฯ
๔๖๗ พระสอนพระสั่งข้า พระศรี พี่เอย
ผิแลพลันพบธี เบศร์ไท้
แม้นานแต่พบผี จอมราช แลแม่
ฝากแต่พระศพไว้ เถิดให้เราเผา ฯ
๔๖๘ พี่เอยแก้วฟ้าหยาด มามือ นาพี่
รักยิ่งชีพิตฤๅ ใคร่แคล้ว
ครั้นด่วนนักจักฦๅ ความเล่า แลพี่
ลาย่าเปนเจ้าแล้ว ด่วนได้โดยใจ ฯ

บทที่ ๑๒

๔๖๙ สองท้าวยังย่าไท้ ทูลทรง
พระบาทสองศรีผจง ใส่เกล้า
สองเสด็จแนบแนมองค์ อิงแท่น
ละเลี่ยนสองเฟี้ยมเฝ้า ย่าต้องติดใจ ฯ
๔๗๐ ย่าชมหลานแก้วยอด เยาวมาลย์
สองดุจบงกชบาน ใหม่หน้า
สองศรีล่ำเภาพาล เพ็ญภาค กูเอย
นวดย่าได้แรงอ้า อ่อนรู้ถือถนอม ฯ
๔๗๑ ชูหน้าสองหนุ่มหน้า เชยชม
สองอ่อนงามสระสม ใช่น้อย
ใจดีอ่อนอุดม ใครคู่ สองนา
สองนวดฟั้นค้อยค้อย ย่าได้แรงรมย์ ฯ
๔๗๒ อย่ากดใจฟั้นย่า นานนัก
อุส่าห์เยียวสองภักดิ์ ใฝ่ไข้
สองนางรื่นโรยรัก ษาอย่า ลืมนา
เตือนอ่อนสรงเสวยไล้ ลูบแป้งผัดผิว ฯ
๔๗๓ เผือข้าแฝงบาทไหว้ บทมาลย์
สุขสิ่งใดปูนปาน เปรียบได้
พิศพักตรดุจบัวบาน ฤๅใคร่ คลายเลย
เสมออมฤตไล้ ลูกแล้ลืมเมือ ฯ
๔๗๔ สองเจ้ารักย่าให้ ติดใจ บารนี
อ้าอีกฟังเสียงใส อ่อนพร้อง
สองศรีกล่าวเสนาะใด จักดุจ นี้นา
เสมออมฤตต้อง ย่าได้แรงจริง ฯ
๔๗๕ ย่ารักมิใคร่ให้ ไกลตัว
เยียวย่าเตือนเพราะกลัว เกลือกไข้
ย่าสงวนยิ่งสงวนหัว ใจย่า ไส้นา
เทียรย่าเตือนไจ้ไจ้ อย่าน้อยใจเขือ ฯ
๔๗๖ อิริยาบถสี่ไส้ สงวนองค์ อ่อนเอย
นอนนั่งยืนเดิรจง อย่าเว้น
สองศรีสมบูรณ์บง กชมาศ กูเอย
นอนนั่งยืนเดิรเหล้น แต่งให้เสมอกัน ฯ
๔๗๗ เผือข้ามิใคร่ผ้าย ไปไกล ท่านนา

ตัวจากใจอาไลย ท่านไท้
ขอลาบพิตรไป ประพาส พระเอย
สมสนุกเล่นไหล้ แหล่งสร้อยสวนขวัญ ฯ
๔๗๘ เชิญสองพระพี่น้อง เสด็จไป
สรงสระพลางชมไพร ดอกไม้
ยามเย็นจึ่งคลาไคล ยูรยาตร มานา
สองราชฟังแล้วไหว้ ย่าเจ้าลาเมือ ฯ

โคลง ๒

๔๗๙ ยินดีเหลือที่อ้าง เราจะพบเจ้าช้าง
ธิราชแล้เต็มใจ บารนี ฯ

ร่าย

๔๘๐ คืนเข้าในปราสาท เสร็จสองราชเสด็จสรง แล้วสองทรงพระบรัด ผัดพักตรดุจดวงเดือน เกล้าเกศเหมือนสาวสวรรค์ นุ่งแพรพรรณลายเลิศ พพรายพริ้งเพริศประไพ สไบสมบูรณ์บรรจง ทรงเครื่องเสร็จยูรยาตร ลีลาสดุจอับสร ทวยทอดกรนวยนาฎ ถึงเกยมาศบรรยง สองเสด็จทรงกรินี มีจำลองจำหลักลาย รูปสัตว์กลายซ้อยชด อลงกฎกูบแก้ว ช้างชื่นงามแพร้วแพร้ว เครื่องช้างงามยง ยิ่งนา ฯ

ร่าย

๔๘๑ ยยับธงมยุรฉัตรทอง รังรองกันชิงรัตน์ พัดโบกพัดจามร สาวสลอนโดยเสด็จดาษ พี่เลี้ยงราชตามกษัตริย์ ไปตระบัดบหึง ถึงประตูอุทยาน คานหามทองรับราช ลีลาสเทียบมนเทียร พี่เลี้ยงเจียนใจแกว่น แล่นก่อนไขประตู ส่วนพระภูธรบรรจง ทรงมกุฎภูษาพัสตราภรณ์
อจินต์ งามเงื่อนอินทรหยาดฟ้า เร้นอยู่เรือนรัตน์ถ้า แนบเนื้อสองสนอง ฯ

ร่าย

๔๘๒ สองนายซ่อนข้างแท่น นางรื่นแล่นปูอาสน์ ให้สองราชเสด็จออก นอกให้ข้าไทเฝ้า ส่วนชาวเจ้ากำนัล เคียมคัลโดยระบอบ นางโรยนอบนบว่า ส่วนพระย่าธสั่งไส้ ให้เผือข้าหมั่นตัก เตือนสองลักษณ์ไสยาสน์ สองนางนาฎใส่กล ว่าบัดเดี๋ยวดลเทิญจะนอน นางรื่นกรประนมไหว้ ทูลว่าพระย่าไท้ธิราช พระบาทสั่งทุกอัน ชาวกำนัลเปนพยาน มินานด่วนลืมคำ ธจะจำตูต้องโทษโพย นางโรยเร่งชักม่าน เชิญสองท่านเสด็จเข้า ส่วนชาวเจ้า

กำนัลนั้น ครันจะอยู่ท้าวธจะมิหลับ ขับกันลงเล่นไหล้ ชมดอกไม้วัลย์เครือ แต่สองเผือนี้จะเฝ้า สองท้าวเจ้าจอมราช ครั้นฝูงนางคลาศคลาลงแล้ว สองพระพี่เลี้ยงแก้ว หับถี่ถ้วนทุกทวาร ฯ

โคลง ๒

๔๘๓ มินานสองพี่เลี้ยง ไหว้บาทบงกชเกลี้ยง
เชิญอ่อนท้าวเสด็จใน ฯ
๔๘๔ สองอ่อนใจแจ่มฟ้า ฟังพี่เลี้ยงเชิญช้า
ซ่อนช้าอายใจ ฯ

โคลง ๔

๔๘๕ พี่เอยแต่น้อยเกิด ตนมา
ยังไป่เคยเดียงษา สักน้อย
จักไปดั่งฤๅนา วานช่วย ริรา
อายเร่งอายค้อยค้อย หนึ่งไส้เผือกลัว ฯ
๔๘๖ ณหัวเจ้าข้าใช่ เด็กเลย
แม้บ่เคยจำเคย จึ่งได้
พระทองแก่เรียมเอย อย่าเหนี่ยว ราแม่
ฤๅบ่เอนดูไท้ ธิราชแล้ณหัว พี่เอย ฯ
๔๘๗ พระลอแฝงม่านเข้า มาฟัง
ฟังอำเภอสองยัง หนุ่มแท้
พระเสด็จนั่งแนบหลัง สองอยู่ ไส้นา
สองไป่รู้ยังแก้ พี่เลี้ยงไปมา ฯ
๔๘๘ พี่เอยรักท้าวยิ่ง หัวใจ นาพี่
เจ็บบ่เคยฉันใด ดั่งนี้
เผือคิดเร่งเดียงใน ใจยาก จริงนา
วานพี่ทั้งสองชี้ เล่ห์ให้เผือเห็น ฯ
๔๘๙ สองฟังสองค่อยยิ้ม ผินสรวล
ใครห่อนสอนพระอวร อ่อนได้
วันสองแรกรักครวญ ถึงราช นั้นนา
ใครสั่งสอนสองให้ ละห้อยโหยหา ฯ
๔๙๐ มิสอนก็อย่าร้า มาหยัน อีกรา
มิเอนดูอกกัน ดั่งนี้
เห็นเดือนตูวันวัน คืนก่อน เผือนา

ถามว่าบรู้ผี้ ว่ารู้ฤๅถาม ฯ
๔๙๑ พระเอยจะบอกได้ ฉันใด
พระจักเคียงถนัดใน ที่ไท้
มินานอย่าอาไลย เลยราช
น่อยหนึ่งพระจักได้ เล่ห์นั้นเปนเอง ฯ
๔๙๒ พระลออดบ่ได้ ขิกหัว
สองนาฎตกใจกลัว สดุ้ง
พระพักตรดุจดวงบัว บานร่อ กันนา
เผยม่านแพรพรรณวุ้ง ออกให้เห็นองค์ ฯ
๔๙๓ สองเห็นโฉมเจ้าแผ่น ภูวดล
งามเงื่อนทินกรกล แว่นฟ้า
ลืมอายอ่อนลืมตน ตาต่อ พระนา
พิศบ่พรับโอ้อ้า เทพไส้ยาไฉน ฯ
๔๙๔ ดำรงใจได้อ่อน อายซบ อยู่นา
สองบังคัลเคารพ กราบไหว้
โฉมสองชื่นดาสบ ใจราช แลนา
พิศพี่พิศน้องไท้ ท่านท้าวลืมตน ฯ
๔๙๕ บัวทองเด็ดแต่น้ำ เอามา แลฤๅ
แลว่าดวงดารา หยาดฟ้า
ฤๅจันทรจากเวหา หาพี่ พระเอย
เรียมเร่งคิดหน้าหน้า หนุ่มหน้าติดใจ ฯ
๔๙๖ สองนาฎพิศราชรื้อ วางตา
จอมราชพิศพักตรา อ่อนไท้
บวางเนตรเลยนา บานร่อ สองรา
สองนาฎไหว้แล้วไหว้ เล่าไหว้บทมาลย์ ฯ
๔๙๗ นางโรยนางรื่นไหว้ พิศภู เบศร์เฮย
พิศอ่อนสองศรีตรู เตรียบเฝ้า
แลนางก็ลืมดู จอมราช
แลราชลืมดูเจ้า พี่น้องทั้งสอง ฯ
๔๙๘ พิศไท้ไท้ว่าไท้ ทินกร
พิศอ่อนคือศศิธร แจ่มฟ้า
พิศดูอิ่มอกอร ใดดั่ง นี้นา
เดือนยแย้มแย้มหน้า ออกรื้อฉันใด ฯ
๔๙๙ เพื่อนโรยวานช่วยตั้ง ตาดู หนึ่งรา
เราว่าพระเราตรู ยิ่งผู้
โฉมพระพี่มาชู งามเร่ง งามนา

ทุกเทพอันรอบรู้ แต่งท้าวทั้งสาม ฯ
๕๐๐ พิศดูสิไป่ได้ วางตา
สามแผ่นภพฤๅหา ดุจได้
บุญเราบ่านี้นา นางรื่น กูเอย
เราจึ่งเห็นสามไท้ ธิราชผู้มีบุญ ฯ
๕๐๑ สองนายเจ้าน้องอยู่ ไหนมา ดูรา
มาช่วยพิศพักตรา อยู่เกล้า
สุดใจบ่านี้นา เฉลิมโลกย์ แลเอย
สามบพิตรพระเจ้า พี่น้องงามสม ฯ

ร่าย

๕๐๒ สองนางชมบมิวาย ส่วนสองนายผู้เชี่ยวชาญ ค่อยก้มกรานเข้าไป นั่งแต่ไกลกราบบาท ไท้ธิราชสามกษัตริย์ ชรดัดนิ้วประนม บังคมเคารพราช ชมโฉมนาถทั้งสาม งามติดตาติดใจ ในแผ่นดินใต้ฟ้า เห็นแต่พระเจ้าหล้า พี่น้องทั้งสาม บารนี ฯ

โคลง ๔

๕๐๓ งามยงงามยิ่งแม้ แมนมา แต่งฤๅ
โฉมระทวยทอตา แหล่งหล้า
สมนักบ่านี้นา สรบ่า นี้นา
สดกว่าสดโอ่อ้า อ่าโอ้เอาใจ ฯ
๕๐๔ พี่เลี้ยงทั้งสี่ไหว้ สามกษัตริย์
เชิญบาทบงกชรัตน์ อยู่เกล้า
เสด็จยังผธมสวัสดิ์ ไสยาสน์ พระเอย
เยียวเหนื่อยพระองค์เจ้า พี่น้องทั้งสาม ฯ
๕๐๕ พระลอลีลาสฟ้า ดินไหว
สองนาฎโดยเสด็จไตร แผ่นพื้น
สามกษัตริย์ทอดกรไกว เงยง่า งามนา
โฉมดุจเดือนดาวขึ้น ส่องฟ้าดินบน ฯ
๕๐๖ นางโรยนางรื่นร้าง บทรัช
เช็ดบาททั้งสามกษัตริย์ ใส่เกล้า
เชิญเสด็จภิรมย์สวัสดิ์ ไสเยศ
สองอ่อนอเคื้อเฝ้า อยู่เพี้ยงสาวสวรรค์ ฯ
๕๐๗ พี่เลี้ยงปิดม่านแล้ว รับขวัญ ท่านนา
ขวัญอ่อนอย่าไกลกัน กับไท้

ขวัญสองแม่คือวัล เวียนรอบ พระนา
ขวัญราชคงคือไม้ มาศเกี้ยววัลกรอง ฯ
๕๐๘ สองนางลาราชไหว้ บทมาลย์
ถึงนอกสองหับทวาร ท่านไว้
หับแล้วบ่ทันนาน ยังพี่ นายนา
นั่งแต่ไกลกามไหม้ สวาทเพี้ยงไฟฟอน ฯ

โคลง ๒

๕๐๙ รัญจวนสมรหมื่นกลั้น เพราะเพื่อภักดีหมั้น
จึ่งกลั้นใจคง ฯ
๕๑๐ รู้อายองค์ยากแท้ ผิบ่รู้อายแล้
ง่ายพ้นประมาณ ฯ
๕๑๑ เรือนสำราญอยู่เหล้น เร่งว่าร้ายแรงเต้น
โลดร้ายฤๅอาย ฯ
๕๑๒ ทั้งหลายชี้กำด้น ทำบรู้รุกร้น
ฝ่ายร้ายฤๅแคลง ฯ

โคลง ๔

๕๑๓ แรงรักแรงราคร้อน รนสมร
ยงยิ่งเปลวไฟฟอน หมื่นไหม้
มนเทียรปิ่นภูธร เปนที่ ยำนา
ขืนข่มใจไว้ได้ เพื่อตั้งภักดี ฯ

บทที่ ๑๓

๕๑๔ เรานี้เราเผ่าผู้ ภักดี
ผิดเท่าธุลีกลัว เกลียดใกล้
ผิผิดกึ่งเกศี แหนงว่า ตายนา
ดีกว่าเปนคนให้ ท่านชี้หลังตน ฯ

โคลง ๒

๕๑๕ สี่คนคิดชอบถ้อย สอนสั่งกันค้อยค้อย
สว่างร้อนไฟกาม ฯ
๕๑๖ ส่วนสามกษัตริย์แก่นท้าว กรโอบองค์โน้มน้าว
แนบเนื้อเรียงรมย์ ฯ
๕๑๗ เชยชมชู้ปากป้อน แสนอมฤตรสข้อน
สวาทเคล้าคลึงสมร ฯ
๕๑๘ กรเกี้ยวกรกอดเกื้อ เนื้อแนบเนื้อโอ่เนื้อ
อ่อนเนื้อเอาใจ ฯ
๕๑๙ พักตราใสใหม่หม้า หน้าแนบหน้าโอ่หน้า
หนุ่มหน้าสรสม ฯ
๕๒๐ นมแนบนมนิ่มน้อง ท้องแนบท้องโอ่ท้อง
อ่อนท้องทรวงสมร ฯ
๕๒๑ สมเสน่หอรใหม่หมั้ว กลั้วรสกลั้วกลิ่นกลั้ว
เกลสกลั้วสงสาร ฯ
๕๒๒ บุษบาบานคลี่คล้อย สร้อยแลสร้อยซ้อนสร้อย
เสียดสร้อยสระศรี ฯ
๕๒๓ ภุมรีคลึงคู่เคล้า กลางกมลยรรเย้า
ยั่วร้องขานกัน ฯ
๕๒๔ สรงสระสวรรค์ไป่เพี้ยง สระพระนุชเนื้อเกลี้ยง
อาบโอ้เอาใจ ฯ
๕๒๕ แสนสนุกในสระน้อง ปลาชื่นชมเต้นต้อง
ดอกไม้บัวบาน ฯ
๕๒๖ ตระการฝั่งสระแก้ว หมดเผ้าผงผ่องแผ้ว
โคกฟ้าฤาปูน ฯ
๕๒๗ บุญมีมาจึ่งได้ ชมเต้าทองน้องไท้
พี่เอ้ยวานชม หนึ่งรา ฯ

๕๒๘ พระเพื่อนสมสมรแล้ว ลอราชเชยชมแก้ว
แก่นไท้แพงทอง เล่านา ฯ
๕๒๙ ละบองบรรพ
หลากเหล้น บเหนื่อยบได้เว้น
เหิ่มชู้สมสมร ฯ
๕๓๐ ดุจอัสดรหื่นห้า แรงเร่งเริงฤทธิ์กล้า
เร่งเร้งฤาเยาว์ ฯ
๕๓๑ ดุจสารเมามันบ้า งาไล่แทงงวงคว้า
อยู่เคล้าคลุกเอา ฯ
๕๓๒ ประเล้าโลมอ่อนไท้ แก้วพี่เอยเรียมได้
ยากด้วยเยาวมาลย์ ฯ
๕๓๓ เอนดูวานอย่าพร้อง เชิญพระนุชนิ่มน้อง
อดพี่ไว้เอาบุญ ก่อนเทิญ ฯ

โคลง ๔

๕๓๔ พระคุณพระพี่พ้น คณนา
พระเอนดูนุชรา ท่านไท้
เผือข้าไป่เดียงสา สักหยาด พระเอย
พระค่อยถนอมน้องไว้ เพื่อนท้าวใจบุญ ฯ
๕๓๕ บเปนใดเจ้าพี่ อย่าแคลน
รักแม่สุดดินแดน กว่าฟ้า
เรียมสงวนพระนุชแสน สงวนยิ่ง ตัวนา
ยามหนึ่งบเห็นหน้า อ่อนท้าวเรียมตาย ฯ
๕๓๖ บมลายสมรเร่งเร้ง
ฤทธิรงค์
สองอ่อนระทวยองค์ ละห้อย
ความรักดุจทิพยสรง โสรจชื่น
บัดชื่นบัดเศร้าสร้อย สร่างสร้อยสรดใส ฯ
๕๓๗ สะเทือนฟ้าฟื้นลั่น สรวงสวรรค์
พื้นแผ่นดินแดยรร หย่อนไส้
สาครคลื่นอึงอรร ณพเฟื่อง ฟองนา
แลทั่วทิศไม้ไหล้ โยคเยื้องอัศจรรย์ ฯ
๕๓๘ ขุนสีหคลึงคู่เคล้า สาวสีห์
สารแนบนางคชลี
ลาสเหล้น

ทรายทองย่องยงกรี ฑาชื่น ชมนา
กะต่ายกะแตเต้น ตอบเต้าสมสมร ฯ
๕๓๙ ทินกรกรก่ายเกี้ยว เมียงบัว
บัวบ่บานหุบกลัว ภู่ย้ำ
ภุมริภมรมัว เมาซราบ บัวนา
ซอนนอกในกลีบกล้ำ กลิ่นกลั้วเกสร ฯ
๕๔๐ บคลาไคลน้อยหนึ่ง ฤๅหยุด อยู่นา
ยังใคร่ปองประติยุธ ไป่ม้วย
ปรานีดอกบัวบุษ บชื่น ชมนา
หุบอยู่บบานด้วย ดอกสร้อยสัตบัน ฯ

โคลง ๒

๕๔๑ ตระวันเจียนจิ่มฟ้า สองพี่เลี้ยงทูลอ้า
จะค่ำแล้วพระเอย ฯ
๕๔๒ พระทองเผยม่านแล้ว เรียกพระพี่เลี้ยงแก้ว
ทั้งสี่เข้าไปใน ฯ
๕๔๓ ริสุดใจจึ่งลี้ ซ่อนเงื่อนกลนี้นี้
อย่าให้เห็นกล ฯ
๕๔๔ ไหว้บัดดลท่านไท้ รับราชเสาวนีไว้
กึ่งเกล้าทูลทรง ฯ
๕๔๕ เชิญพระสรงสว่างร้อน เสด็จอ่างทองเดียวซ้อน
อาบด้วยสองศรี ฯ
๕๔๖ บุษบาบีเสียดสร้อย จรดฤดีเหล้นน้อย
หนึ่งได้แรงองค์ ฯ
๕๔๗ จากสรงเสด็จแท่นแก้ว แต่งแง่งามเสร็จแล้ว
แนบเนื้ออิงอร ฯ
๕๔๘ พี่เลี้ยงกรลูบเกล้า ยกเครื่องเสวยเทียบเข้า
แต่งตั้งเตรียมถวาย ฯ
๕๔๙ สองสายสมรอ่อนไหว้ เตือนบพิตรเชิญไท้
ธิราชเจ้ากูเสวย ฯ
๕๕๐ ชูคางเชยหน้าสร้วย เชิญอ่อนท้าวเสวยด้วย
พี่ร้าทั้งสอง ฯ
๕๕๑ ของเสวยสวรรค์ไป่เพี้ยง เพราะพระนุชเนื้อเกลี้ยง
แนบเนื้อเรียมเสวย ฯ
๕๕๒ ทรามรักเอยปากป้อน รสยิ่งรสฟ้าข้อน

สวาทข้อนสงสาร ฯ
๕๕๓ เสวยสำราญเสร็จแล้ว สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
นบท้าวทูลเตือน ฯ
๕๕๔ ตวันจะเลื่อนลับฟ้า จอมราชเจ้าอย่าช้า
อ่อนเอ้ยยามควร ฯ

โคลง ๔

๕๕๕ พระอวรบใคร่แคล้ว คลาเรียม
เรียมราชพิศสองเลียม ละห้อย
สามกษัตริย์เดือดแกเกรียม กลมสวาท แลนา
หน้าแนบหน้าค้อยค้อย คล่าวน้ำตาไหล ฯ
๕๕๖ เอนดูสองอ่อนท้าว ทรามรัก ท่านนา
ก้มกราบลงกับตัก ท่านไท้
น้ำตาโสรจสรงพักตร แถวถั่ง ลงนา
ไห้บ่รู้กี้ไห้ สอื้นอาดูร ฯ
๕๕๗ อ้าพระปิ่นเกล้าแผ่น ธรณินทร์
แต่แรกเรียมฟังยิน ข่าวไท้
จักกินบ่เปนกิน ครวญใคร่ พระนา
นอนบ่เปนนอนไข้ สวาทถ้าฟังสาร ฯ
๕๕๘ บุญบลทุกเทพย์เจ้า จอมผา
ทั้งเทพย์พฤกษาสิง หมู่ไม้
ขอพระช่วยราชา เชิญสู่ สมนา
ลุลาภแล้วจักไหว้ ปู่เจ้าทุกสถาน ฯ
๕๕๙ เงินทองกองโกฏิแก้ว ทูลถวาย
สารสอดงาทองควาย เผือกผู้
บุญบลร่นร้องขวาย ขวนรอด มานา
แม้บ่สมท้าวชู้ อย่าแล้มีผัว ฯ
๕๖๐ จึ่งพระเสด็จเต้าแขก ทำขวัญ
รักไป่ทันถึงวัน ด่วนร้าง
ดังฤๅจะจากฉัน ใดดั่ง นี้นา
กรกอดองค์เจ้าช้าง ร่ำไห้หิวโหย ฯ
๕๖๑ ระทดด้วยนุชน้อง ระทวยองค์ ท่านนา
ซรอนพระพักตรซบลง สอื้น
เหนือหลังสมบูรณบง กชมาศ กูเอย
มิใคร่เงยหน้าขึ้น จากเจ้าจอมสมร ฯ

๕๖๒ เรียมสุขเสวยสุขเพี้ยง อมรินทร์ อ่อนเอย
ครั้นแรกเรียมฟังยิน ข่าวน้อง
บินลุพี่จักบิน มาสู่ นุชนา
มาบ่ได้ข่ายข้อง สวาทเพี้ยงเขาชัง ฯ
๕๖๓ เมืองกว้างช้างม้าสู้ ละเสีย อ่อนเอย
เสียแม่เสียเมียมา สู่น้อง
เสียสนมดุจดวงพเยีย งามแง่ งามนา
มาแต่ตัวเข้าข้อง ข่ายท้าวทั้งสอง ฯ
๕๖๔ พี่พบน้องเพี้ยงแต่ ยามเดียว
คือเชือกผสมสามเกลียว แฝดฝั้น
ดังฤๅจะพลันเหลียว คืนจาก เรียมนา
เจ้าจากเรียมจักกลั้น สวาทกลั้นใจตาย ฯ
๕๖๕ มิรักแลจึ่งเจ้า จำไป จากนา
แม้ว่ารักฤๅไคล คลาศได้
เอโกเด็ดเดียวไกล มาแต่ ตัวนา
เจ้าจะละเรียมไว้ ก่ำพร้าคนเดียว ฯ
๕๖๖ ฟังคำจอมราชร้อน ฤๅวาย
มาจะตีตนตาย จุ่งแล้ว
พระไฉนว่าราญสาย ใจจาก พระนา
ฤๅใคร่ไกลพระแก้ว กึ่งเส้นเกศา ฯ
๕๖๗ สองกษัตริย์สนองนาถถ้อย ไปมา
สุริยเรื่อยเรียงเวหา คลาศคล้อย
เขาเตือนราชชายา จักค่ำ พระเอย
ครั้นค่ำไส้ต้องถ้อย ใหญ่แล้เปนความ ฯ

โคลง ๒

๕๖๘ ไหว้สามกษัตริย์ใช่ช้า จากแต่บัดเดี๋ยวอ้า
ค่ำไส้คืนสม เล่านา ฯ
๕๖๙ พระตนกลมปิ่นเกล้า ช่วยว่าให้น้องเหน้า
ท่านท้าวเสด็จไป หนึ่งรา ฯ
๕๗๐ โอ้อาไลยค่อยพร้อง เชิญพระนุชนิ่มน้อง
อ่อนผ้ายลีลา ก่อนเทอญ ฯ
๕๗๑ สองธิดากราบไหว้ ชูพระพักตรน้องไท้
จูบท้าวทั้งสอง สั่งนา ฯ
๕๗๒ พักตราหมองสวาทไหม้ ไหว้บาทละห้อยไห้

ค่อยผ้ายลีลา ฯ
๕๗๓ เหลียวหลังมาคะค้อย น่าเอนดูน้องน้อย
สั่งท้าวสนองสาร ฯ
๕๗๔ อย่านานนักอยู่เกล้า เชิญบพิตรพระเจ้า
เร่งผ้ายหาเผือ ฯ
๕๗๕ เรียมเจ็บเหลือที่พร้อง จักใคร่ไปด้วยน้อง
จากน้องเสมอตาย ฯ

ร่าย

๕๗๖ พี่เลี้ยงถวายบังคม ประนมเชิญสองเสร็จ เสด็จถึงเกยทั้งสอง คานหามทองรับราช หมู่นางดาษบริพาร พี่รื่นชาญเชิงแก้ ซ่อนแง่งำเงื่อนมิด ปิดประตูไว้เสร็จ โดยเสด็จถึงทวารใหญ่ ใส่กลว่าลืมเครื่อง เบื้องในรัตนไสยา แม่โรยมาจะไปดู จงเปิดประตูไว้ท่า ไปบช้าบหึง ถึงเรือนรมย์พิมาน ไขทวารออกไส้ ให้นางโรยอยู่เฝ้า นางรื่นเข้ารับราช สองนายนาดมาตาม ยามค่ำคลุ้มบเห็นหน้า ลอบพิตรเจ้าหล้า กับพี่เลี้ยงปลอมไป ฯ

โคลง ๓

๕๗๗ ถึงทวารในเรือนหลวง คล้ายถึงคลวงสองท้าว
เชิญราชเสด็จขึ้นหย้าว อยู่เร้นเรือนโรย ฯ

โคลง ๒

๕๗๘ สองนางโดยเสด็จไท้ สองซ่อนสองนายไว้
บให้เห็นตัว ฯ
๕๗๙ ราตรีมัวมืดฟ้า เชิญบพิตรเจ้าหล้า
ลอบขึ้นสมศรี ฯ
๕๘๐ ภัควะดีดวงดอกไม้ เสด็จออกมารับไท้
ธิราชเข้าไปใน ฯ
๕๘๑ เยียใดพระอยู่ช้า พระจะละให้ข้า
พี่น้องตรอมตาย ฯ
๕๘๒ ถวายกรจูงเจ้าหล้า ขึ้นบนแท่นทิพย์อ้า
อ่อนได้แรงรมย์ ฯ
๕๘๓ พระตนกลมเสด็จแล้ว เหนือฟูกผ้าเขนยแก้ว
พระพี่น้องผจงถวาย ฯ
๕๘๔ ม่านแพรพรายเลิศล้น หูนากหูทองพ้น

พิศพื้นลายทอง ฯ
๕๘๕ ดอกไม้กรองเรียบร้อย หอมตระหลบอบห้อย
แห่งห้องไสยา ฯ

บทที่ ๑๔

๕๘๖ พิดานดาดาษแก้ว เฉลามาศฉลับแพร้วแพร้ว
เพริศกั้งกษัตรีย์ ฯ

โคลง ๔

๕๘๗ ผ้าต้นตีค่าล้วน ทองถวาย
ถวายกระแจะจรุงลาย ลูบไล้
สลาพานมกรราย รัตนแต่ง ถวายนา
พระกระยาเสวยไท้ อ่อนท้าวผจงถวาย ฯ
๕๘๘ เสวยแล้วสามท่านไท้ เสวยรมย์
หับประตูทองผทม ท่านไว้
สองนางพี่ไปสม สองพี่ นายนา
สรวลสนุกไล้ไล้ คู่เคล้าคลึงสมร ฯ
๕๘๙ สองท้าวซอนซ่อนไท้ เปนกล
รู้แต่นางสองคน พี่เลี้ยง
ประมาณกึ่งเดือนดล จรหล่ำ แลนา
สรวลสนุกเล่นเพี้ยง บรู้โรยแรง ฯ

ร่าย

๕๙๐ ลางคาบแสดงดุจใช้ ลางคาบไท้ธสำราญ ลางคาบบานใจเหล้น ลางคาบเร้นส้อนอง
ค์ ซุบซิบซงเงื่อนแง่ แต่พี่เลี้ยงเข้าใน ใครใครบให้เข้า ฝูงชาวเจ้าพระกำนัล สกิดกันลอบ
เจรจา บัดนี้น่าหลากแท้ สองอยู่เกล้าเราแล้ กับพี่เลี้ยงเปนกล ฯ

โคลง ๒

๕๙๑ ควันความจนรั่วรู้ ผู้หนึ่งเห็นสกิดผู้
หนึ่งให้แลดู ฯ

โคลง ๓

๕๙๒ ดอกขายหูขายตา ดอกบนำพารู้
ขจรข่าวถึงท้าวผู้ พ่อไท้ทั้งสอง ฯ

โคลง ๒

๕๙๓ ลอบมามองลูกไท้ เคียดคู่ไฟฟ้าไหม้
แฝกฟุ้งไฟเข็ญ ฯ
๕๙๔ ลอบแลเห็นเจ้าหล้า ลอราชงามโอ่อ้า
อาจให้หายฟุน ฯ
๕๙๕ รอยบุญเขาส่งให้ ไกลกว่าไกลเปนใกล้
ยิ่งใกล้อัศจรรย์ ฯ
๕๙๖ ลักชมขวัญคะค้อย
ลอราชนี้เท่าร้อย
อยู่เงื้อมบทจร ฯ
๕๙๗ ได้ภูธรดุจได้ ฟ้าแลดินมาไว้
อยู่เงื้อมมือเรา ฯ
๕๙๘ เอาเปนเขยแขกแก้ว ยศโยคฤๅรู้แล้ว
เลิศพ้นประมาณ ฯ

ร่าย

๕๙๙ ภูบาลแสร้งแสดงองค์ สองไหว้บงกชบาท
พระลอราชค่อยถาม สองบอกนามปิตุราช พระบาทไท้เลืองลอ ธก็ยอกรกชประนม ถวายบังคมชมชื่น ยื่นความชอบนอบทูล
ว่านเรสูรเจ้าหล้า ข้าร้างราชสมบัติ สลัดเสียเสร็จสล้าย หว้ายแต่ตัวมาหา พระปิตุราธิราช ข้าขอฝากอาตม์ประยูร เปนตระกูลเดียวด้วยไท้ ไว้เปนเอกวงศา เท่ากัลปาวสาน ภูบาลครั้นได้ยิน
บานอรพินทุ์หฤไทย ประไพพักตรพิลาศ ยิ่งกว่าราชผู้ใหญ่ ได้ท้าวไส้สัมฤทธิ์ บพิตรพิศพระราชา มาเปนเอกเอารสราช ด้วยนางนาฎสองศรี พ่อจะให้ดูวันดีเดือนชอบ แล้วจะประกอบการวิวาห์ ท้าวธพจนาดังนี้เสร็จ ธก็เสด็จยังมทิราไลย ข่าวขจรไปถึงย่า ย่าไปว่าไปวอน อ้าภูธรธิบดี ลูกไพรีใจกาจ ฆ่าพระราชบิดา แล้วลอบมาดูถูก ประมาทลูกหลานเรา จะให้เอาจงได้ อย่าไว้ช้าดัสกร เราจะให้ฟอนให้ฟัน เราจะให้บั่นให้แล่ ทุกกระแบ่จงหนำใจ วอนเท่าใดก็ดี ปิ่นธรณีนาถมิฟัง ย่าไปยังวังย่า ว่าแก่หมู่ทกล้าทหาร ข้าผู้ชำนาญผู้ใหญ่ ใส่กลว่าท่านไท้
ธให้ไว้เปนงานรตู ตูจะให้สูทั้งหลายฆ่า ว่าผู้ดูชาดูแคลน แหนความเราจงมิด ปิดความเราจงทั่ว ใครให้รั่วความขำ จะทำทัณฑถึงขนาด ดาบปาดคอจงม้วย ด้วยบยำคำเรา เขาก็รับพระราชฎีกา ขันอาสาอคร้าว ท้าวธิราชท่าดู เล่ห์กลตูจะเอา เขาก็ลอบแต่งกันกั้น ครั้นราตรีดึกสงัด เขาก็สพัตสามรอบ ล้อมเขตนิเวศน์วัง ชังบให้คนเข้าออก เขาจึ่งบอก

แก่นายแก้วนายขวัญ สองฟังพลันยังจอมกษัตริย์ ทูลระหัสทุกประการ ภูบาลยิ้มแย้มหัว บมิกลัวเร่งองอาจ ดูดุจราชไกรสีห์ ครวีอาวุธภุชพล ตนนายแก้วนายขวัญ ขันอาสาเจ้าหล้า เผือข้าแจ้งใจถวาย ขอตายก่อนพระองค์ สองอนงค์อนุช น้อมศิรามพุชกับบาท ไท้ธิราชสาหส ธก็โลมบงกชกษัตรีย์ สองภัคว่าวะดีอย่าตกใจ บเปนใดณสองศรี มีพระสาสนชมชัว ค่อยยิ้มหัวเหล้นพลาง สองนางจึ่งชมชื่น ยื่นใจจริงบมิช้า เผือข้าก็กษัตรีย์ชาติ ใจบมิขลาดกลัวตาย บมิเอาชายอื่นเปนคู่ บมิอยู่ให้ไทดูช้า บมิอยู่ให้ข้าดูแคลน ครั้นพระเมือแมนเมืองฟ้า เผือข้าตายตามราช พระบาทอย่าอาไลย สองเปลื้องสไบซ้ำซ้อน ทรงผ้าอ้อนร่อนดาบ อยู่ตราบข้างจอมกษัตริย์ บัดนางโรยแลนางรื่น ชื่นชมใจเชื่อแท้ แม้สามกษัตริย์สู่ฟ้า
เผือจะเปนข้าผู้ใด ใครเขาจะเกรงจะขาม ขอตายตามเจ้าตน อยู่เมืองบนด้วยไท้ ไว้ยศให้คนชม ถวายบังคมนฤเบศร์ สองแปรเพศดุจชาย ห่มเสื้อกรายดาบง่า นางรื่นร่าไปสู่ อยู่ด้วยนายแก้วฝ่ายขวา นางโรยมาด้วยพลัน อยู่ด้วยนายขวัญฝ่ายซ้าย บมิผ้ายจากเจียนกัน เห็นอัศจรรย์จอมราช พระบาทเสด็จอยู่กลาง สองนางแนบสองข้าง เจ้าช้างจูบสองศรี สองกษัตรีย์จูบท้าว สองนายน้าวสองนาง กอดกันพลางชมเชย มินานเลยเขาเข้า เท่าถึงทวารปราสาท นายแก้วฟาดดาบฟัน นายขวัญแทงสุดทาว ลาวฝูงข้าพ่ายหนี ตีกันปือขึ้นคลุก ท้าวธก็รุกโรมฟัน ตายทับกันกลากลาศ หัวขาดตกเปนกลุ่ม เขาเร่งทุ่มหินผาดากันเข้าระเร้ง ไม้ไล่เท้งฝาทลาย ส่วนสองนายพี่เลี้ยง รำร่อนรับอยู่เพี้ยง ดั่งช้างเมามัน ฯ

ร่าย

๖๐๐ ผันเข้าคลุกรุกรบ หลบหลีกปืนบให้ตอก หลบหลีกหอกบให้ต้อง เขาเร่งซ้องปืนยะยุ่ง ซ้องหอกพุ่งยะย้าย ข้างซ้ายเร่งมาหนา ข้างขวาเร่งมามาก เข้าทุกปลากรุกโรม สองนายโจมฟันเฟือง เครื่องพรัดตัวหัวขาด เขาก็สาดศรยิง ตรึงนายแก้วยะยัน ต้องนายขวัญท่าวทบ นางรื่นรบรุกฟัน นางโรยผันผาดแทง ด้วยปลายแวงกุมปัก เขาบรู้จักว่าผู้หญิง เขาก็ยิงต้องสองนาง วางมาสู่ผีผัว ทอดตัวทับสองนาย ตายตามกันทั้งสี่ ท้าวธเห็นพี่เลี้ยงราช พระบาทชื่นชมนัก น่าใคร่รักใจเขา เยียวเรามิเหมือนได้ สองอ่อนไท้จึ่งร้องหัว เขาสิมิกลัวความพินาศ ดังฤาเผือกษัตริย์ชาติจะกลัวตาย ไว้ความอายบรู้แล้ว สิ้นชีวิตฤาแคล้ว อยู่เคล้าฤาคลา พระเลย ฯ

โคลง ๔

๖๐๑ พระแก้วพระอยู่เกล้า อย่าไฉน
เผือจักตายฤาไคล คลาศไท้
พระเอยอย่าอาไลย เยียวอยู่ พระนา
ตายเมื่อใดจักได้ ดั่งนี้ฤามี ฯ

๖๐๒ ครั้นตายก็เกิดขึ้น กับกัน
เสวยพิภพสรวงสวรรค์ ฟากฟ้า
เปนคนแลคนหยัน ฤๅอยู่ พระเอย
เท็จอยู่บเห็นหน้า อยู่เกล้าแหนงตาย ฯ
๖๐๓ บเริ่มเขาสี่ไส้ ยังตาย
เผือเผ่ากษัตริย์ฤๅผาย จากไท้
รักตัวแต่กลัวอาย หฤโหด พระเอย
รักราชตายด้วยได้ อยู่ได้ฉันใด ฯ

โคลง ๒

๖๐๔ ฟังจอมใจอ่อนท้าว พระหัวอยู่อคร้าว
ยั้วยิ้มยินดี ร่อนา ฯ
๖๐๕ สองกษัตรีย์เจ้าหล้า แกล้วกว่าแกล้วใจกล้า
กว่ากล้ากลัวอาย ฯ
๖๐๖ บกลัวตายเท่าเผ้า กรกระลึงตาวเต้า
ต่อข้างดัสกร แลนา ฯ

ร่าย

๖๐๗ ไล่ฟอนฟันผันแทง แวงวัดตัดหัวขา ดูมหึมาทั้งสาม งามเงื่อนดังราชสีห์ ครวีอาวุธองอาจ เอิบอำนาจบมิกลัว ยิ้มแย้มหัวเล่นพลาง กางกรรอนรำรบ น้าวพิภพสำทับ เขาขับกันเข้ารบรอบ ดุจหอบฟางทอดไฟ เขาอยู่แต่ไกลบมิใกล้ ให้โทรมยิงสามกษัตริย์ ธก็เอาดาบวัดกระจัดกระจาย เขาเข้าหลายเหลือป้อง จึ่งปืนต้องพระองค์ สองอนงค์บมิกลัว เอาตัวออกรับปืน ยืนอยู่กับจอมราช เขาก็เร่งสาดศรพิษ ติดสามกษัตริย์สพรั่ง เลือดตกหลั่งถั่งลง สามพระองค์อิงกัน ผันหน้าต่อศัตรู พิศดูดุจนฤมิต สิ้นชีพิตพร้อมกัน ยืนอยู่ฉันบมิตาย เขาทั้งหลายกลัวไกล ข่าวขจรไปบมิมิด ถึงท้าวพิษณุกร ภูธรด่วนเสด็จมา เห็นสองธิดาสุดสวาท แลพระบาทลอดิลก เลือดตกอาบทั้งตน ยืนอยู่กลบมิตาย ธก็ฟายน้ำเนตรจะไจ้ เรียกลูกไท้แลเขยขวัญ เรียกฉันใดก็บมิพร้อง ต้องฉันใดก็บมิติง ยืนอิงกันอยู่กระด้าง เจ้าช้างจึ่งรู้ฉบัด ว่าสามกษัตริย์เสวยกรรม ธก็ทำฉันธบมิโกรธ ว่าฆ่านักโทษทั้งหลาย ตายตามกันหนำใจ แต่ผู้ใดกล้าสามารถ อาจอาสามาล้างเขา ให้มาเอารางวัล ผู้ใดอันแกล้วหาญ จะบำนาญยิ่งรู้หลัก
เราจะให้ศักดิ์เปนขุน ปูนเปนหมื่นเปนพัน เขาก็หากันมาบมิช้า มาถ้วนหน้าบหลอได้ ธก็ให้เอาเชือกสรวมคอ ปอสับรัดมัดศอก แล้วให้เอาหอกร้อยขา ตราชื่อถ้วนทุกคน ก็ให้ฟันกลฟันหยวก ดาบจวกกลิ้งเกลือกตาย ส่วนหมู่นายนั้นไส้ ธก็ให้ต้มให้คลอก แต่ตน

ย่าดอกไส้ให้แล่ ใช่แม่ตัวเจ้าหล้า ธก็ให้ฆ่าให้ลำบาก ลากเอาศพเสียเสร็จ ธก็เสด็จยัง ลูกไท้ ไห้บรู้กี้ให้ โอ้ลูกแก้วกับตน พ่อเอย ฯ

โคลง ๒

๖๐๘ สองงามกลแว่นฟ้า ทุกข์เท่าใดเห็นหน้า
ลูกแก้วกลอยหาย ฯ
๖๐๙ มาจะตายด้วยลูกแก้ว เจ็บพ่อบรู้แล้ว
อยู่ได้ฉันใด ฯ

บทที่ ๑๕

๖๑๐ หัวใจพ่อผกขว้ำ ทุกข์บรู้กี่ซ้ำ
สองอ่อนไท้ธิดา พ่อเอย ฯ

ร่าย

๖๑๑ ส่วนสมเด็จดาราวดี พระชนนีรู้ข่าว ทะทึกท่าวทรุดสยบ ซรบซรอนลงฟะฟั่น สั่นหฤไทยทะทาว ชาวแม่ถนอมพระองค์ แล้วธก็ทรงคานหาม ให้ตามเสด็จเดียรดาษ ถึงปราสาทสองศรี ภัควดีอ่อนละลวย ระทวยดุจวัลทองท่าว น้ำตาคล่าวหลั่งหลาม ชูคานหามธขึ้น ถึงพ่างพื้นเรือนรัตน์ เห็นสามกษัตริย์สิ้นชนม์ ธก็ทอดตนตือก ผกกลิ้งเกลือกไปมา แม่มาหาแก้วแม่ เคียดใดแก่แม่นา เจ้ามิเจรจาด้วยแม่ มิแต่งแง่ให้แม่ชม มิหวีผมให้แม่เชย มิเงยหน้าให้แม่จูบ มิลูบน้ำดอกไม้ไล้พระองค์ มิทรงกระแจะจรุงชมด มิเสวยรสเข้าปลา สองจะลีลาสู่ฟ้า ละแม่เปนกำพร้า เจ้าแม่เอ้ยปรานี แม่รา ฯ

โคลง ๒

๖๑๒ ยินดีใดด่วนม้วย เยื้อนปากปราไสยด้วย
แม่ให้เต็มใจ หนึ่งรา ฯ
๖๑๓ ใดผิดใจสองเจ้า ควรเคียดฤๅจึ่งเต้า
แขกฟ้าทั้งสอง ฯ
๖๑๔ หมองใจใดด่วนผ้าย สองอย่าคิดยินร้าย
แก่แม่ร้าณหัว แม่เอย ฯ
๖๑๕ อ้าชรมัวเมือเช้า สีพระทนต์ทณเจ้า
แม่เอ้ยกับตน แม่ฮา ฯ
๖๑๖ ลงบังคนทณแก้ว ออกจากบังคนแล้ว
เชิญอ่อนท้าวสองสรง เล่านา ฯ
๖๑๗ ทรงบรัดผัดหน้า แต่งแง่ทรงสอิ้งผ้า
ย่างเยื้องมาหา แม่รา ฯ
๖๑๘ สองมาเรียบดอกไม้ ถวายธูปเทียนทองไหว้
พระบาทสร้อยสรรเพ็ชญ์ หนึ่งรา ฯ
๖๑๙ แล้วเสด็จมาทณเจ้า เจ้าแม่มาเสวยเข้า
แก่แม่ร้าสุดใจ แม่เอย ฯ

ร่าย

๖๒๐ เตือนฉันใดก็บมิพร้อง ต้องฉันใดก็บมิติง ยืนอิงกันอยู่กระด้าง ลอบพิตรเจ้าช้าง ห้ามบให้สองขาน แม่ฤๅ ฯ

โคลง ๒

๖๒๑ พระภูบาลปิ่นเกล้า ปิตุราชพระเสด็จเต้า
แขกท้าวฤๅแล พ่อเอย ฯ
๖๒๒ บแปรพักตรต่อไท้ บสั่งสักคำไว้
แก่แม่เล้ยสุดใจ แม่เอย ฯ

โคลง ๔

๖๒๓ เยียใดแก่ชีพนี้ นิศผล
นับว่าตัวเปนคน คู่บ้า
บเห็นลูกกับตน ตนอย่า เปนเลย
ตายจุ่งพลันเห็นหน้า ลูกแก้วทั้งสอง ฯ
๖๒๔ สบกษัตริย์พระญาติไห้ อึงอุด อยู่นา
สบส่ำสาวสนมทรุด ท่าวไห้
ปวงนางกำนัลสุด ถึงไพร่ เมืองนา
คนหนึ่งฤๅอดได้ เกลือกกลิ้งกลางดิน ฯ
๖๒๕ เสียงไห้ทุกราษฎร์ไห้ ทุกเรือน
อกแผ่นดินดูเหมือน จักขว้ำ
บเห็นตะวันเดือน ดาวมืด มัวนา
แลแห่งใดเห็นน้ำ ย่อมน้ำตาคน ฯ

โคลง ๒

๖๒๖ สาวสนมจนแก่นไท้ ให้เจ็บให้แสบไห้
เลือดน้ำตาไหล แลนา ฯ
๖๒๗ ปรีชาไวแว่นแท้ ใจแก่นกษัตริย์กล้าแล้
จึ่งตั้งใจตรง ฯ
๖๒๘ สองพระองค์สร่างไห้ สองบพิตรท้าวไท้
จึ่งห้ามทั้งหลาย ฯ
๖๒๙ ครั้นวายเสียงไห้แล้ว สองราชชมใจแกล้ว
แก่นไท้ทั้งสาม ฯ

๖๓๐ ยืนตายงามเลิศแล้ รู้ว่าใจกษัตริย์แท้
บให้ใครปูน ฯ
๖๓๑ ทั้งสองขุนพี่เลี้ยง นางรื่นนางโรยเพี้ยง
เทพไส้ไป่ปาน ฯ
๖๓๒ ใจหาญตายก่อนเจ้า เปนเพื่อนตายคลึงเคล้า
คู่หน้ารักใจ บารนี ฯ
๖๓๓ ทุกคนในแหล่งหล้า เสียงสรรเสริญถ้วนหน้า
ทั่วทั้งเมืองมี่ มีแล ฯ
๖๓๔ ธรณีฦๅลั่นฆ้อง เสียงเสนาะฟ้าร้อง
เรียกท้าวยังสวรรค์ ฯ

ร่าย

๖๓๕ มี่อึงอรรณพไห้ เมืองหลวงไข้ทุกด้าว สมเด็จท้าวพิไชยพิษณุกร ธให้นำบังอรราชเทพี ดาราวดีเสด็จไป สู่คฤหาไลยพระองค์ ธให้สรงศพสามกษัตริย์ จัดสรรพภูษาตราสังทั้งสามพระองค์ ผจงโลงทองหนึ่งใหญ่ ใส่สามกษัตริย์แล้วไส้ ธก็ให้แต่งโลงหนึ่งแล้ว ใส่ขุนแก้วแลนางรื่น โลงหนึ่งใส่หมื่นขวัญแลนางโรย ทำโดยรีตศพเสร็จ ธก็เสด็จยังปราสาท ให้หาราชศิลปี มีโองการบังคับ ให้สำหรับพระเมรุ เกณฑ์กำหนดทุกกรมให้แต่งพนมอัษฐทิศ พิพิธราชวัตฉัตร กลิ้งกลดธวัชบรรฎาก หลายหลากภาคบุษบกกระหนกวิหคเหมหงส์ บรรจงภาพจำเนียม ลางพนมเทียมอัสดร ลางมกรเทียมยยับประดับขับเข็นรถ อลงกฎคชสาร อลงการคชสีห์ สารถีสถิตชักรถ ชดกรกระลึงกุมแสง รำจำแทงองอาจ เผ่นผงาดขับสารสีห์ เทียมนนทรีชำนันสึงห์ ดึงไดฉบับจับกัน สรรพอสุราสุรครุฑ มนุษย์ภุชงค์คนธรรพ์ บรรเขบ็จภาพเรียงราย ขยายโรงโขนโรงรำ ทำระธาราวเทียน โคมเวียนโคมแว่นผจง โคมรหงฉลักเฉลา เสาโคมเรียงสล้าย เถลิงต้ายเตี้ยกำแพง แชลงราชวัตรชวาลา บูชาศพสามกษัตริย์ แล้วธก็ตรัสให้หา ทูตานุทูตมาไซร้ ให้จำทูลพระราชสาส์น อีกบรรณาการทั้งหลาย ไปถวายแด่พระบาท ไท้ธิราชบุญเหลือเครือทินกรราชชนนี ภควดีฟังพจนสาร ถ้วนทุกประการประกาศ ธมิอาจที่จะดำรง พระองค์ท้าวธอยู่ได้ ไท้สยบซบเหนือหมอน พระกรปิดพระพักตร ไห้ร่ำรักลูกไท้ ไห้บรู้กี้ให้ลูกแก้วกับตน แม่เอย ฯ

โคลง ๒

๖๓๖ ชนนีกลัวดังนี้ ห้ามเจ้าบรู้กี้
ท่าเจ้าฤๅฟัง แม่เลย ฯ
ร่าย

๖๓๘ หวังสิ้นชนม์ด้วยไข้ แก่แม่รา สิ้นชีพไท้ด้วยผี แก่แม่รา ในบุรีเราแม่ลูก แก่แม่รา แม่จะยาหยูกจงเต็มใจ แก่แม่รา ดังฤๅพ่อไปตายเมืองท่านม้วย แก่แม่รา ด้วยหอกตาวหลาวดาบ แก่แม่รา ด้วยกำซาบปืนยา ดังนี้ ฯ

โคลง ๔

๖๓๘ แม่สงวนมาแต่ตั้ง มีครรภ์ ลูกเอย
บเบกษาสักอัน หนึ่งน้อย
ถึงพระผ่านไอศวรรย์ เสวยราช แลพ่อ
รักลูกรักได้ร้อย ส่วนล้ำรักตัว ฯ
๖๓๙ ใช่เปนไท้ท้าวแต่ พอดี ลูกเลย
เปนมกุฎกษัตรีย์ ผ่านเผ้า
ท้าวร้อยเอ็ดเมืองมี มาส่วย พระนา
ทูลบาทบงกชเจ้า แม่เทิ้ยรทุกวัน ฯ
๖๔๐ เสวยสุขปราสาทเพี้ยง เมืองสวรรค์ ลูกเอย
เสด็จออกโรงกษัตริย์คัล คั่งเฝ้า
หัวเมืองหมื่นขุนพัน นายไพร่ พลนา
เฝ้าบาทบงกชเจ้า คู่ท้าวเมืองแมน ฯ
๖๔๑ พิศช้างคือคู่ช้าง อมรินทร์ ลูกเอย
ม้าคู่อัศวทินกร หยาดฟ้า
รี้พลเพียบธรณิน มีมั่ง เกษมนา
เมืองบพิตรเจ้าหล้า แม่เพี้ยงเมืองสวรรค์ ฯ

ร่าย

๖๔๒ กรรมใดดลออกไท้ ให้รักราชเอารส กำสรดสั่นสรรพางค์ ออกนางพ่างจะพินาศ เอนดูราชเทพี ลักษณวดีครั้นฟัง แล่นยังราชอยู่เกล้า อีกชาวเจ้าพระสนม เพื่อนภิรมย์เจ้าหล้า ถ้วนหน้าหาบมิอยู่ สู่สำนักท่านไท้ เห็นธไห้ทูลถาม ถ้อยความใดธพิลาป ครั้นฟังทาบตีอก สทกผมเผ้าเกล้าทรสาย ทอดตนตายวายทรวง ให้ระลวงฦๅลั่น สนั่นทั่วทั้งเวียง ฟังเสียงไห้ดั่งจะหว่า ใจเมืองบ้าดั่งจะผก หัวอกเมืองดั่งจะพัง ทั้งแผ่นดินทั่วหน้า ไห้ร่ำรักเจ้าหล้า พ่างเพี้ยงตัวตาย ฯ

โคลง ๒

๖๔๓ ไห้มิวายมิม้วย ประดุจจักตายด้วย
ท่านท้าวทุกคน ฯ

๖๔๔ จึงมนตรีผู้เถ้า ดัดดำรงชาวเจ้า
อย่าให้คิดความ ก่อนรา ฯ
๖๔๕ แผ่นดินหวามบรู้ คิดจงหนักทุกผู้
อย่าได้ดูเบา ฯ
๖๔๖ เอากันมากราบไหว้ แถลงถี่ถ้อยแด่ไท้
ธิราชเจ้าตนฟัง ฯ
๖๔๗ หนหลังเกรงแหล่งหล้า พระบาทคิดหนหน้า
อยู่เกล้าเสวยกรรม ฯ
๖๔๘ คิดผิดแผกแผ่นขว้ำ ผีก็จักซ้ำด้ำ
แต่ถ้าผลักพลอย ฯ
๖๔๙ คิดขอบรอยตอบถ้อย จงอย่ามีผิดน้อย
หนึ่งไส้เปนผล ฯ
๖๕๐ ไหว้บัดดลอยู่เกล้า คิดจงหนักพระเจ้า
แต่งหน้าหนุนหลัง ฯ

โคลง ๔

๖๕๑ พระฟังพระขอบข้า มนตรี
คิดจักไปปลงผี ลูกแก้ว
เกรงเมืองเกลือกจักมี คนกล่าว แคลนนา
แหนงจักตายจงแล้ว อย่าให้คนเห็น ฯ
๖๕๒ เร่งหาผู้รู้รอบ ทุกการ
เฉลียวฉลาดไวโวหาร ถ่องถ้อย
สิบขุนใหญ่อย่านาน เตรียมแต่ง พลันนา
เงินก็ร้อยทองร้อย ชั่งให้เอาไป ฯ
๖๕๓ แก้วเก้าสบสิ่งผ้า แพรพรรณ
แลสิ่งจงครามครัน อย่าช้า
ช้างม้าไพร่พลสรร เอาแต่ เร็วนา
ไปแต่งการเจ้าหล้า แม่เทื้ยรต่างตัว ฯ
๖๕๔ บรรณาการเจ้าแผ่น ดินสรอง
กับพระชนนีสอง พี่น้อง
เขียนสาส์นใส่ลานทอง เร็วเร่ง ไปนา
สงวนชอบอย่าให้ข้อง ข่าวร้ายถึงเรา ฯ
๖๕๕ เสร็จศพจอมราชแล้ว ขอรับ
พระธาตุสามกษัตริย์กับ พี่เลี้ยง
สูลาจุ่งคำนับ ผจงแต่ง มานา

ป้ระก่อบถ้อยคำเกลี้ยง อย่าให้หมองเรา ฯ

บทที่ ๑๖

ร่าย

๖๕๖ ธให้เอาแขกไว้ ลาท่านไท้ธิราช ธก็ประสาทรางวัล พลันสำเร็จแล้วไส้ ธก็ให้แต่งทูตข้างนี้บให้ห่าง ไปพ่างทูตข้างนั้นบมิช้า เขาก็ตั้งหน้าไปบมินาน ถึงถวายสาส์นคำนับแลทรัพย์อันจะแต่งศพ เจ้าพิภพธให้ประกอบ สำหรับชอบทุกประการ ครั้นแล้วงารศพเสร็จ ท้าวธเสด็จถวายพระเพลิง เถกิงการมหิมา เปนมหามหรศพ ตลบดุริยางคคนตรี ตีฆ้องกลองครื้นเครง ละเวงศัพท์แตรสังข์
ประดังเสียงกึกก้อง ท้องธรณีนฤนาท ดุจฟ้าฟาดพสุธา ดุจสาครครรชิต ชวลิตโชติชวาลา ดูเหลือตราเหลือไตร พิศประไพไพโรจ ชวยโชติช่วงชัชวาลย์ อเนกนุประการงามล้วน ถ้วนทุกสิ่งโอฬาร ครั้นแล้วการสำเร็จ สมเด็จบพิตรธให้สำรับ ประดับเครื่องอันจะรับธาตุ พระบาทธจึ่งให้แบ่ง ธาตุสามกษัตริย์แห่งละกึ่ง ครึ่งไว้หอพระญาติ ธาตุกึ่งให้แขกรับ ธก็ให้ประดับมรรคา รัถยารวดอลงกฎ รจนาไปถึงแดน ให้แห่แหนส่งธาตุ ส่วนพระบาทบุญเหลือกษัตริย์ ให้ประดับรัถยามา รจนารับพระธาตุ ยังรัตนราชธานี บุรีสรวงสะพิศาล ธก็แต่งกุฎคารปราสาท ผจงไว้ธาตุสามกษัตริย์ ถัดสองข้างซ้ายขวา รจนามนทีรแล้ว ขวาขุนแก้วแลนางรื่น ซ้ายหมื่นขวัญแลนางโรย ท้าวธแต่งโดยใจภักดิ์ มหึมานักพันแพ่ง แต่งอเนกนุประการ ถวายพระทานจอมกษัตริย์ แด่พระรัตนไตรย ไขคลังทานทั่วหล้า ถ้วนหน้ารับแล้วไส้ ธก็ให้ประดิษฐาน อลังการสถูปเจดีย์ สามกษัตรีย์มหิมา ซ้ายขวาสถูปพี่เลี้ยง เพี้ยงจะปือแหล่งหล้า สู่เมืองฟ้าเมืองบน หนสมเด็จพิไชยพิษณุกร ภูธรทำดุจเดียว เทียวส่งสารเสน่หา ให้ไปมาบมิขาด บอกพระราชกำหนดกฎหมายวันอันบรรจุธาตุ สองกษัตริย์ราชแต่งการ ดูพิศาลสองสิมา เปนมโหฬาราดิเรกอเนกทานทั่วหล้า ทุกทั่วชนถ้วนหน้า สทึ้นเทือนทำบุญ ส่งนา ฯ

โคลง ๔

๖๕๗ ทุกขุนทุกไพร่ฟ้า
มุลนาย
ทุกทั่วหญิงชายทั้ง แหล่งหล้า
ทำบุญส่งบุญถวาย ถึงราช แลนา
สวามิภักดิ์ตั้งหน้า รุ่งรู้เห็นบุญ ฯ
๖๕๘ เปนศรีแก่ปากผู้ ผจงฉันท์
คือคู่มาลาสรร เรียบร้อย
เปนถนิมประดับกรรณ ทุกเมื่อ
กลกระแจะต้องน้อย หนึ่งได้แรงใจ ฯ

๖๕๙ จบเสร็จมหาราชเจ้า นิพนธ์
ยอยศพระลอคน หนึ่งแท้
พี่เลี้ยงอาจเอาตน ตายก่อน พระนา
ในโลกนี้สุดแล้ เลิศล้ำคุงสวรรค์ ฯ
๖๖๐ จบเสร็จเยาวราชเจ้า บรรจง
กลอนกล่าวพระลอยง ยิ่งผู้
ใครฟังย่อมใหลหลง ฤๅอิ่ม ฟังนา
ดิเรกแรกรักชู้ เหิ่มแท้รักจริง ฯ

Table Of Contents